

T. C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE KIBRIS
SORUNU

Danışman

YRD. DOÇ. DR. HASAN DURAN

Hazırlayan

BEYHAN KADIOĞLU

0391030112

Kütahya – 2006

Kabul ve Onay

Beyhan KADIOĞLU'nun hazırladığı “Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorunu” başlıklı Yüksek Lisans Tez çalışması, jüri tarafından lisans üstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip kabul edilmiştir.

.... / / 2006

Tez Jürisi

Yrd. Doç. Dr. Hasan DURAN (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Muhittin DEMİRAY

Yrd. Doç. Dr. Hüsamettin İNAÇ

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorunu” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılar yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.... / ... / 2006

Beyhan KADIOĞLU

ÖZGEÇMİŞ

Beyhan Kadıoğlu 17.05.1981 yılında İzmir’de doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini İzmir’de tamamladı. 1999 yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünü kazandı ve 2003 yılında bölümünden mezun oldu.

Aynı yıl Dumlupınar Üniversitesi Kamu Yönetimi Yüksek Lisans eğitimine başladı. Halen eğitime devam eden Kadıoğlu, tez dönemindedir. Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri çerçevesinde Kıbrıs sorununu incelemektedir.

ÖZET

31 Temmuz 1959'da AET'ye başvuran Türkiye'nin birliğe üyelik sürecinde karşısına çıkarılan en büyük sorunlardan biri Kıbrıs meselesi olmuştur.

Türkiye - AB ilişkileri çerçevesinde Kıbrıs sorunu başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında Kıbrıs, sorununun Türkiye- AB ilişkilerini nasıl etkilediği incelenmiştir.

Çalışmamın birinci bölümünde; Kıbrıs'ın tarihçesi, Enosis ve Megola İdea, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması, Garanti ve İttifak Anlaşması, 1960 anayasası, Kıbrıs barış hareketinin yapılmasının nedenleri, 20 Temmuz ve 14 Ağustos hareketlerinin yapılışı, KKTC'nin kuruluşu ve adada son dönemde yaşananlar anlatılmıştır.

İkinci bölümde ise; 1959 yılında birliğe yapılan başvuru ile başlayan Türkiye-AB ilişkileri anlatılmıştır. Atatürk'ten itibaren gerçek anlamda batıya dönük siyaset izleyen Türkiye'nin tarihi, siyasi ve ekonomik nedenlerle birliğe girmek istediği, 14 Nisan 1983'te Türkiye'nin yaptığı tam üyelik başvurusu ve birlikten çıkan kararlar ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde; Kıbrıs sorununun Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri üzerindeki olumsuz etkisi anlatılmıştır. Genişleme sürecinde yer alan GKRY'nin hukuksal olarak mümkün olmayan başvurusunun kabulü, bu başvurunun Türkiye'nin birliğe üyeliğindeki olumsuz etkileri, Annan Planı ve sonuçları, Türk tarafının ve Türkiye'nin yapması gerekenler belirtilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde Kıbrıs sorununun Türkiye'nin birliğine üyeliğini engelleyen en önemli nedenlerden biri olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler; Avrupa Birliği ve Kıbrıs, Türkiye ve Avrupa Birliği, Kuzey Kıbrıs, Garanti ve İttifak Anlaşmaları, 1960 Anayasası

ABSTRACT

One of the greatest problems that Turkey encountered during the period of membership to the European Economic Union in 31st July 1959, has been the Cyprus Issue. It was examined how Cyprus Issue has effected the Turkey-European Union Relationships in this high degree thesis work that titled as ‘the Cyprus Issue within the extent of Turkey-European Union membership.

In the first chapter of the work; the history of Cyprus, Enosis and Megola Idea, the foundation of the Republic of Cyprus, The Guarantee and Concord treaty, Constitution of 1960, the reasons of Cyprus manoeuvres, process of 20th July and 14th August manoeuvres, foundation of Northern Cyprus Turkish Republic and all what have been lived recently in the island have been explained.

In the second chapter the Turkey-European Union relationships which started in 1959 with the application that was made to the Union by the Turkish Side have been explained. The history of Turkey which has followed the policy of having the modern life of West since Atatürk, Turkey’s expectation of being a member of the Union because of the economic and political reasons, application for full membership that Turkey made in 14th April 1983, decisions that the Union had been explained.

In the third chapter the negative affect of the Cyprus Issue on the Turkish-European Union relations was explained. The acception of the application of the Southern Cyprus which is not legally possible in an expansion period and the negative effects of this application on Turkey’s membership to the Union, Anan Plan and its results, and the responsibilities that the Turkish Side and Turkey should do, have been taken as objects. In this chapter of the study, it has been explained that the Cyprus Issue is one of the most important reasons that handicaps the Turkey’s Membership to the Union.

Key Words; European Union Membership and Cyprus, Turkey And European Union Membership , Northern Cyprus, The Guarantee and Concord Treaty, Conststution of 1960.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR	x
TEZ HAKKINDA	xi
GİRİŞ	2

BİRİNCİ BÖLÜM

KIBRIS

1.1. KIBRIS'IN COĞRAFI VE STRATEJİK ÖNEMİ VE TARİHÇESİ	5
1.1.1. Kıbrıs'ın Coğrafi ve Stratejik Önemi	5
1.1.2. Kıbrıs Tarihi	6
1.1.2.1. Osmanlı Öncesi Dönem (M.Ö.4000-M.S.1571).....	6
1.1.2.2. Osmanlı ve İngiliz Dönemi (1571-1960).....	7
1.1.3. Enosis ve Megola İdea	8
1.2. KIBRIS SORUNUNUN BİRLEŞMİŞ MİLLETLERE GÖTÜRÜLMESİ (1960'A KADAR OLAN DÖNEM)	12
1.2.1. Zürih ve Londra Anlaşmaları	16
1.3. KIBRIS CUMHURİYETİ (16 AĞUSTOS 1960- ARALIK 1963)	17
1.3.1. 1960 Anayasası	18
1.3.2. Garanti ve İttifak Antlaşması (Diğer Kurucu Anlaşmalar).....	19
1.3.3. 1960-1974 Arası Dönem	21
1.4. KIBRIS BARIŞ HAREKATI	26
1.4.1. Kıbrıs Harekatının Nedenleri	27
1.4.1.1. Barış Harekatının Psikolojik- Kültürel Nedenleri	27
1.4.1.2. Barış Harekatının Askeri ve Stratejik Nedenleri	28
1.4.2. 20 Temmuz Barış Harekatı (20 Temmuz 1974)-14 Ağustos Barış Harekatı (14 Ağustos 1974) .	31
1.5. KUZAY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞU (15 KASIM 1983)	35
1.6. 1983-2003 DÖNEMİ	37

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE- AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

2.1. AVRUPA BİRLİĞİNİN KURULUŞU	41
2.1.1. Birliğin Kuruluş Süreci	41
2.2. TÜRKİYE'NİN AB'YE ÜYELİĞİNİN TARİHSEL SÜRECİ	43
2.2.1. 1959 Öncesi Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri	43
2.2.2. Türkiye'nin Avrupa Birliğine Başvuru Nedenleri.....	46

2.2.2.1. Tarihi Nedenler	46
2.3. TÜRKİYE’NİN AET İLE İLİŞKİLERİNİN HUKUKSAL OLARAK DÜZENLEYEN ANLAŞMA: ANKARA ANLAŞMASI.....	51
2.3.1. Ankara Antlaşması’nın Türkiye’nin AET’ye Tam Üye Olması İçin Öngördüğü Aşamalar (Dönemler).....	53
2.3.1.1. Hazırlık Dönemi	53
2.3.1.2. Geçiş Dönemi:.....	55
2.3.1.3. Son Dönem:.....	56
2.3.2. Ankara Antlaşması İle Oluşturulan Kurumsal Yapı.....	56
2.3.2.1.Ortaklık Konseyi:	56
2.3.3. Katma Protokol-1980 Dönemi	57
2.3.4. Türkiye-AET İlişkileri (1980-1987).....	58
2.3.4.1. 24 Ocak 1980 Kararları:.....	59
2.3.4.2. 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi:.....	59
2.3.4.3. Yunanistan’ın AET’ye Tam Üyeliği:.....	60
2.3.5. 1987- 1999 Arasında Türkiye- AT İlişkileri.....	61
2.3.5.1. Türkiye’nin Birliğe Tam Üyelik Başvurusu (14 Nisan 1987)	61
2.3.6. Gümrük Birliği	62
2.3.6.1. Türkiye’yi Gümrük Birliği’ne Götüren Nedenler.....	64
2.3.6.2. Gümrük Birliği’nin İçeriği	65
2.3.7. 12-13 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi	66
2.4. TÜRKİYE’NİN ADAYLIĞA KABULÜ VE YAŞANAN GELİŞMELER	68
2.4.1. 1999 Helsinki Kararları:	68
2.4.2. Katılım Ortaklığı Belgesi:	69
2.4.3. Ulusal Program.....	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE AVRUPA İLİŞKİLERİ VE KIBRIS SORUNU

3.1. AVRUPA BİRLİĞİ’NİN GENİŞLEME SÜRECİ	74
3.1.1. Avrupa Birliği’nin Genişleme Sürecinde Türkiye.....	74
3.1.2. Genişlemenin Araçları.....	76
3.2. GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE MÜRACAATI.....	77
3.2.1. Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Üyelik Başvurusunun Nedenleri	79
3.2.3. Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Avrupa Birliği’ne Başvurusunun Hukuki Yönden Değerlendirilmesi	80
3.2.4. AB’nin, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Üyeliğine Bakış Açısı ve Çözüm Önerileri.....	83
3.2.5. Türkiye ve KKTC’nin, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Avrupa Birliği Üyeliğine Bakışı.....	87
3.2.6. Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi- Avrupa Birliği İlişkileri	92
3.2.7. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyeliği ve Kıbrıs.....	98
3.3. TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE ÜYELİK SÜRECİNDE KIBRIS SORUNU	100
3.3.1. Zirvelere Sunulan Kıbrıs Meselesi	100
3.3.2. Katılım Ortaklığı Belgesi’nde Kıbrıs Sorunu	104
3.3.3. Ulusal Programda Kıbrıs Sorunu.....	106
3.4. GÜNEY KIBRIS’IN AVRUPA BİRLİĞİ’NE ADANIN TEMSİLCİSİ OLARAK GİRMESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	107
3.4.1. GKRY ‘nin AB’ye KKTC’yi Yok Sayarak Girmesi Durumunda Ne Olur?	108
3.4.2. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Avrupa Birliği’ne Tek Başına Üye Olması.....	110
3.4.3. Kıbrıs Sorununun Çözümünde Türk Tarafının Tutumu	111

3.5. ANNAN PLANI.....	113
3.5.1. Annan Planı Nedir?	113
3.5.2. Annan Planına Türkiye ve KKTC'nin Bakışı.....	115
SONUÇ.....	118
EKLER.....	122
KAYNAKÇA	124
MAKALELER.....	127
DİZİN	132

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABA	Avrupa Birliği Anayasası
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKP	Adalet Ve Kalkınma Partisi
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AKEL	Anorthotikon Komma tu Ergazomenu Lau (Çalışan Halkın İlerici Partisi)
ANAP	Anavatan Partisi
AR-GE	Araştırma Ve Geliştirme
AT	Avrupa Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
BMGS	Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri
DSP	Demokrat Sol Parti
DP	Demokrat Parti
DYP	Doğru Yol Partisi
EFTA	Avrupa Serbest Müdahale Birliği
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Kurumu
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSMH	Gayri safi Milli Hasıla
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOB	Katılım Ortaklığı Belgesi
KTFD	Kıbrıs Türk Federe Devleti
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
RMMO	Rum Milli Muafız Ordusu
SP	Saadet Partisi

TEZ HAKKINDA

Araştırmanın Problemi

Kıbrıs Sorunu 50 yıldan uzun bir süredir Türkiye Avrupa ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Bu nedendir ki, öncelikle sorunun nedenleri anlatılmış,çözüm yolları sunulmaya çalışılmıştır. Kıbrıs sorununun Türkiye- Avrupa Birliği ilişkilerine olumlu ve olumsuz etkileri nelerdir? Türkiye'nin ve KKTC'nin sorunun çözümüne ilişkin önerileri nelerdir? Avrupa Birliği'nin ve birliğe tam üye ülkelerin Kıbrıs sorunuyla ilgili düşünceleri nedir? Güney Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne üye olmak istemesinin nedenleri nelerdir? Güney Kıbrıs birliğe üye olduktan sonra yaşanan gelişmeler nelerdir?

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı; Kıbrıs Sorununun Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerindeki etkilerini ortaya koymaktır. tarihsel olarak bakıldığında Avrupa'nın her zaman çekinerek yaklaştığı Türkiye, bu sorunla tüm dünya kamuoyunda işgalci duruma getirilmek istenmiştir.çalışmada hem yapılan askeri hareketin hem de GKRY'nin tek başına üye olamayacağı 1960 Anayasası temelinde anlatılarak, Rum tarafının haksız iddialarına cevap vermeye çalışılmıştır. çalışmanın tümünde ise; Türkiye ve KKTC'nin sorunun çözümünde yapması gerekenler ortaya konulmuştur.

Araştırmanın Önemi

Kıbrıs sorununun Türkiye- Avrupa Birliği ilişkilerine olan etkisini belirleyerek, gerek Türkiye'nin gerekse Kuzey Kıbrıs'ın sorunun çözümüne ilişkin yapması gerekenleri ortaya koymaktır. Ayrıca Yunanistan ve Güney Kıbrıs'ın birliğe girme amaçları ve bunun Türkiye'nin üyeliğine etkileri incelenmektedir.

Araştırmanın Hipotezleri

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olabilmesindeki en önemli sorunlarından biri de Kıbrıs sorunudur. Türkiye ve KKTC anayasal haklarını korumak istemektedirler.Güney Kıbrıs'ın birliğe yaptığı başvuru Garanti anlaşmasına

aykırıdır.1974 askeri harekatı 1960 Anayasasına uygundur. ABD ve AB, Kıbrıs sorununda tarafsız kalamamış GKRY'nin tarafını tutmuşlardır.

Araştırmanın Kapsam Ve Sınırlılıkları

Kıbrıs Sorununun, Türkiye- Avrupa Birliği ilişkilerine olan etkileri ve yapılması gerekenler inceleme konusu yapılmış konuyla ilgili ulaşılan kaynaklar yoluyla gerekli belgeler ortaya konulmuştur.

Araştırmanın Yöntemi

Elde edilen kaynaklar ışığında bölüm, ana ve alt başlıklar kullanılmış, konu içinde savunulan görüşle ilgili tez ve anti-tezler verilmiş, aynı ve karşıt görüşler aktarılmış olup sorunla ilgili, kişilerin (Rauf Denktaş gibi) görüşleri çalışmada belirtilmiştir.

TEZ METNİ

GİRİŞ

Kıbrıs, son elli yılın en önemli uluslararası sorunlarından biridir. Bu sorunda iki ayrı tarafın olduğunu söylemek yanlış olamayacaktır. Bir tarafta Kıbrıslı Türkler ve Türkiye diğer tarafta ise Rum kesimi, Yunanistan ve Avrupa Birliği yer almaktadır.

Türkiye'nin batıya dönük siyaseti Avrupa Birliği'ne üyelik amacı olarak ortaya çıkmış, yaklaşık yarım asırdır uluslararası siyaset bu amaca uygun olarak şekillendirilmiştir. Fakat bu süreçte karşılaştığı en büyük sorunlardan biri hiç kuşkusuz Kıbrıs sorunudur. Bu çalışmada; Kıbrıs meselesinin Türkiye'nin birliğe üyeliğini nasıl etkilediği ortaya konulmuştur.

Çalışma, öncelikle tezin konu başlığı üç ayrı başlık haline getirilerek, her birinde tarihsel süreçten başlayarak günümüze kadar yaşananlar ele alınmıştır. Birinci bölümde Kıbrıs, ikinci bölümde Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, üçüncü ve son bölümde ise; Kıbrıs sorununun Türkiye'nin birliğe üyeliğindeki etkileri anlatılmıştır.

Kıbrıs başlıklı birinci bölümde; adada geçmişten günümüze kadar yaşananlar ele alınmıştır. Kıbrıs'ın tarihsel süreci, Osmanlı öncesi ve sonrası, İngiliz dönemi olarak ayrılmış, Enosis ve Megola İdea anlayışının amaçları belirtilmiş, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu, 1960 Anayasası, Garanti ve İttifak Anlaşmaları açıklanmıştır. 1960-1974 döneminde adada yaşananlar, 1974 askeri hareketlerinin nedenleri ve sonuçları anlatılmıştır. Son olarak da; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulma süreci, kurulmasındaki amaçlar belirtilmiş, bölüm 1983- 2003 yılları anlatılarak tamamlanmıştır.

İkinci bölümde ise; Avrupa Birliği'nin kuruluş süreci ve kuruluş amaçları anlatılarak konuya başlanılmış, daha sonraki alt başlıklarda Türkiye'nin birlik ile ilişkilerinin nasıl başladığı konusuna değinilmiştir. Birliğe başvuru nedenlerimiz daha iyi anlaşılması amacıyla alt başlıklara indirgenmiştir. 1963 yılında imzalanan ve Türkiye ile birliğin ilişkilerin hukuksal temeli olan Ankara Anlaşması ve alt başlık olarak da bu anlaşmada yer alan dönemler verilmiştir. Çalışmada birlik ile olan ilişkiler 1959 öncesi, 1959-1964 arası, 1964-1980 arası, 1980-1987 arası ve 1987- 2004 arası

dönemler olarak ayrılmıştır. Bu dönemde yaşanan gelişmeler, imzalanan anlaşma ve belgelerin her biri ayrı başlıklar halinde ele alınarak incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, tez konusunun başlığına bağlı olarak Kıbrıs sorununun Türkiye-Avrupa birliği ilişkilerini nasıl etkilediği ortaya konulmuştur. Öncelikle Avrupa Birliği'nin genişleme süreci, Türkiye'nin bu süreçteki yeri ve genişlemenin araçları anlatılmıştır. Daha sonraki alt başlıklarda, Güney Kıbrıs Rum kesiminin birliğe üyelik başvurusu, başvuru nedenleri ve bu başvurunun hukuksal olarak imkansızlıkları dile getirilmiştir. Avrupa Birliği'nin- Türkiye'nin ve Türk tarafının bu başvuruya tepkileri, birliğin Güney Kıbrıs'ın üyelik başvurusu ile ilgili çözüm önerileri belirtilmiştir. Diğer başlıklarda ise; Türkiye'nin üyeliğini Kıbrıs sorununun nasıl etkilediği ve zirvelerde Kıbrıs'la ilgili çıkan kararlar anlatılmıştır. Diğer alt başlıklarda ise; Güney Kıbrıs'la ilgili alınan kararların etkileri, Türk tarafının tutumu anlatılmış, Güney Kıbrıs'ın birliğe üye olması ve son olarak da Annan Planı, Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin plana bakış açısı belirtilerek konu anlatımı bitirilmiştir.

Çalışmanın tamamında anlatılmak istenen, birliğe üye olabilmek için Kıbrıs kozunun iyi kullanılması gerektiği ancak ne olursa olsun kıbrıslı türk vatandaşlarımızı adada ikinci sınıf vatandaş, azınlık durumuna düşürecek kararlardan kaçınmamız gerektiğidir. avrupa birliğin oyalama politikalarının Kıbrıs'ta verilecek herhangi bir imtiyazla son bulmayacağı aksine verilecek yanlış imtiyazlar ile gelecekte sınır güvenliğimiz tehlike altına gireceğine değinilmiştir. Türkiye tüm bu gerçekler ışığında dikkatli bir politika izlemek zorundadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIBRIS

1.1. KIBRIS'IN COĞRAFI VE STRATEJİK ÖNEMİ VE TARİHÇESİ

1.1.1. Kıbrıs'ın Coğrafi ve Stratejik Önemi

Kıbrıs, Akdeniz'in kuzeydoğu bölgesine 34°33' ve 35°41' kuzey enlemleri ile, 32°17' ve 34°35' doğu boylamları arasındadır. Kıbrıs'ın bugüne kadar önemli olmasının altında yatan neden, sahip olduğu coğrafi konumudur. Akdeniz'de Sicilya ve Sardunya'dan sonra üçüncü büyük ada Kıbrıs'tır. Kıbrıs üç temel Akdeniz yolu üzerine açık bulunmaktadır. "Ege ve Marmara denizleri ile Karadeniz'e açılan deniz yolu, Batı Akdeniz ve Süveyş Kanalı vasıtasıyla Kızıldeniz'e, Akdeniz'den Mezopotamya üzerinden İran Körfezi'ne uzanması, Kıbrıs'ı stratejik açıdan konumunu belirtmekte yeterli olmaktadır." ¹

Amaçları Ortadoğu'ya geçmek olan devletler, Kıbrıs'a her zaman önem vermişlerdir. Çünkü adayı ele geçirmek, Lübnan'dan İran'a, Türkiye'den Mısır'a kadar bölgeyi etkisi altında bulundurmaktır ².

"Daha açık bir anlatımla Kıbrıs, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'i, Süveyş Kanalı'nı, bu bölgeden geçen bütün deniz ve hava yollarını, Kızıldeniz ile İran Körfezi'nin tamamını kontrol edebilecek durumdadır." ³

Kıbrıs, stratejik bir öneme sahip olduğu için sürekli hedef niteliğinde olmuştur. Kıbrıs'ın önemi şu özelliklerle açıklanabilir ⁴:

- a. Ortadoğu'daki petrolün ulaşım yollarına egemen durumdadır,
- b. Anadolu'yu, Ortadoğu'yu ve Süveyş Kanalı'nı etkisi altında bulundurur, Ortadoğu'dan Afrika'ya kadar bölgeyi kontrol eder,
- c. Süveyş Kanalı'ndan Hint Pasifik Okyanusu'na kadar deniz yollarını kontrol eder,

¹ Enver Bozkurt, Havva Demirel, **Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu**, Birinci basım. Ankara, Nobel Yayınevi., 2004, s. 5.

² M. Sami Denker, **Kıbrıs Sorunu: Bir Millet'in ve Devletin Yaşama Hakkı**, (yy), Türk Metal Sendikası Yayınları, 2001, s. 23.

³ Aydın Olgun, **Kıbrıs Gerçeği 1931-1990**, Ankara, Demircioğlu Yayınevi, 1991, s. 4.

⁴ İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil, **Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, Birinci basım. Ankara, Ahsen Yayınevi, 2001, s. 9.

- d. Sabit uçak gemisidir, (sabit uçak gemisi hava hakimiyetine göre; hava gücünün her istikamete yönlendirebilecek stratejik platform anlamındadır.)
- e. Ortadoğu'da petrol yüzünden çıkması muhtemel bir savaşta, depo görevini görür,
- f. Kıbrıs'a sahip olmak, Ortadoğu'daki devletlerde bir üstünlüğe ve prestije neden olur.

Tüm bu saydığımız nedenler ve önemli konular dolayısıyla Kıbrıs kendisini geçmişten günümüze kadar uzanan sorunlar içerisinde bulmuştur⁵.

1.1.2. Kıbrıs Tarihi

Kıbrıs tarihsel olarak incelediğimizde Osmanlı öncesi dönem, Osmanlı dönemi ve İngiliz dönemi olarak üç ayrı evrede incelemek mümkündür.

1.1.2.1. Osmanlı Öncesi Dönem (M.Ö.4000-M.S.1571)

Ada, yukarıda bahsettiğimiz coğrafi ve stratejik önemi nedeniyle birçok ülkenin istilasına uğramıştır. Akatlar, Dorlar, Finikeliler, Hititler, Mısırlılar, Asurlular, Persler, Araplar, Romalılar, Lüziyanlar (Fransızlar), Cenevizliler, Venedikliler, Osmanlılar, İngilizler adayı işgal etmişlerdir⁶.

Yapılan kazı çalışmaları Kıbrıs'ın parlak bir Tunç Devri yaşadığını göstermektedir. Güneyde Mısırlılar, Anadolu'da ise Hititler, Kıbrıs için savaşmışlardır. M.Ö. 1300-1200 yıllarında Yunanlılar Kıbrıs'a girmişlerdir. M.Ö. 8. yy.da Finikeliler, daha sonra da Asurlular adaya sahip olmuşlardır. İran ve Mısırlılar ise bunlardan sonra adaya hakim olmuşlar ve 300 yıl burada bulunmuşlardır. Büyük İskender ve daha sonra da tekrar Mısırlılar Kıbrıs'a yerleşmişlerdir. M.Ö. 58'de Roma'nın eline geçen ada, daha sonra Bizans İmparatorluğu'nun eline geçmiştir. Koneno adlı bir Bizanslı bağımsızlığını ilan edip burada ilk bağımsız devleti kurmuştur. 1191'de İngiliz Richard

⁵ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 7.

⁶ Ülger , Efeğil, **a.g.e.**, s. 9.

adaya çıkartma yapıp bu devlete son vermiştir ve Luoignam'ın hakimiyeti başlamıştır. 1489 yılında son bulan bu hakimiyetten sonra ada Venediklilerce işgal edilmiştir⁷.

1.1.2.2. Osmanlı ve İngiliz Dönemi (1571-1960)

1571 yılı Kıbrıs'ın tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Ticaret ve yolcu gemilerine saldıran korsanlar, o dönemde adayı sığınak ve üs olarak kullanıyorlardı. Aynı zamanda ada Osmanlı topraklarına yönelik bir tehdit unsuruydu. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Doğu Akdeniz'deki güvenliği sağlayabilmek için adanın yönetimini ele geçirmeye karar verdi. Öncelikle diplomatik girişimlerde bulundu, bir sonuç sağlayamayınca da Kıbrıs'a sefer düzenleme kararı almıştır.⁸

Osmanlılar ise adayı 1571 yılında Venediklilerden almıştır. 1571 yılında adada Müslüman Türk varlığı olduğundan bu yana Türk ve Rum halkı yaşamaktadır. Bu iki halk imparatorluk içinde yaşadığı süre içerisinde birlikte yaşayıp düşünebilmişlerdir. Ancak 19. yüzyılda Avrupa milliyetçiliğinin Osmanlı Devleti'nde filizlenmeye başlamasıyla birlikte adada Yunan ulusçuluğu ve ayrı bir Yunan hareketi ortaya çıkmıştır. Ada'daki Rum halkı varlığını Osmanlı Devleti içerisinde değil, Yunanistan ile beraber görmeye başlamış ve Kıbrıs sorunu bu aşamadan sonra başlamıştır. İngilizlerin 1878 yılında adaya el koymasıyla, Kıbrıslı Rumlar Ada'daki İngiliz koloni yönetimine karşı- sömürge yönetimine karşı- bir ulusal bağımsızlık mücadelesi başlatmışlardır. Bu dönemde ise Kıbrıslı Türkler İngiliz yönetimiyle birlikte hareket etmekteydiler.⁹

4 Haziran 1878 yılında İstanbul'da yapılan anlaşma gereğince İngiltere, Berlin Kongresi'nin Asya'da Osmanlı hudutları içinde bıraktığı topraklara Ruslar tarafından yapılabilecek saldırılara karşı silah kullanarak savunmayı taahhüt etmiştir. Bunun karşılığında ise Osmanlı Devleti Kıbrıs Adasının İngiltere tarafından işgaline ve Ada'nın onun tarafından idaresine rıza göstermiştir. Kıbrıs Antlaşması olarak anılan anlaşmanın 1 Temmuz 1878 tarihli Ek'inin 6. Maddesi'nde Rusya'nın 1877-1878 savaşında Asya'da aldığı bazı vilayetleri Osmanlı Devletine iade etmesi durumunda

⁷ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 8.

⁸ <http://www.bilimarastirmavakfi.org/kibris/Kibris02.html> (12 Aralık 2005)

⁹ Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye- 2000' li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Yirminci basım, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1999, s. 463-464 .

İngiltere'nin de Kıbrıs'ı geri vereceği taahhüt ediliyordu. Bu nedenle İngiltere'nin Ada'da ki egemenliği Lozan Antlaşmasına kadar fiilen devam etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun 1. Dünya Savaşında İttifak Devletlerinin yanında yer almasıyla, İngiltere 5 Kasım 1914 tarihinde, Kıbrıs'ı ilhak ettiğini resmen açıklamıştı.¹⁰ 1. Dünya Savaşında İngiltere Kıbrıs'a resmen sahip oldu ve Türkiye'de bunu Lozan Anlaşması ile onayladı.¹¹ Lozan Antlaşmasını takiben 10 Mart 1925 tarihinde Kıbrıs İngiltere'nin sömürgeleri arasında yer almıştır.

1882'de kabul edilen Anayasa ile Ada'nın yönetimi 6'sı hükümet, 9'u Rum, 3'ü Türk cemaatleri tarafından seçilen 18 üyeli Yasama Meclisine bırakılmıştır. Bu meclisin başkanlığını İngiliz Yüksek Komiserliği yapmıştır. Bu sistem çoğunluğu Rum'lara vermediği gibi Rumların siyasi isteklerine de set çekiyordu. 1925 yılında Ada'nın İngilizlerin sömürgesi haline gelmesiyle Yüksek Komiser yerini Vali'ye bırakmış, Yasama Meclisi'nin üye sayısı da 24'e yükselmiştir. Yeni 6 üyelik her ne kadar Rumlarla Hükümet temsilcileri arasında paylaşılsa da, Rumların çoğunluğu sağlaması söz konusu olmamıştır.¹²

1.1.3. Enosis ve Megola İdea

Enosis'i kısaca belirtmek gerekirse; Megola İdea'ya bağlı olarak adanın Yunanistan ile birleşmesi anlamındadır. Yunanistan, 18 Ekim 1825 yılında İngiltere, Rusya ve Fransa'ya verdiği nota ile resmen ilk kez Enosis fikrini ortaya atmıştır. Yunan Heyeti Başkanı Venezilos ise Paris'te toplanan Barış Konferansı'nda isteklerini şöyle sıralamıştır¹³:

- Batı Anadolu (İzmir, Bursa, Çanakkale, İzmit ve civarı)
- Pontus (Trabzon, Sivas, Kastamonu ve çevresi)
- Kıbrıs, Meis, Rodos, Bozcaada, Girit ve İmroz

¹⁰ **Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler** , Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Dış İlişkiler ve Savunma Araştırma Grubu, On beşinci basım, İstanbul, Reyo Maatbacılık, 1990, s. 16.

¹¹ Kongar, **a.g.e.**, s. 463-464.

¹² , **Kıbrıs Sorunu...** , s. 16.

¹³ Sabahattin İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Lefkoşe, Kastaş Yayınevi, 1998, s. 6.

- Kuzey Eşir (Güney Arnavutluk)
- Batı ve Doğu Trakya'nın kendilerine katılmalarını istemiştir.¹⁴
- Yunanistan, Kıbrıs Rumları, Kıbrıs'ın İngilizlere devredilmesinden sonra sürekli olarak Enosis'i gündeme getirmişlerdir¹⁵. Yunanistan Kıbrıs'ın İngilizlerin eline geçmesinden de güç alarak Enosis'i gerçekleştirmek için komiteler oluşturmaya başlamıştır¹⁶.

Rauf Denктаş Enosis hakkında şunları söylemektedir¹⁷:

“Enosis sadece Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için güdülen bir siyasete verilen bir isim değildir. Sözlük anlamı “Birleşme, ilhak” olan bu kelimenin altında her Türk'ün yakından bilmesi gereken korkunç bir siyaset yatmaktadır. ENOSİS tam anlamı ile Mora Yarımadası'nda kurulan küçük Yunanistan'ın yavaşça genişleyerek Büyük İskender'in İmparatorluğunu kurmak siyasetini ortaya koyan bir tabirdir.”

Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla Türk Halkına 1821 yılından itibaren saldırılar düzenlenmiştir. 1895, 1912 ve 1955-1974 yılları arasında tüm bu saldırılar gerçekleşmiştir¹⁸.

Enosis ülküsü aslında daha büyük bir ülkü olan Yunanlıların Megola İdea (Büyük Ülkü) dedikleri ülkünün bir parçasıdır.

Megola İdea, Yunanlıların Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsızlıklarını kazanmak amacıyla giriştikleri mücadelenin başında ortaya çıkmış bir slogandır. Bu ülkü o tarihten itibaren Yunanistan'ın bağımsızlık savaşından çok “Antik Yunanistan'ı diriltmek” ya da “Bizans İmparatorluğunu yeniden kurmak” amacıyla Osmanlı Devleti'nin ve Anadolu topraklarının bir bölümüne sahip olmayı amaçlamıştır. Yunan yarımadasının bir bölümünde 1844 yılında bağımsız bir Yunan Devleti'nin kurulmasından sonra Megola İdea şöyle dile getirilmiştir.

¹⁴ **Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri**, Uluslararası İlişkiler Ajansı, İstanbul, (yay.y), 1992, s. 38.

¹⁵ Serter, **a.g.e.**, s. 8.

¹⁶ Denker, **a.g.e.**,s. 32.

¹⁷ Vehbi Z. Serter, **Kıbrıs ve Enosis**, İkinci Basım. Lefkoşe, Halkın Sesi Yayınevi, 1980 s. 7.

¹⁸ İsmail, **a.g.e.**, s. 4.

“Yunanistan Krallığı, Yunanistan değildir. Yunanistan’ın sadece bir parçası, en küçük, en yoksul bir parçasıdır. Yunanlılar sadece krallıklar içinde oturanlar değildir; aynı zamanda Yanya’da ya da Selanik’te, Serez’de ya da Edirne’de, İstanbul ya da Trabzon’da, Girit ya da Sisam Adası’nda Yunan tarihine ya da Yunan ırkına bağlı başka yerlerde oturanlar da Yunanlıdır.”¹⁹

Megola İdea’nın gerçek ve tek bir tanımlaması yoktur. Megola İdea ortaya atıldığı zamanda; bağımsız Yunanistan’ın, Büyük Yunanistan’ın, Bizans İmparatorluğu’nun, Yunan İmparatorluğu’nun Yunanlılık adı altında kültür imparatorluğunun kurulması amaçlanmıştı. Büyük Ülkü’nün Türklerin İstanbul’u işgal etmesinden sonra ortaya atıldığı düşünülmektedir.

Yunan Devleti’nin kurulmasındaki kahramanlar krallığın yalnızca Yunanistan Krallığı olmadığını, Yunan dünyasının Hermo’dan Matapon’a, Trabzon’dan Adana’ya kadar bütün eyaletlerin insanları olduğunu iddia ederler. Yunanlılığın iki büyük merkezi Atina ve İstanbul’dur. Atina kurulacak krallığın merkezi kabul edilir. Yunanlıların amacı, İstanbul’u büyük merkez haline getirmektir. Megola İdea’nın fikir babası sayılan Kolettis’e göre; küçük krallık bütün Yunan dünyasını kaplamalıdır. Yunan dünyası; kuzeyde Edirne ve Trabzon’dan, güneyde Matapon Burnu ve Adana’ya kadar olan bölgeyi içine alır, İstanbul merkezdir.

Megola idea düşünce olarak Filistinli Papaz Ferreos’un 1896-1897 yılları arasında Viyana’da bastırdığı haritasında, Megola İdea yani Büyük Yunanistan’ın sınırları içinde bulundurması düşünülen ülkeleri gösterirken, haritada Kıbrıs, Ege Adaları ve Türkiye de Yunanistan toprakları içinde gösteriliyordu.²⁰

Megola İdea’yı gerçekleştirmek amacıyla Kırım, Balkan, 1. ve 2. Dünya savaşlarından yararlanılmaya çalışılmıştır. Yunanistan’ın Ege ve Kıbrıs’taki Megola İdeası Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin otuz yıldan beri bozulmasına neden olmuştur.²¹

¹⁹ Nazım Güvenç, **Kıbrıs Sorunu, Yunanistan ve Türkiye**, İstanbul, Çağdaş Politika Yayınları, 1984, s. 56-57.

²⁰ Denker, **a.g.e.**, s. 10.

²¹ Suat Bilge, **Ankara- Atina- Lefkoşe Üçgeni**, Birinci basım. Ankara, İmge Kitapevi, 1996, s. 11-13.

Enosis'i gerçekleştirmek amacı ile Türk halkına 1821 yılından itibaren saldırılar düzenlenmiştir. 1895, 1912 ve 1955-1974 yılları arasında saldırılar devam etmiştir.²²

Yunan bağımsızlık mücadelesinin öncü ve önder gücü olan Etniki Etery'a'nın programında Megola idea aynen şu sırayla maddelenmiştir:

- 1- Yunan ulusunun tam bağımsızlığının sağlanması
- 2- Teselya, Epir, Selanik ve Batı Trakya'nın Yunanistan'a katılması
- 3- Ege adalarının Yunanistan'a katılması
- 4- Oniki Ada'nın Yunanistan'a katılması
- 5- Girit Adası'nın Yunanistan'a katılması
- 6- Batı Anadolu'nun Yunanistan'a katılması
- 7- Pontus Rum Devleti'nin kurulması
- 8- Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması
- 9- İmroz ve Bozcaada'nın Yunanistan'a katılması
- 10- İstanbul'un ele geçirilmesi

Birinci maddede diğer maddelerden farklı olarak "Yunan Ulusunun bağımsızlığının sağlanması" amaçlanmaktadır. Daha sonra ise 7. madde dışındaki (2-9) Enosis maddeleri sıralanmıştır. İlk madde anayurdu içermekteydi. "Yunan ulusunun bağımsızlığının sağlanması" diğer maddeleri de içeren genel bir amaçtı ve bu madde ile "Mora ve Attik yarımadalarının bağımsızlaştırılması" dan söz edilirdi. İlk 5 madde öngörülen sırada olmasa da gerçekleştirilmiştir. Öteki maddelerinin gerçekleştirilmesi Türk Kurtuluş Savaşı ile engellenmiştir. Bu program hala yürürlükte ve resmi devlet siyasetidir. Tek fark ise 8.madde Kıbrıs'ın, 6. ve 7.maddelerin anlaşılır nedenlerle önüne geçmiş olmasıdır.²³

²² İsmail, **a.g.e.**, s. 4.

²³ Güvenç, **a.g.e.**, s. 60-61.

1.2. KIBRIS SORUNUNUN BİRLEŞMİŞ MİLLETLERE GÖTÜRÜLMESİ (1960'A KADAR OLAN DÖNEM)

Her ne kadar Kıbrıs sorunu Genel Kurul gündemine 1954 yılında girmişse de aslında Yunanistan ve Kıbrıs Rumları bu konuda daha önceleri de çeşitli çabalarda bulundular. Enosis düşüncesi ile 1950 yılında Kıbrıslı Rumlar, kaderlerini kendileri tayin edebilmek amacıyla yönelik isteklerini Birleşmiş Milletler Sekreteryası'na sundular. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, büyük imparatorluklara zarar vermeden toplumların kendi kaderlerini tayin ilkesini kabul etmekteydi. 1953 yılında benzer tutum devam ediyordu. Yunanistan 16 Ağustos 1954 tarihinde Birleşmiş Milletlere (BM); "Halkların hak ettiği ve kendi kaderlerini tayin ilkesinin Birleşmiş Milletlerin gözetimi altında Kıbrıs halkına uygulanması" adı altında IX. Dönem Genel Kurulu gündemine alınması için Birleşmiş Milletlere başvurmuştur²⁴.

Gerek Rum tarafının BM'a yaptığı bu başvurular gerekse Kıbrıs konusundaki kararlı tutumu İngiltere'nin, Türkiye'yi Kıbrıs konusunda dikkatli ve duyarlı olması konusunda fikir beyanında bulunmuştur. Tüm bu gelişmeler Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik politikalarını belirlemesini sağlamıştır.²⁵

İngiltere Grivas'ın eylemlerinin başlamasıyla birlikte en önemli ilk adımını attı. İngiltere, Popogos hükümetini ve Türkiye'yi Londra Konferansı'na davet etti. Konferansta, Kıbrıs'taki ortak savunma konusu görüşülecekti. Türkiye bu daveti kabul etti. Yunanistan da endişelerine rağmen bu konferansa katılacağını bildirdi²⁶.

29 Ağustos 1955'te Londra Konferansı başladı. İngiltere Dışişleri Bakanı Mc Milan yaptığı konuşmada İngiltere'nin NATO ve Ortadoğu'da ikili anlaşmalar sayesinde bağlı olduğu ülkelere karşı sorumlu olduğunu, bu nedenle de Kıbrıs'ın İngilizlerin himayesinde olması gerektiğini vurguluyordu. Bunun dışında İngiltere'nin adada üsleri de vardı. Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopulos bu konuda olumlu

²⁴ Faruk Sönmezoglu, **Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu**, İstanbul, İ. Ü. Yayınevi, 1991, s. 42.

²⁵ Mehmet Hasgüler, **Kıbrısta Enosis ve Taksim İflası**, Birinci basım, Ankara, Öteki Yayınevi, 1998, s. 57.

²⁶ Doğan Harman, **Emperyalizm Kıbrıs ve AKEL**, [y.y.], Kıbrıslı Yayınevi, (t.y.),s. 37, 38.

konuşma yaparken, Türkiye adına konuşan Zorlu ise Kıbrıs'ın Türkiye'nin savunmasında önemini ve Ada'nın Türkiye'ye verilmesini istiyordu. Böylece Londra Konferansı, bir sonuca varılmadan son buldu²⁷.

1955'ten önceki yıllardaki yürüyüşlerde atılan sloganlardan en fazla kullanılanı “Kıbrıs Türk'tür, Türk Kalacaktır” olanıydı. 1955'ten sonra ise “Ya Taksim Ya Ölüm” kullanılmaya başlandı²⁸.

Rumların Enosis isteği, Türklerin ise self-determinasyon hakkına sahip çıkıyor olması, Rumların Enosis isteğini tam olarak gerçekleştirmelerini engelliyordu. Rumların Enosis düşüncesi, Türklerin taksim isteği sonucunda, adanın bağımsızlığı düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu fikri Amerika, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye kabul etti. Böylece 11 Şubat 1958'de Zürih Antlaşması, 19 Şubat 1959'da Londra Antlaşması imzalandı. Zürih ve Londra Antlaşmalarına İngiltere, Türkiye, Yunanistan, Kıbrıslı Türkler ve Rumlar tarafından kabul edilmiş oldu. Bu antlaşmalar ile Rumların ve Türklerin ortak egemenliğinde ve iki toplumlu bir Cumhuriyet kurulmuş oldu. Enosis ve taksim yasaklandı. Yeni yapılanmada Cumhurbaşkanı Rum, Yardımcısı Türk olacaktı. Resmi dil Türkçe ve Rumca idi. Bakanlar Kurulu 3 Türk'ten, 7 Rum'dan; Temsilciler Meclisi 35 Rum ve 15 Türk'ten oluşacaktı. Cumhuriyet Ordusu, 60-40, memur kadrosu ise 70-30 olacak şekilde düzenlenecekti. Birer Cemaat Meclisi oluşturulacaktı. Bu meclis, iki toplumun da iç işlerine karışacaktı. Anayasal konulardaki anlaşmazlıkları çözmek için Anayasa Mahkemesi kurulacaktı. Bu mahkemede 1 Türk, 1 Rum, 1 Bağımsız Yargıç olacaktı²⁹.

1882 yılında kurulan Anayasa 1931 ayaklanmalarına kadar devam etmiştir. Barışçıl yollardan istediklerini elde edemeyeceklerini anlayan Rumlar sokak hareketlerine ve önemli tahribatlara başlamışlardır. 12 Kasım 1931 yılında Yasama Meclisi fes edilerek 6 üyeli bir Yürütme Konseyi kurulmuştur. 1 Aralık 1931 yılında çıkarılan kanunlarla adada çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Bunlar; köy muhtarlarının

²⁷ Harman, **a.g.e.**, s. 38-40.

²⁸ Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1955)**, İkinci basım, Ankara, İmge Kitabevi, 2000, s. 53.

²⁹ İsmail, **a.g.e.**, s. 52.

vali tarafından atanması, siyasi partilerin yasaklanması ve yerine yenilerinin kurulması, basına sansür konulması, Ekim olaylarındaki tahribatın tazmini ve valiye olağanüstü yetkilerin verilmesidir. Ayrıca, hükümetin izni olmadan cemaatlerin kendi bayraklarını çekmemeleri ve kilisede çan çalmamaları, Yunan ve Türk tarihlerinin okutulmaması karara bağlanmıştır. 1933 ve 1937 yıllarında yapılan değişiklikler mevcut düzene esasta bir yenilik getirmemişti

İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden, 1941 yılında T.C. Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile Kıbrıs'a yaptığı ziyarette, adada o dönemde yaşananlarla ilgili bir anısını şöyle anlatmıştır:

“Ben Kıbrıs'ı sadece bir kez, 1941 yılı baharında ziyaret ettim. Orada Hitler'in Balkanlar'ı işgal etmesinin her an beklendiği bir esnada, Türk Dışişleri Bakanı ile buluştum. Bu haber, hemen adanın her yanında duyulmuştu. Konuşmalarımızı tamamladığımızda Sir William Battershill, uçak alanına gitmeden, Saraçoğlu ve benim (üstü açık) bir araba içinde birlikte Lefkoşa'nın bir ucundan öteki ucuna gitmemizi önerdi. Vali, bu şekilde, duygularını belirtmek için halka bir şans verilmesini düşünmüştü. Gerçekte öyle oldu. Bizi görebilecekleri her yer ve her evin üst katı, sevinç içinde alkış tutan Rumlar ve Türklerle tıklım tıklım dolmuştu. Rumlar Türklerinde savaşa girmesi isteğini haykırıyorlardı. Kentin ana meydanında (Atatürk Meydanı) halkın kalabalığı o kadar yoğunlaşmıştı ki, bu izdiham arabamızın durmasına neden oldu. Endişe etmeye başladım; zira çok az sayıda polis vardı ve kendimi Sayın Saraçoğlu'nun güvenliğinden sorumlu hissettim. Kalabalıktan yükselen sesler müthişti...”³⁰

İkinci dünya savaşı ile İngilizler, Yunanlıları kazanmaya çalışmış ve daha liberal bir idareye gidilmiştir. 1943 yılında Belediye seçimleri yapılmış ve bu seçimleri Limasol ve Magosada Komünist Partisi (AKEL) kazanmıştır.³¹ 1941 yılında kurulan AKEL Partisi de Enosis'in öncüsüydü.³² 1943 yılında Yunanlıların yayılmacı bir politika izlediği görülmektedir. Yunanistan Kıbrıs'la birlikte İtalya'dan 12 adaları, Arnavutluk'tan Kuzey Epir'i, Bulgaristan'dan Doğu Trakya'yı istemeye başlamıştır. 1945 yılında Yunan Milli Gününde çatışmalar yaşanmıştır. 1949 yılında Ada'daki Enosis faaliyetleri Rum Ortodoks Kilisesi'nin eline geçmiştir. Kilise ilk olarak Ocak 1950'de bir referandum tertiplemiş ve böylece İngilizlere baskı yapmak istemişlerdir. Referandumda oyların %96'sı Enosis lehine kullanılmıştır. 1950 yılında ayrıca Makarios Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi'nin başına geçmiştir. Makarios ile Kıbrıslı

³⁰ C. Ahmet Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II. (1878-1952)- Enosis Çemberinde Türkler**, İkinci basım, Lefkoşe, Özyurt Yayınevi, 2000, s. 323.

³¹ **Kıbrıs Sorunu...**, s. 17.

³² **Kıbrıs Gerçeğinin...**, s. 38.

Rumlar tarafından Enosis faaliyetlerini hızlandırılmış ve terörist faaliyetler için 1951 yaz aylarında Albay Grivas ile dirsek temasına girilmiştir. 1951 Şubat'ında ise Yunan Dışişleri Bakanı Sofokles Veniselos Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını ilk defa resmen ortaya koymuştur.³³

Makarios, Başpiskopos seçilmesinden sonra Yunanistan ile ortak bir Enosis stratejisi belirledi ve bunda da başarılı oldu. Geliştirilen ortak Enosis stratejisine göre:

- 1- Adanın bağımsızlığına neden olacak tüm anayasa girişimlerine karşı çıkılacaktı.
- 2- Gerek Kıbrıs'ta, gerekse dış ülkelerde ve uluslararası platformlarda Enosis için yoğun bir çaba gösterilecekti.
- 3- Yunanistan'daki örgütlerle silahlı bir mücadele için gerekli işbirliği ve gençlik örgütleri oluşturulacaktı.
- 4- Enosis'i gerçekleştirmeye yönelik olmak üzere self-determinasyon hakkının tanınması için BM'ye başvurulacaktı.³⁴

2 Temmuz 1952'de Atina'da Makarios'un başkanlığında EOKA'nın kurulması yönünde ilk gizli görüşmeler yapıldı. 7 Mart 1953'te ise ilk toplantıda da bulunan aralarında Grivas'ın da bulunduğu 12 kişi Makarios'un başkanlığında Atina'da toplandı. Burada EOKA'nın kurulması için son hazırlıklar yapıldı. Kendilerini "İhtilal Konseyi" olarak adlandıran bu kişiler Enosis için yemin ettiler ve silahlı mücadeleye başlama kararı aldılar. 9 Kasım 1954'te Grivas gizlice adaya çıktı ve 1 Nisan 1955 tarihinde EOKA bir çok yerde bombalı saldırılara başladı.

EOKA'nın aslında gerçek hedefi Kıbrıslı Türkler ve kendi toplumlarındaki solcu Rumlardı. 21 Haziran 1955'te ise açıkça Kıbrıslı Türklere saldırılar başladı. Rumların

³³ **Kıbrıs Sorunu.....**, s. 17-18.

³⁴ Sabahattin İsmail, **Kıbrıs Barış Harekati Nedenleri-Gelişimi- Sonuçları**, Birinci basım, İstanbul, Kastaş Yayınevi, 1998, s.28-29.

Türlere toprak-mal satmaları, konuşmaları, alış-veriş yapmaları yasaklandı. Tehdit mektupları gönderiliyor, dinlemeyenler dövölüp vuruluyorlardı. Kıbrıslı Rumlar Kıbrıslı Türklerle ilişkilerini durdurmuştu. Türkler ise 33 köyü boşaltıp güvenli bölgelere taşınmak zorunda kalmışlardı. Bugünkü durumun temelleri EOKA tarafından daha o zamandan atılmıştı.³⁵

1958 yılında Kıbrıs'ta bulanımın artması, Türk- Yunan ilişkilerini etkilemeye başlamıştı. Bu durum NATO'nun sağ kanadını sarsmıştı ve bu nedenle NATO ve Birleşmiş Milletler sorunun Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında görüşülerek çözümlenmesini istemiştir. 1955'te Londra'da terk edilen müzakereler tekrar başladı.³⁶

1.2.1. Zürih ve Londra Anlaşmaları

Enosis'e karşı Kıbrıs Türk halkının vermiş olduğu mücadele 1960 öncesinde Adanın Yunanistan'a bağlanmasına ve bağımsız Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasına neden olmuştur. Rumların Enosis, Türkleri ise self-determinasyon hakkına sahip çıkması Rumların düşüncesinin tümenden ortadan kalkmasına neden olmuştur. Rumların savunduğu Enosis ile Türk tarafının savunduğu Taksim düşüncesi Adanın bağımsızlığı fikrinin doğmasına neden olmuştur. Bu fikrin ABD, Yunanistan, Türkiye, İngiltere tarafından kabul edilmesi sonucu 11 Şubat 1958'de Zürih Antlaşması, 19 Şubat 1959'da da Londra Antlaşması imzalanmıştır.³⁷

“Taksim” düşüncesi, 1955 yılında ortaya atılmıştır. 1956 yılında ise Yunanistan ve A.B.D.'de “Taksim” düşüncesinin ortada dolaştığına dair düşünceler vardır.³⁸

Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanı Zorlu'nun da içinde kalabalık bir heyet 5 Şubat 1959'da Zürih'te Karamanlis ile buluştu. Menderes, Zürih Antlaşmasından sonra Anadolu Ajansına vermiş olduğu beyanatta şunları söylemiştir:

³⁵ S: İsmail Gürel, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960) – Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslar arası Politika**, İstanbul, Sistem Ofset Yayıncılık ve Ticaret LMT Şirketi, 1985, s. 177.

³⁶ Hamza Eroğlu, **Kıbrıs Uyuşmazlığı Ve Kıbrıs Barış Harekati**, Ankara, ,(yay.y), 1975, s. 28-29 .

³⁷ Sebahattin İsmail, **100 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Lefkoşe, (yay.y), 1992, s. 54.

³⁸ S. İsmail Gürel, **a.g.e.**, s. 177.

“... Karşılıklı iyi niyet ve tam anlayış içinde cereyan eden müzakereler sonunda, Türk- Yunan münasebetlerini derin surette sarsan Kıbrıs meselesinin hallini mümkün kılacak esasların tespiti hususunda Yunanistan’la bir mutabakata varılmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki bu mutabakat, bir taraftan Türkiye’nin emniyetinin ve Kıbrıs’ta Türk ve Rum cemaatlerinin haklarının ve müstakil bir devlet nizamı içinde korunmasını temin edeceği gibi, müttefikimiz İngiltere’nin de, tarafların düşünce ve menfaatlerine tetabuk eden mülahazalarının mahfuz tutulması imkan verecektir. Filhakika tespit olunan esaslar Türk ve Rum cemaatlerinin ayrı tarihi ve içtimai geleneklerinin icaplarını göz önünde bulundurmak suretiyle iki cemaatin müstakil bir devlet nizamı içinde işbirliğinde bulunmalarına matuf, sağlam bir zemin hazırlamaktır... Aynı zamanda, Türkiye’nin emniyeti bakımından öteden beri ileri sürdüğümüz haklı ve pek esaslı görüşlerin de, varılan anlaşma çerçevesi içinde, ahden ve fiilen tatmini teminat altına alınmıştır... Türkiye ve Yunanistan arasında varılan mutabakat İngiltere ve Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs arasında sağlam ve devamlı bir mesai teşrikini mümkün kılacak esasları ihtiva etmekle, yukarıdaki mahiyette bir konferansın muvaffakiyetle neticelenmesi için lüzumlu şartlar hiç şüphesiz ki, tahakkuk ettirilmiştir... Yunanistan’la varılan mutabakat memleketimizin ve Kıbrıslı kardeşlerimizin hak ve menfaatlerini olduğu kadar, diğer alakadarlarında vaziyetini koruyan bir uzlaşma mahiyet ve kuvvetini taşımaktadır... Bu anlaşma ile Anavatanın, Kıbrıslı kardeşlerimize huzur ve emniyet içinde yaşayabilmek imkanını tahakkuk ettirmiş olduğuna inanmaktayız.”³⁹

Zürih ve Londra Anlaşmalarına göre kurulacak devlet iki cemaatin ortaklaşa sorumluluk, yetki ve haklara sahip olacağı bir yapıya sahip olacaktı.

Kıbrıs Devleti ve Anayasası, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’ın ortak garantisi altına alınmıştı.⁴⁰

1.3. KIBRIS CUMHURİYETİ (16 AĞUSTOS 1960- ARALIK 1963)

Zürih ve Londra Anlaşmalarının imzalanmasından 18 ay sonra hazırlanan Anayasa 16 Ağustos 1960 günü Türkiye ve Yunan Hükümetleri ile Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının temsilcileri tarafından imzalanarak kabul edilmiştir. 1959 yılında Zürih ve Londra Konferansından sonra yapılan seçimleri Makarios kazanmıştı. Seçimde Makarios anlaşmalar lehinde, Klerides ile anlaşmalar aleyhinde propaganda yapmıştı.⁴¹

³⁹ Gazioğlu, **a.g.e.**, s. 60-61.

⁴⁰ İsmail, **a.g.e.**, s. 54.

⁴¹ **Kıbrıs Sorunu...**, **a.g.e.**, s. 25.

1.3.1. 1960 Anayasası

1960 Anayasası ile kurulan devletin esasları belirlenmiştir. Bunlardan bazıları;

- Kıbrıs'ta bir cumhuriyet kurulacaktır. Cumhurbaşkanı Rum, Cumhurbaşkanı yardımcısı ise Türk olacaktır. Cumhurbaşkanı ve yardımcısı kendi toplumları tarafından seçim usulüyle seçilecektir.
- Resmi dil Türkçe ve Rumca olacaktır.
- Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı yardımcısı 5 yıllık bir süre için seçilecektir.
- Cumhuriyetin bayrağı cumhurbaşkanı ve yardımcısı tarafından birlikte kararlaştırılacak olan tarafsız renk ve desende kendine özgü bir bayrak olacaktır.
- 7 Rum, 3 Türk'ten oluşan bir Bakanlar Konseyi bulunacaktır. İcra yetkisi Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı yardımcısında toplanacaktır. Bakanlar, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı yardımcısı kendi toplumundan seçecektir. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı yardımcısı, Temsilciler Meclisinin kanun ve kararlarına karşı olarak tespit edilen aynı şartlar altında iade etmek hakkına sahip olacaklardır.⁴²
- Kanun yapma yetkisi %30 Türk, %70 Rum oranında 5 yıllık bir süre için Türk ve Rum toplumları tarafından seçilecek olan Temsilciler Meclisi verilecektir.
- Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve İngiltere arasında bir garanti Antlaşması imzalanacaktır. Bu anlaşma yeni devletin bağımsızlığını ve ülke bütünlüğünü teminat altına alacaktır. Ayrıca tüm bu devletler arasında bir askeri ittifak Antlaşması da imzalanacaktır.
- İki toplumda birer Cemaat Meclisi olacak ve temsilcileri kendi toplumları arasından seçilecektir. Cemaat Meclisleri her türlü din, kültür, eğitim, öğretim konusunda yetkili olacaktır.
- Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı yardımcısı bazı konular haricinde; dışişleri, savunma ve emniyet konularında veto hakkına sahip olacaktır.
- İdarede %70 Rum, %30 oranında Türk bulunacaktır.

⁴² Eroğlu, a.g.e., s. 30.

- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 2000 kişilik bir ordusu olacaktır. Ordunun %60'ı Rumlardan %40'ı Türklerden oluşacaktır.
- Bir Türk, bir tarafsız, iki Rum'dan oluşan Yüksek Mahkeme kurulacaktır. Mahkeme üyeleri Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı yardımcısı tarafından birlikte seçilecektir. Tarafsız hakimin iki oy hakkı olacak ve mahkemeye başkanlık edecektir.
- Cumhurbaşkanı ve yardımcısı biri Türk olmak koşulu ile silahlı kuvvetlerin, jandarma ve polis kuvvetlerinin komutan ve komutan yardımcılarını seçecektir.
- Mecburi askerlik hizmeti konusundaki kararlar Cumhurbaşkanı ve yardımcısı tarafından seçilecektir.
- Türkler Kıbrıs'ın en büyük 5 şehrinde ayrı belediyeler kuracaktır.

16 Ağustos 1960'da Kıbrıs bağımsızlığını ilan etmiştir. İngiliz egemenliğine bağlı iki üs (Dikelya ve Akrotiri) kalmıştır. İngiltere eğer kendi isteği ile Adadan çekilirse toprakları Cumhuriyete kalacaktır.⁴³

1.3.2. Garanti ve İttifak Antlaşması (Diğer Kurucu Anlaşmalar)

1974 Harekatı başlamadan önce, iki tarafın da kesin tutum ve tezleri bulunmaktaydı. Türk tarafı, 1959 ve 1960 Antlaşmalarıyla kazandığı haklarından vazgeçmeyeceğini belirtiyordu. Özellikle de Garanti ve İttifak Antlaşmalarıyla kazanılan ve uluslararası platformda da geçerli haklar, Türk tarafı için büyük önem taşıyordu. 1959-1960 Antlaşmaları ile Kıbrıs'ta Türkler ve Rumlar arasında siyasi eşitlik temelinde bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş oluyordu. Temelde kurulan bu cumhuriyet, bağımsız olsa da gerçek anlamda hükümler bir devlet olarak siyasal sistemde yer alamadı. Çünkü Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye bazı haklar verilmişti. Eğer Anayasa tamamen ve kısmen değiştirilecek olursa, bu üç ülkenin de müdahale hakkı vardı. Yani Kıbrıs Cumhuriyeti, tam anlamıyla hükümler değildi. 1959 ve 1960

⁴³ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 21-22.

Antlaşmaları ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, iki toplum arasındaki bir ortaklık antlaşmasına bağlıydı ve kurulan yeni kurumlar da bu çerçevede düzenlendi.⁴⁴

Garanti antlaşmasının önemli özellikleri şunlardır:⁴⁵

1. Kıbrıs Cumhuriyeti, bu antlaşma ile güvenliğini, ağımsızlığını, ülke bütünlüğünü devam ettirmeyi, anayasaya saygı göstereceğini belirtmiştir ve herhangi bir devletle, siyasi ya da ekonomik birleşmeye ne tamamen ne de kısmen katılmayacağını garanti etmiştir,
2. İngiltere, Yunanistan ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yukarıda sayılan tüm teminatlarını tanır ve garanti eder. İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyetinin diğer herhangi bir ülkeyle birleşmesi veya taksimini doğrudan veya dolaylı yollardan teşvik eden herhangi bir amacı hareketi önleyecektir,
3. Eğer yapılan antlaşmaların maddelerine uyulmazsa Türkiye-İngiltere-Yunanistan birbirleri ile görüşmeyi garanti etmiştir. Ülkeler beraberce hareket edecek durumda olmadıklarında her devletin müdahale hakkı olacaktır,
4. Bu antlaşma, imza atıldığı andan itibaren yürürlüğe girecektir. BM Antlaşmasınının 102. Maddesi uyarınca antlaşmayı imzalayan devletler BM Genel Sekreterliğine en kısa zamanda tescil ettireceklerini garanti ederler.⁴⁶

Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğu sırada Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs arasında Askeri İttifak Antlaşması da imzalanmıştır. Bu anlaşmada öngörülen; Kıbrıs'ta üç tarafında da dahil olduğu bir askeri kuvvet merkezi oluşturmak ve Adayı dış saldırılara karşı koruyarak Kıbrıs'ın statüsünün devamını sağlamak için Ada'da üç devletinde asker bulundurmasını sağlamaktır. Bu anlaşmanın önemli düzenlemeleri şunlardır:⁴⁷

⁴⁴ Hasan Ünal, Birgül Demirtaş Coşkun, "Kıbrıs Meselesi: Kısa Tarihçe, Mevcut durum Analizi Ve Muhtemel Senaryolar", **Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi- Stratejik Analiz**, Cilt 1, Sayı 12, Ankara, Nisan 2001, s. 41-42.

⁴⁵ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 22-23.

⁴⁶ **Kıbrıs Gerçeğinin...**, s. 52-53.

⁴⁷ Ünal, Coşkun, **a.g.e.**, s. 41-42.

- Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye ortak savunmayı sağlamak amacıyla aralarında işbirliği yapmayı ve yapılan bu anlaşma ile savunma konusunda ortaya çıkabilecek sorunlar hakkında birbiriyle görüşme ve danışmalarda bulunmayı garanti eder.
- Türkiye, İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyetinin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığına karşı doğrudan veya dolaylı yöneltilen her türlü taarruz ve tecavüze karşı koymaya garanti eder.
- Kıbrıs'ta üçlü Karargah kurulacaktır.
- Üçlü Karargah'a Türkiye 650, Yunanistan'da 950 kişilik bir subay, astsubay ve er birliği ile katılacaktır.
- Bu Türk ve Yunan subayları, Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun talim ve terbiyesinde görev alacaktır.
- Bu Karargahın komutanlığı, Türkiye ve Yunanistan hükümetleri ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı ve yardımcısının birlikte atayacağı Kıbrıslı, Yunanlı ve Türk bir general tarafından bir yıl süre ve sıra ile belirlenir. İngiltere hükümeti Kıbrıs'ta iki bölgeyi tamamen hakimiyet altına alacaktır. Bu bölgeler;
 - a-) Dikelya-Pergama (Beyamudu), Ay Nikola, Ksilofağu
 - b-) Ağrotur-Piskobu- Paramal

İngiltere hükümeti bu iki bölge dışında Kıbrıs Adasında sahip olduğu bölgeleri bazı şartlar altında Kıbrıs Cumhuriyetine devretmiştir ve bu taraflarca onaylanmıştır.⁴⁸

1.3.3. 1960-1974 Arası Dönem

1960 yılında Kıbrıs Devleti kurulduktan sonra Rumlar Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla Yunanistan'ın desteğini alarak Kıbrıs Anayasasının Türklere tanıdığı garantileri engellemek istemişlerdir. Ada Türkleri ve Türkiye ise kazandıkları garantileri korumaya ve arttırmaya çalışmışlardır.

Kıbrıs'ta Zurih ve Londra antlaşmalarıyla oluşan yeni düzen çok uzun sürmedi. Makarios, 1960 Ağustosunda kabul edilip, yürürlüğe giren anayasayı uygulamada

⁴⁸ Bozkurt, Demirel, a.g.e., s. 23-24.

yarattığı aksaklıkları bahane ederek tek taraflı olarak bozdu ve 13 maddesinin değiştirilmesini istedi. Bu aslında bir bahaneydi. Amaç Türk tarafını devre dışı bırakıp, Enosis'i gerçekleştirmek için gerekli ortamı hazırlamaktı⁴⁹.

Makariosus'un bu açıklamasından sonra; EOKA 21 Aralık 1963 yılından itibaren Türk tarafına çeşitli saldırılarda bulunmaya başlamıştır. Bu saldırılarından bazıları⁵⁰:

- 21 Aralık 1963 gecesi Rum polisi tarafından bir Türk kadınının öldürülmesi,
- 24 Aralık 1963 gecesi 20 Türk öldürülmesi, 40 Türk yaralanması,
- 1963 Noel arifesinde Türklerin evlerine saldırıda bulunulması ve bir Türk ailesinin 10 yaşındaki kızları, 19-17 yaşlarındaki iki oğlunun öldürülmesi,
- Aynı gün 13 yaşındaki başka bir çocuğun ellerinin dizlerinden bağlanması ve bedenine tacizde bulunulup, ensesinden tabanca ile öldürülmesi,
- Ayvasıl'da 12 Türk'ün öldürülmesi ve o bölgede yaşayan Rumların bunu büyük zevkle izlemesi ve çetenin çıkardığı yangılardan geriye kalanları yağmalaması,
- 1963 Noel'i öncesi, Kıbrıs Türk Kuvvetler Alayı Baz Doktoru Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi, iki çocuğu ve beş misafirinın öldürülmesi,
- 1963 Noel'inde Cikkos okulundaki 700 rehineden 150 Türk'ün diğerlerinin gözleri önünde vurularak öldürülmesi.

Pakistan Times gazetesi o dönemde Türk tarafına yapılan saldırıları manşetlerine taşımıştır. Konuyla ilgili verilen bilgiler ise şunlardır.

“Kıbrıslı Türklerin köyleri harap edildi.”

“Adadan tahliye edilenler Kıbrıs'ta Yunanistan tarafından desteklenen Ulusal Muhafızların yaptıkları zalimlikler hakkında daha fazla bilgi veriyor. On binlerce Kıbrıslı Türk harap olmuş köylerini ve şehirlerini ateşkes umudu olmadığı için terk ediyorlar. İngiliz hakimiyetindeki Dhekalia bölgesinde yaklaşık 20.000 kişiye sığınacak yer temin etmek için gerekli ayarlamalar yapılıyor. Birçoğu yaya ve bazıları da arabasıyla olmak üzere rehinelere Kıbrıs'ın diğer tarafındaki İngiliz üslere olan Acrotiri Episcopi arasında gidip geliyorlar.”⁵¹

⁴⁹ **Kıbrıs Gerçeğinin...**, s. 52, 53.

⁵⁰ Denker, **a.g.e.**, s. 15, 16.

⁵¹ T. Bilge, **This Was Cyprus**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1976, s. 35.

Rumların Türklere saldırı nedenlerini ise açıktır. Saldırıları sayesinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesi olan Kıbrıs'ın hiçbir ülkeye bağlanamayacağı, Kıbrıs'ın dışındaki karar alma sürecinde iki toplumun ortak kararının uygulanacağı, ve bir tarafın diğeri üzerindeki hak iddia edemeyeceği ilkelerini bozarak Kıbrıs'ı ele geçirmektedir⁵².

1963 olaylarından sonra, Denktaş yaşanan olaylarla ilgili olarak şunları söylemiştir: “ Türklerle Rumlar arasında maddi temas (Fiziki kontakt) son verilmeli, Türkler kendi, Rumlar kendi bölgelerinde yaşamalıdır. Türk alayı Kıbrıs'ta kalmalı ve sayısı arttırılmalıdır. Ancak bu garantiler sağlanmazsa çözüm taksim olmalıdır.”

Rum Milli Muhafız Ordusu ve Yunan Birlikleri 15 Kasım 1966'da Geçitkale ve Boğaziçi'ne saldırılar düzenlemesi üzerine 28 Aralık 1967'de Geçici Türk Yönetimi, genel komite tarafından ilan edilmiştir. Daha sonra Geçici Türk Yönetimi Kıbrıs Türk yönetimi adını almış ve 1974'te bağımsız Türk Yönetimi ilan edilene kadar bu isimle anılmıştır.

1968'de Uluslararası görüşmeler devam etmiştir. 28 Şubat 1971'de Grivas EOKA-B'nin başına geçmiştir. 1974'te Yunanlı subayların komutasında RMMO ve EOKA-B Makiros'un sarayını yıkıp, AKEL ve EDEK partilerinin yandaşlarını öldürdüler. Sampson Cumhurbaşkanı olmuş ve Kıbrıs Elen Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Türkiye, Ada'daki Türk kesimine yapılan saldırıların devam etmesi üzerine 15 Şubat 1974'te müdahale kararı almıştır. Ancak, BMGK müdahaleyi engelleyerek ve Kıbrıs'a Barış Gücü göndermiştir. ABD'de çeşitli planlarla (Acheson ve Plaza) adadaki sorunları çözmeye çalışsa da başarılı olamamıştır. Türkiye tüm bu olanlardan sonra harekete geçmiş ve adaya müdahale de bulunmuştur⁵³.

Türkiye'nin bu dönemdeki en önemli amacı Ada'daki Türklere Rumlar tarafından yapılan saldırıları durdurmaktır. Bu dönemde Türlerin Kıbrıs konusunda tezi federasyondur. Federasyonu Feridun Cemal Ergin Ada'da coğrafi özelliklere göre

⁵² Orbay Delice Irmak, **Timsah Gözyaşları**, (yy), KKTC Cumhurbaşkanlığı Basın Merkezi Yay., 1991, s. 9.

⁵³ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**,s. 29-31.

kurulacak bölgelerde Türklerin ve Rumların ayrı ayrı yaşaması olarak tarif ederken, Türkiye radyoları Ada'daki Türklerin can ve mal güvenliğinin ve barışın sağlanması için taksimi önermektedir.⁵⁴

Kıbrıs, 1964-1974 yılları arasında fiilen Yunanistan'ın işgali altına girmiştir. 21 Aralık 1963 yılında Kıbrıslı Türklere karşı yapılan saldırılar karşısında Türkiye garantör devletlerin müdahalesini istemiştir. İsteddiği sonucu alamayan Türkiye ihtar amacıyla Ada'ya uçak göndermiştir. İngiltere, bunun üzerine Makarios'a garantör devletlerin müdahalesinin kabul etmesini, aksi halde Türkiye'nin Ada'ya tek başına müdahale edeceğini söylemiştir. Makarios bu çağrıya cevap vermiş İngiltere başkanlığında 25 Aralıkta Türk ve Yunan kuvvetlerinin "Mütareke Kuvveti" adı ile Kıbrıs'ın ihtiyaç duyulan yerlerinde konuşlandırılmalarını ve ateşkesin devamı ile barışın yeniden tesisine yardımcı olmayı kabul etmiştir. 26 Aralık 1963'den 27 Mart 1964 (BM'nin Ada'ya geldiği gün) kadar Adaya polis kuvveti yüklenmiştir.

Ocak 1964'te İngiltere'nin girişimi ile gerçekleşen Londra Konferansından da bir sonuç alınamamıştır. Çünkü Yunanistan tarafından desteklenen Kıbrıslı Rumlar 1960 Anayasasının Türklere sağladığı haklardan vazgeçerek Yunanistan'la birleşilerek Türklerin azınlık haline gelmesini istemiştir. Türkiye ve Kıbrıs'lı Türkler bunu kabul etmemiştir. Konu Mart 1964 Güvenlik Konseyinde görüşülmüştür. Konseyin aldığı karar (ek:1) oldukça önemlidir: Rum Toplumunun temsil ettiği Kıbrıs Hükümeti tanınmıştır. 1964 yılında ABD, sorunun çözümü için arabuluculuk etmek istemiştir. İsmet İnönü Johnson'a Kıbrıslı Rumların Türklere yaptığı saldırılar nedeniyle Ada'ya müdahalede bulunabileceğini belirtmiştir. Başkan Johnson gönderdiği mektupta Türkiye'nin böyle bir harekatta ABD'den alınan silahların kullanılmayacağını belirtmiştir. Böyle bir hareket sonucunda Sovyetler müdahale yaparsa, NATO üyelerinin Türkiye'yi Sovyetlere karşı korumak mecburiyetinde olup olmadıklarını inceleme şansının kalmayacağını bildirmiştir. ABD eski Dışişleri Bakanlarından Dean Acheson'un katılımı ile Cenevre'de yapılan görüşmelerde 'Acheson Planı'diye isimlendirilen iki yapılmış bir öneri ortaya atılmıştır. Meis adasının Türkiye'ye iadesini, Kıbrıs'ta iki Türk kantonu kurulmasını ve Türkiye'ye Karpas yarımadasında askeri üs

⁵⁴ Murat Sarıca , Erdoğan Teziç, Özer Eskiuyurt, **Kıbrıs Sorunu**, Onuncu basım, İstanbul, İ.Ü.Yayınları, 1975, s. 219-220.

verilmesini- daha sonra kiraya dönüştürülmüştür- ve bunların karşılığında Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını öngören bu plan, 'Çifte Enosis' anlamı taşıdığı için Yunanistan ve Makarios tarafından rededilmiştir.1965'te Galo Plaza raporunda Enosis konusunda ısrar edilmesi nedeniyle Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından kabul edilmemiştir.⁵⁵

1964-1974 yıllarını Klerides anılarında Kıbrıs'lı Rumların Kıbrıslı Türklerle yardım ettiklerini iddia etmektedir.⁵⁶ 1964-1967 yıllarında yaşananlar, en yakın müttefiklerinin de Türkiye'yi zorla durduraktan kaçınmayacağını göstermiştir.⁵⁷

1967 yılında Geçitkale ve Boğaziçi saldırıları nedeniyle Türkiye müdahale kararı almış, askeri birliklerini güneye kaydırmıştır. Bunun üzerine Cyrus Vance arabuluculuk yapmış, sorunun siyasi yoldan çözülmesi konusunda mutabık kalınmıştır. 3 Haziran 1968'te Beyrut'ta başlayan ikili görüşmeler, 20 Ekim 1971 tarihine kadar Lefkoşe'de devam etmiştir. Bu görüşmeler Rauf Denктаş ile Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides arasında yapılmıştır. Denктаş, Enosis'i engellemeye ve Cumhuriyeti garanti altına almaya çalışmıştır. Ancak Makarios bunu sürekli reddetmiştir. Bundan dolayı ikili görüşmelerin ilk devresinden bir sonuç alınamamıştır.⁵⁸ Görüşmeler BM Genel Sekreterinin 18 Ekim 1971 ve 18 Mayıs 1972 yıllarında taraflara gönderdiği iki muhtıranın sonucunda, bu iki toplumun temsilcilerinin eşit statüsü çerçevesinde yapılmıştır. Araştırma niteliği taşımak ve bağımsız Kıbrıs Devletinin iç durumunu dikkat etmek şartıyla, Osario- Tafall himayesinde Türkiye ve Yunanistan'dan gelen Anayasa uzmanlarının katılımı ile genişletilmiş olup 8 Haziran 1972 tarihinde tekrar ele alınmıştır. Görüşmelerin bu dönemi 18 Haziran 1974'e kadar devam etmiştir. 15 Temmuz 1974 darbesi ile görüşmeler kesilmiştir.⁵⁹

⁵⁵ Fahir Alaçam, **Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler**, İstanbul, SİSAV Yayınları, 1990, s. 29-31.

⁵⁶ Henry Scoot Gibbons (Çev. Alpaslan Yılmaz), **Kıbrıs'ta Soykırım**, Birinci basım. Ankara, Özyurt Yayınevi, 1990, s. 398 .

⁵⁷ Mümtaz Soysal, **Aklını Kıbrıs'la Bozmak**, Birinci basım. Ankara, Bilgi Yayınevi, 1995, s. 115.

⁵⁸ Fikret Alasya, **Tarihte Kıbrıs**, Lefkoşe, KKTC, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları , 1988, s. 249.

⁵⁹ Alaçam, **a.g.e.**, s. 31.

Rum toplumunun iki kanadı arasındaki karışıklıklar, Rum- Türk ihtilafında Milli Muhafız Ordusunun Yunanistan yanlısı tutumu, Türkiye'ye müdahale olanağı sağlamıştır.⁶⁰

1.4. KIBRIS BARIŞ HAREKATI

1974 yılında Yunanistan ile Ege sorunu nedeniyle gerginlikler artmış hemen ardından da Yunanistan destekli EOKA'cılarının darbesi olmuştur. Tüm bunlardan sonra Türkiye ada halkının güvenliğini siyaset gündeminde baş sıraya koymuştur. 1971 yılındaki yönetimce yasaklanan haşhaş ekimine tekrar izin verilmesi nedeniyle ABD'nin Türkiye'ye askeri yardım konusunda ambargo koymasının Amerikan aleyhtarı tutumun artmasına neden olmuştur. Hem iç hem de dış siyasi etkenler, Kıbrıs'taki Türklere karşı düzenlenen insanlık dışı saldırılar nedeniyle Ecevit önderliğindeki CHP-MSP koalisyonu, Zürih ve Londra Antlaşmasının Türkiye verdiği hakları kullanmıştır. İlki 20-22 Temmuz 1974, ikincisi ise 14-16 Ağustos 1974 yıllarında Ada'nın kuzeyine havadan ve karadan iki askeri hareket yapmıştır.

Gerçekte bu iki hareket, 1963 yılında birbirinden ayrı düzene sahip olan Kıbrıs'ın iki halkının coğrafi anlamda da iki bölünmesiydi. Adanın bölünmesi 1974'lerden öncesine dayansa da bu tarihten sonra coğrafi olarak da belirginleşmiştir.⁶¹

Kıbrıs'ın iki etnik gruba ayrılması ve bilindiği gibi bağımsız devletler olması Türkiye'nin 1974 yılındaki Kıbrıs çıkartması ile gerçekleşmemiştir. Ancak on yıl öncesine Makarios ve Grivas dönemine tekabül eder. 1974 yılındaki Kıbrıs çıkarmasını mücadelesi Kuzey Kıbrıs'ta Birleşmiş Türk-Kıbrıs sınırını oluşturmaktı.

Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesi tamamen yasal ve 1960 Garanti Anlaşmasına uygundu. Bu uygunluk Avrupa Birleşmiş Milletler Komitesi tarafından 29 Temmuz

⁶⁰ Tefrik Tarkan, **Kıbrıs (Genel Çizgileriyle)**, Dördüncü basım, Ankara, Atatürk Üniversitesi yayınları, 1975, s. 109.

⁶¹ İsmail, **a.g.e.**,s. 131.

1979 tarihi olarak kabul görülmüştür. Yunan Temyiz Mahkemesi tarafından bu uygunluk kararı 21 Mart 1979 tarihine tekabül eder.⁶²

Türk ordusu Kıbrıs'a nedensiz yere müdahale yapmamıştır. Yunan ordusunun (1974) yapmış olduğu darbe, hem devlet başkanı Makarios'u devirmek, hem de adayı Yunanistan'a bağlamak amaçlıydı. Bu darbe Kıbrıs'taki halkın can güvenliğini tehlikeye sokmuştur. Zürih ve Londra Antlaşmalarının Türkiye vermiş olduğu garantörlük hakkı vardır. Müdahaleyi bu hakka dayanarak gerçekleştiren Türkiye'nin amacı adayı işgal değil, ada halkının ve cumhuriyetinin güvenliği ve bütünlüğünü sağlamaktır. O tarihten bu yana Batı devletler ve Yunanistan Türkiye'nin adadan askerlerini çekmesi için zorlamaktadırlar.

1.4.1. Kıbrıs Harekatının Nedenleri

Kıbrıs harekatının nedenlerini psikolojik- kültürel nedenler ile askeri ve stratejik nedenler olarak açıklamak mümkündür.

1.4.1.1. Barış Harekatının Psikolojik- Kültürel Nedenleri

Kıbrıs coğrafi olarak Anadolu'nun uzantısı olarak görünmektedir ve Kıbrıslı Türkler 1570 yılından beri, ülkenin gelişmesi yolunda yaptıkları iskan politikaları ile adanın her yerinde kök salmışlardır. Ortak dil, kültür ve tarihe sahip olduğumuz Kıbrıslı Türk yurttaşlarımızın yok edilmeye çalışılması elbette kabul edilemez.

Kıbrıslı Türkler, Atatürk'ün başta dil ve kıyafet devrimleri olmak üzere tüm devrimlerinin ilk uygulayıcıları olmuştur. Kıbrıslı Türklerden birçoğu Türkiye'de eğitim görmüşler, birçok Türk eseri de halen Adada korunmaktadır. 1960'dan sonra kız alıp- vermeler, Kıbrıslı Türklere Türkiye tarafından iş ve iskan olanaklarının verilmesi, günlük radyo ve televizyon yayınlarının Kıbrıs'ta izlenmeye başlanması, 1960 yılından sonra Adaya gelen Türk Alayı ile bağlar daha da kuvvetlenmiştir. Diğer bir kanıt ise Kıbrıslı Türklerin bayrak olarak Türk bayrağını seçmesi, marş olarak ta İstiklal Marşını seçmesidir. Türk basınının her durumda Kıbrıslı Türklerle iletişim içinde olması,

⁶²DiscoverTurkey,://www.google.com/search?q=cache:txxGxl=(2BeQ):www.turkishnews.com/Discover Turkey/cyprus/+Cyprus+a8&inland=tr (12. Aralık 2005)

konuyla yakından ilgilenmesi, karşılık kültürel- psikolojik bağın kurulması ilişkileri daha da yakınlaştırmıştır.⁶³

Kıbrıs coğrafyadır, tarihtir, geçmişle hesaplaşmadır, geleceğin güven altına alınmasıdır, bağımsızlık veya esarettir, teslimiyet, bölünme- parçalanmadır, kısacası 1071 yılına yani 1000 yıl öncesine dönmektir.⁶⁴

İngilizlerin Adayı devralmasından ve Lozan Antlaşmasından sonra seçme haklarını kullanarak Türkiye'ye göç eden Kıbrıslı Türkler, aramızdaki bağı daha da güçlendirmiştir. Türk halkı Kıbrıs konusunda her zaman duyarlı olmuş bu konuda hükümete baskı için bir çok miting düzenlenmiştir. Enosis'in ilan edilmesi ve Adadaki Türk halkına yapılan baskılar müdahale için gerekli ortamı oluşturmuştur. Müdahale kararı almayan bir hükümet ya düşerdi ya istifaya zorlanırdı yada ordu tarafından devrilirdi. Derviş Manizade anılarını yazdığı kitabında Atatürk'ün Kıbrıslı Türkler hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

“...Sıra bana geldiği zaman adının Şevket, soyadımın da Yurdakul olduğunu arz ettim. Derhal Mehmet Emin Yurdakul ile bir yakınlığım olup olmadığını ve nereli olduğumu sordu. Yakınlığımı açıklarken, Kıbrıs'ın yurt için, bilhassa İstanbul için İngilizlere köle olarak verildiğini, ben de o toprakta doğduğum için Yurdakul soyadını aldığımı söyledim. Bu anda Atatürk şimşek gibi çakan gözlerini gözlerime içine dikerek ‘yakında orası da kölelikten kurtulacaktır’ buyurdular Tefik Rüştü Aras’a dönerek ‘Duyuyor musun Aras, Kıbrıs’lıların duyduğu hasreti, üzüntüyü buyurdular.’⁶⁵

1.4.1.2. Barış Harekatının Askeri ve Stratejik Nedenleri

20 Temmuz 1974 Cumartesi sabahı Garanti Antlaşmasının da kendisine yüklediği görev ile Türk ordusu Kıbrıs'a asker çıkartmıştır. Hükümetin 20 Temmuz 1974 tarihli bildirisinde Kıbrıs'a yapılan haklı müdahalenin nedenleri açıklanmıştır. Bu bildirin dikkat çeken noktaları şunlardır:⁶⁶

- Kıbrıs'ta bulunan Yunan alayı ile yasadışı bir kuruluş olan RMMO'nu kontrol altında bulunduran Yunanlı subayların yönetiminde Kıbrıs'ta bir

⁶³ İsmail, a.g.e., s. 132.

⁶⁴ Hüseyin Mümtaz, **Kıbrıs'ın Çılgığı**, Birinci basım, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2004, s. 143.

⁶⁵ İsmail, **Kıbrıs Barış Harekatının Nedenleri...**, s. 132-134.

⁶⁶ Eroğlu, a.g.e., s. 52.

hükümet darbesi yapılmıştır. Darbeyi gerçekleştiren kuvvetler doğrudan doğruya Yunanistan'a bağlı askeri güçlerdir.

- Yapılan bu askeri darbe Kıbrıs'ın ülke bütünlüğü ve bağımsızlığını tehlikeye düşürmüştür.
- Adada meydana gelen olaylardan sonra 1960 Garanti Antlaşması'nın öngördüğü şekilde, Türkiye garantör devletlerden biri olarak sorunun barışçıl yollardan çözülmesi için sarf ettiği çabalardan bir sonuç alamadığından, Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak yaşamasını sağlamak ve ülke bütünlüğü ile Türk toplumunun can ve mal güvenliğini korumak için, Garanti Antlaşmasından doğan yükümlülüklerini yerine getirmeye karar vermiştir.
- Bu barış hareketinin amacı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığına ve tüm Kıbrıs halkının haklarına yönelik tehlikeyi ortadan kaldırmak ve anayasal düzeni yeniden kurmaktır.⁶⁷

Stratejik olarak Orta Doğunun hemen yanı başında bulunan, petrol kaynaklarına çok yakın olan ve çalışmamızın başında belirttiğimiz coğrafi ve stratejik özelliklere sahip olan bir bölgenin Yunanistan'a bağlanması kabul edilemezdi.

Askeri hareketin yapılmasının bir nedenini de şöyle anlatabiliriz:

1968 yılıyla başlayan yeni düzenlemeler altı yıl devam etse de 1974 yılında gerçek anlamda bir ilerleme olmamıştır. Nedeni; Rumların 1960 Anayasası'ndaki haklarını Türklerin elinden alarak, Türkleri tüm dünyaya azınlık olarak lanse etmektir. Bu amacın devamı ise Enosistir. Türkiye ve Kıbrıslı Türkler ise Kıbrıs'ta Türk varlığını koruyarak 1960'dan daha fazla haklar elde etmek istiyordu. Bu görüş başta federal bir sistem olarak kabul edilmiştir. Fakat 1968'te başlayan toplumlararası görüşmeler ilerledikçe Türk hükümeti federal devlet politikasından değişiklikler yaptı. Bu yeni politikanın adı "Bölge Muhtariyeti" esasına dayanan üniter devlet sistemi yani "Kanton" sistemi idi. Buna göre Kıbrıs'ta tek bir devlet olacak birkaç bölgede toplanan Türkler kendi işlerini kendileri görecek.

⁶⁷ Kıbrıs Kültür Derneği, **Kıbrıs Tarihi Gelişimi ve KKTC**, Lefkoşe, Kıbrıs Kültür Derneği Yayınları, 1984, s. 52.

Ekim 1973'te kurulan CHP-MSP koalisyonu ise fonksiyonel federatif sistemini benimsedi. Buna göre; toprak paylaşılmayacak, tek bir devlet içinde görev ve yetkiler iki toplum arasında paylaşılacaktı. 21 Nisan 1967'de darbeye başa gelen Albaylar cuntası ise Enosis'i gerçekleştirmek için Yunan halkını etkilemeye çalışıyordu. Kralı tutan Makarios ise cuntaya tavır aldı. Makarios'un yönlendirdiği Rum gazeteleri cunta aleyhine yazılar yazdılar. Yayınların durdurulmasını isteyen cuntaya Makarios "Kıbrıs'ta demokratik bir idare vardır. Basın hürriyetini zedeleyemem diyordu." Yıllarca süren karşılıklı suçlamalar sonucu Makarios, 2 Temmuz 1974'te Yunanistan Cumhurbaşkanı Fedon Kizikis'e yazdığı mektupta, seçilmiş bir lider olduğunu ve Atina'nın Kıbrıs'ta ki Enosis faaliyetlerini protesto etti. Atina'nın cevabı sert oldu ve 15 Temmuz 1974'te eski EOKA teröristi Nikos Sampson, Rum Milli Muhafız Ordusuyla darbe yapıp Makarios'u düşürdü. Kıbrıs Elen Cumhuriyeti'ni ilan ettiler. 1974 Kıbrıs Buhranı böyle başlamış oldu.⁶⁸

Doğu Akdeniz'de kilit bir noktaya sahip olması nedeniyle ada tarih boyunca bir çok istilaya sahne olmuştur. 1570 yılında adaya gelen Osmanlılarda stratejik nedenlerle hareket etmiştir. Adanın Anadolu'ya yakın olması, Osmanlılarla savaşan devletler için adanın bir üs olmasına neden oluyordu. İngiltere'de adayı alırken tamamen stratejik nedenlerle hareket etmiştir. Türkiye'nin serbest olarak denize açılabilirdiği tek bölge güney sahilleridir. Bu sahillerin 40 deniz mili karşısında Kıbrıs bulunmaktadır. Enosis sayesinde Kıbrıs'ı ele geçiren bir Yunanistan Türkiye'nin güney sahillerini kuşatmış sayılacaktı. Türkiye 15 Temmuz darbesi ile oluşan bu sorunu 20 Temmuz müdahalesiyle bozmak istemiştir. Kıbrıs'ın stratejik önemine diğer bir gösterge ise İngiltere'nin adaya bağımsızlık vermesine rağmen iki üs elde etmesidir. 99 millik bölgede 33 noktada üs ve tesislere sahip olan İngiltere, aynı zamanda deniz yolları-hava limanlarını ilk kullanma hakkına da sahiptir. Ortadoğudan Kuzey Afrika'ya kadar olan bölgede ABD'nin dinlenme tesisleri bulunmaktadır. Trosdos'ta bulunan radar dünyanın sayılı büyük radardır. Bugün ABD'de bu üsleri bulunmakta buradan havalanan U-2 uçakları bölge üzerinde uçmaktadır.⁶⁹

⁶⁸ http://www.kibris.gen.tr/turkce/baris_harekati/index.html, (02 Şubat 2004)

⁶⁹ İsmail, **Kıbrıs Barış Harekatının Nedenleri...**, s. 126-129.

1.4.2. 20 Temmuz Barış Harekatı (20 Temmuz 1974)-14 Ağustos Barış Harekatı (14 Ağustos 1974)

Yunanistan'daki cunta yönetiminin Kıbrıs'ta bir hükümet darbesi yapmasıyla hedeflerinden birinin de Türkiye'yi yıldırmak olduğu anlaşılmıştır. Türk katili Sampson darbe ile cumhurbaşkanı olunca, Türkiye garantör devletlerden İngiltere'ye müdahale yapma önerisinde bulunmuştur. Fakat İngiltere'nin böyle bir niyetinin olmadığı anlaşılınca Türkiye 20 Temmuz 1974 günü Kıbrıs Türk Barış Harekatını başlatıyor.⁷⁰

Harekatın askeri ve stratejik nedenleri bölümünde anlatılan bildiri ile 20 Temmuz günü müdahalenin nedenleri anlatılmıştı.

Garanti Antlaşmasınının 4. Maddesinin ikinci fıkrasındaki hüküm Kıbrıs'ta yapılan askeri müdahalenin hukuki dayanağıdır. Aslında böyle bir madde olmasa da Türk toplumuna karşı girişilen insanlık dışı tüm olaylar tek başına bile hareket sebebidir. "Harekete geçmek hakkının" bir anlaşma ile verilmiş olma zorunluluğu da yoktur. "Meşru müdafaa" hakkı uluslar arası hukukun tüm devletlere tanıdığı bir haktır. Bu anlamda 20 Temmuz 1974 harekatı Türk toplumuna karşı yapılan haksız saldırıların durdurulması, hak ve çıkarların korunması kısacası; "meşru müdafaa hakkı"nın korunması hakkıdır.⁷¹

Sabah 05.30'da kara, hava, deniz harekatı başlamıştır. Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit 20 Temmuz sabahı saat 06.10'da radyodan yaptığı konuşmada şöyle demiştir:

"Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'a indirme ve çıkarma harekatı başlamış bulunuyor. Allah milletimize, bütün Kıbrıslılara ve insanlığa hayırlı etsin. Bu şekilde insanlığa ve barışa büyük hizmette bulunmuş olacağımıza inanıyoruz. Öyle umarım ki kuvvetlerimize ateş açılmaz ve kanlı bir çatışma olmaz. Biz, aslında savaş için değil, barış için, yalnız Türklere değil, Rumlara da barış getirmek için Adaya gidiyoruz. Bu karara ancak tüm politik ve diplomatik yolları denedikten sonra mecbur kalarak vardık. Bütün dost ülkelere, bu arada son zamanlarda yakın istiarede bulunduğumuz dost ve müttefiklerimiz Birleşik Amerika'ya ve İngiltere'ye, meselelerin müdahalesiz ve diplomatik yoldan halledilebilmesi için gösterdikleri iyi niyetli çabalar için şükranlarımı belirtmeyi borç bilirim. Eğer bu çabalar sonuç vermediyse elbette sorumlusu bu iyi

⁷⁰ <http://www.kibris.gen.tr/turkce/konferans>, (20Aralık 2004)

⁷¹ Kıbrıs Kültür Derneği, **a.g.e.**, s. 52-53.

niyetli gayretleri gösteren devletler değildir. Tekrar bu hareketin insanlığa, milletimize ve tüm Kıbrıslılara hayırlı olmasını dilerim.”⁷²

20 Temmuz 1974 sabahı saat 6’da Girne’nin batısından denizden yapılan hareketle karaya çıkarma sağlanmış, 21 Temmuz 1974 öğle üzeri Beşparmak Dağları aşılarak, boğaz temizlenerek ve hakim tepeler ele geçirilerek kuzeydeki ve güneydeki birliklerimiz hazırlanan plana uygun olarak hareketi gerçekleştirmiştir. Birinci Barış Harekatının özelliği, iyi plan olması ve ani bir baskınla tam bir başarıya ulaşılmış olmasıdır. Bu harekatta kara, deniz ve hava kuvvetleri işbirliği içinde bulunmuştur. Kıbrıs’ta ki askeri başarımız Emekli Korgeneral Faruk Güventürk tarafından şöyle anlatılmıştır:

“Kıbrıs çıbanına kesin bir bıçak atarak tedavi etmek, orada yaşayan soydaşlarımızı işkence, zulüm ve ölümden kurtarmak için yapılan müdahale, kahraman Türk Silahlı Kuvvetlerinin zaferi ile sonuçlanmıştır. Muharebe şekillerinin en zoru, uygulanması çok uzun bir eğitimle mümkün olabilen “Anfibik Harekat” dır. Bu operasyonda kara, deniz ve hava kuvvetlerinin işbirliğiyle ancak başarıya ulaşabilir. 50 yıldan beri (Kore’ye bir tugay göndermenin dışında) harbetmemiş olan Türk Silahlı Kuvvetlerinin muharebenin en zor hareketi telakki edilen denizaşırı bir adaya indirme ve çıkarmayı bu kadar kısa bir zamanda ve tam bir zaferle sonuçlandırması dünyanın önce hayretini mucip olmuş, sonra da hayranlığını kazanmıştır.”⁷³

20 Temmuz 1974 hareketi muhtemel bir Türk- Yunan savaşına neden olabileceği endişesini doğurmuştur. ABD, uyuşmazlığın NATO’ya taşınacak biçimde bir savaşın çıkmasını engellemek görevini üstlenmiştir. ABD; ateşkesin sağlanması ve Kıbrıs sorununa görüşmeler yoluyla bir çözüm getirilebilmesi için girişimlerde bulunmuş; İngiltere, Fransa ve F. Almanya gibi diğer NATO Devletleri de bu yolda hareket etmiştir. Güvenlik Konseyi 20 Temmuzda ateşkes çağrısında bulunmuş ve bu çağrı taraflarca 21 Temmuzda günü kabul edilmiştir. 22 Temmuz günü saat 17’den itibaren yürürlüğe girmiştir.⁷⁴

21-22 Temmuz 1974 tarihli Güvenlik Konseyinin kararı ile öngörülen ateşkes antlaşmasının yürürlüğe girmesinden sonra, Kıbrıs’ta anayasal idarenin sağlanabilmesi ve ilgili taraflar arasında kurulan düzenin devamlılığının sağlanması için gerekli düzenlemeleri yapmak adına, 1. Cenevre Konferansı yapılmıştır. 25 Temmuz 1974

⁷² İsmail, **Kıbrıs Barış Harekatının Nedenleri...**, s.137-138.

⁷³ Eroğlu, **a.g.e.**, s. 58-59.

⁷⁴ **Kıbrıs Tarihi...**, s. 55.

tarihinde başlayan görüşmelerde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere yer almıştır. Cenevre Protokolü 30 Temmuz günü Türkiye'nin isteklerinin bir bölümü kabul edilerek imzalanmıştır.

25-30 Temmuz 1974 yılında yapılan 1. Cenevre Konferansı Türkiye, Yunanistan, İngiltere temsilcileri tarafından Türkiye'nin istekleri büyük ölçüde kabul edilerek sonuçlanmıştır. Türkiye barış Harekatı'nın hukuki temellerini bu protokol hükümleri ile daha da pekiştirmiş ve Kıbrıs'ın yeni statüsünün oluşmasına katkı sağlamıştır. İmzalanan Anlaşmaya göre; Yunanistan ve Kıbrıs Rum kuvvetlerince işgal edilen Türk bölgeleri boşaltılacak, Kıbrıs'ta karşı karşıya bulunan silahlı kuvvetler 30 Temmuz günü kontrolleri altında bulundukları bölgeyi genişletmeyecekler ve hemen bir ateşkes sınırı belirleyeceklerdi. Bu protokolle Londra, Zürih, Lefkoşe Antlaşmalarının yürürlükte olduğu kabul edilmiş böylece Türkiye'nin Garantör devlet olarak haklılığı resmen ve hukuken tescil edilmiştir. Bu karar Türkiye'nin dünya kamuoyunda diplomatik olarak kazandığı büyük bir başarıdır.⁷⁵

Buna göre; Rum ve Yunan işgalindeki bölgelerin derhal boşaltılmasına, tutsak olan asker ve sivil personelin mübadele edilmeleri veya serbest bırakılmaları, Anayasa'ya uygun yeni bir hükümetin kurulması, Ada'da bir güvenlik bölgesinin kurulması ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Kıbrıs Rum Toplumunu ve Kıbrıs Türk Toplumunu olmak üzere iki otonom idarenin kurulmasına karar verilmiştir. İkinci Cenevre Konferansı 8 Ağustos 1974 yılında yapılmıştır. İkinci Cenevre Konferansı 14 Ağustos 1974'te İkinci Askeri Hareketle kesintiye uğramıştır. Türkiye adaya müdahale etmeden önce tüm diplomatik yolları denemiştir fakat olumlu sonuçlar alamayınca Garanti Antlaşmasınının 4. maddesi uyarınca müdahale etmiştir.⁷⁶ Harekat 16 Ağustos'ta son bulmuştur.⁷⁷

1964-1965 BM'nin arabuluculuğunda federal devlet tezi ortaya atılmışken, 1968-1974 yılında toplumlararası görüşmelerde bölgesel özerklik görüşü ön plana çıkmıştır. İkinci Cenevre'nin son günü olan 13 Ağustos'ta Yunanistan ve Kıbrıs Rum

⁷⁵ **Kıbrıs Tarihi....**,s.55-57 .

⁷⁶ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 34.

⁷⁷ Alaçam, **a.g.e.** ,s. 33.

toplumu temsilcileri Türk tarafının önerilerinin dinlenmesi isteğiyle ve Kıbrıs Rum toplumu önerisiyle gelmiştir. Burada amaç “egemen, bağımsız ve üniter cumhuriyet” temelinde iki toplumun bir arada ve iç içe yaşamasıdır.⁷⁸

İkinci Kıbrıs Barış Harekatı 14 Ağustos 1974 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Türkiye Hükümeti hareketin nedenlerini 14 Ağustos sabahı yayınladığı bildiriye belirtmiştir. Yunanistan’ın gerek 353 (1974) sayılı Güvenlik Konseyi kararlarına ve 30

Temmuz 1974 tarihli Cenevre anlaşmalarına uymadığı, Kıbrıs Devleti ile ilgili anayasal yapının oluşumuna yardımcı olmadığı ve bu görüşmelerden kaçındığı belirtilmiştir.⁷⁹

Nedenlerin devamı ise; Cenevre Antlaşmasında karara bağlanan hususlara uyulmaması, silahsız ve savunmasız insanların tutsak tutulması, Türk toplumunun insanlık haysiyetinin çiğnendiği ve koşulların düzeltici olarak garantör devlet olan Türkiye’yi gördüklerini belirtmiştir. Türkiye’nin amacı olarak ta Türk ve Rum toplumuna barış ve suküneti getirerek, barışın adaya yerleşmesini sağlamaktır. 16 Ağustos gecesi ise BM’nin çağrısına uyan Türkiye, harekatı durdurmuştur.⁸⁰

İkinci hareket sırasında Rumlar Atlılar Köyü katliamı, Murat Ağa ve Sandallar Köyü katliamları yapılmıştır.⁸¹

Hem papaz hem de rahip olan Başpiskopos Makarios kariyeri boyunca daima Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanmasını istemiştir. Uğruna yıllarca savaş verdiği Enosis yemini ettikten 27 yıl sonrasına bakıldığında, bu yeminin adaya kan, gözyaşı şiddet getirdiği bir gerçektir. Bütün bunlara rağmen Kıbrıslı Rumlar, Yunan cuntasının adaya

⁷⁸ **Kıbrıs Tarihi...**, a.g.e. , s. 57-58.

⁷⁹ Vehbi Z. Serter, “Kıbrıs’ta 1974 Mutlu Barış Harekatı Bahane Edilerek Rum-Yunan İkili Tarafından Türklere Uygulanan Mezalim, Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü, Uluslararası Sempozyumu, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T:C: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Sayı 8, Ankara, s. 282.

⁸⁰ **Kıbrıs Tarihi**, a.g.e., s. 60.

⁸¹ Serter, “Kıbrıs’ta 1974 Mutlu Barış Harekatı Bahane Edilerek Rum-Yunan İkili Tarafından Türklere Uygulanan Mezalim”, **Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü Uluslar arası Sempozyumu**, s. 282-283.

askeri darbesi ve Türkiye'nin adaya müdahalesini Makarios'un çabalarını zaferle taçlandırdığını düşünmektedirler. Makarios'a büyük bir lider gözüyle bakmaktadırlar.⁸²

Tüm olumsuzluklar ve 1974 yılında Kıbrıs Rum kesiminin tüm gerçekleri bir tarafa bırakarak Türk kesimini azınlık olarak görmesi üzerine Türk toplumu 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni (KTFD) kurdu. KTFD ilanı ile kurulan Kurucu Meclis, bir anayasa hazırlamış ve 8 Haziran 1975'te referanduma sunulmuş, kabul edilerek 17 Haziran'da yürürlüğe girmiştir. Bu oluşumla tüm dünyaya iki toplumun ancak federal bir cumhuriyet ile birlikte yaşayabileceği duyurulmuştur.⁸³

12 Mart 1975'te 367 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile BM Genel Sekreteri (BMGS) çözüme ulaşmak için iki toplum arasında yeni müzakereler başlatılmıştır. 28 Nisan 1975'te başlayan ve altı tur devam eden görüşmeler yapılmıştır. Altıncı turu 12 Şubat 1977 tarihli Denктаş-Makarios zirvesinden sonra 7 Nisan 1977'de son bulan bulan Viyana Görüşmeleri dizisi politika sahnesine çıkmıştır.⁸⁴

1.5. KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞU (15 KASIM 1983)

1980-1990 arasındaki Kıbrıs sorunu harcanan tüm çabalara, müzakerelere ve temaslara rağmen hiçbir sonuca ulaşmamıştır. Fakat bu anlaşmazlık ve çözümsüzlük Kıbrıs'ta Türk tarihinin yeni bir "Türk Devleti"nin kurulmasını sağlamıştır.⁸⁵

Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) Meclisi 17 Haziran 1983'te Kıbrıs Türk halkının self-determinasyon hakkını şu şekilde belirtmiştir.

- a) 1960'da kurulan iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu ortaklarından biri de Kıbrıs Türk halkıdır. Cumhuriyetle sömürge yönetimine son verilerek

⁸² R.Rauf Denktash, *The Cyprus Triangle*, Newyork, The Office of the Turkish Republic of Northern Cyprus, , 1988, s. 84-85.

⁸³ Alaçam, *a.g.e.*, s. 33.

⁸⁴ *A.g.e.*, s. 34.

⁸⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi- 1914-1995*, On üçüncü basım, İstanbul, Alkım Yayınevi, s. 969.

ve ada iki toplumun ortak yönetimine bırakılmıştır. Bağımsızlıkla ilgili tüm belgelerde Türk tarafının da imzası vardır. Bağımsızlık ve egemenlikte eşit haklar söz konusudur.

- b) Bağımsızlık ve egemenlik hakkı her ne pahasına olursa olsun korunacaktır.
- c) Bütün dünya, Türk tarafının, Yunanistan veya Kıbrıslı Rumların yönetimine girmeyi reddettiğini bilmelidir. Kıbrıs Rum yönetimi, Kıbrıslı Türkler adına konuşmak ve karar almak hakkına sahip değildir.
- d) Rum yönetiminin ve Yunanistan'ın yaptığı tüm hukuk dışı uygulamalar karşı Türkiye'nin askeri hareketinin sorunu körüklediğinin iddia edilmesinin reddeedilmesi
- e) Türk tarafının iki kesimli, bağımsız-bağılantısız-federal bir devlet kurmak isterken, Rum ve Yunan tarafının bunu baltalamış olması
- f) Enosis hayalleri ile Türk tarafının temel haklarının yok sayılması
- g) Rum tarafının tüm devlet haklarından yararlanırken, Türk tarafının yok sayılması
- h) Ortak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yıkılarak, yürütme-yargı ve yasamayı silah zoruyla ve baskıyla tek başına kullanması sayılmıştır.⁸⁶

9 Haziran 1985 tarihinde yapılan seçimle Rauf Denktaş, KKTC'nin ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Fakat KKTC'yi Türkiye'nin dışında kimse tanımamıştır. Bu karar politiktir. Avrupa, Sovyetler Birliği ve ABD uluslararası dengeyi korumayı amaçlarken, diğer devletler bağımlı ilişkileri yüzünden KKTC'yi tanımamışlardır.

KKTC'nin kuruluşu da aynı 1974 hareketleri gibi haklıdır. Anayasa hukukuna göre devletin hukuki bir kişiliğe sahip olması için şu özellikleri taşıması gerekir.

- a) Devletin sürekliliği b) Siyasi otoritenin varlığı c) Hukuki kişiliğin varlığı⁸⁷

Bu özelliklere bakıldığında 1974 darbesiyle, zaten Kıbrıs'taki devletin sürekliliği sona ermiştir. Siyasi otoriteyi ise ihtilalci kadro hem Türk hem de Rum tarafının elinden almıştır. Hukuki kişiliğin varlığı ise tamamen ortadan kalkmıştır. Anayasa ve insan

⁸⁶ <http://www.kibris.gen.tr/turkce/federe/index.html>, (10 Nisan 2005)

⁸⁷ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 37.

hakları ise yapılan saldırılar nedeniyle etkisini kaybetmiştir. Türk halkının devlet olmadığı belirtilse de Türk kesimi varlığını sürdürmekte, kendi aralarında ve uluslararası alanda ilişkilerini devam ettirmektedir. Bu anlamda bir devletin kurulması şarttı ve Türk kesimi haklarını korumak adına bir devlet kurmak zorunda kalmıştı.⁸⁸

1.6. 1983-2003 DÖNEMİ

Güvenlik Konseyi, 541 sayılı kararında kurulan KKTC'nin kuruluşunun geçersiz olduğunu ve bu bağımsızlık ilanından üzüntü duyduğunu belirtmekteydi. Genel Sekreterden, Kıbrıs'ta tam ve kalıcı bir çözüm bulunması için arabuluculuk yapılması istenmekteydi. Tarafların arabuluculuk konusunda genel sekreterle tam bir işbirliği içinde olması gerektiği; bütün devletlerin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğü konusuna saygı duyması; tüm dünyanın Kıbrıs Cumhuriyeti'nden başka hiçbir Kıbrıs Devleti'ni tanınmaması istenmiştir. Güvenlik Konseyi'nin 17-18 Kasım tarihleri arasındaki son görüşmesinden sonra 541 sayılı karar kabul edilmiştir.⁸⁹

550 sayılı karar ile 541 sayılı karar tekrar edilerek KKTC'nin tanınmayacağı belirtilmektedir. 649 sayılı karar ile 367 sayılı karar teyid edilerek Kıbrıs'ın bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğü, güvence altına alınarak, 1977-1979 Zirve (Doruk) Anlaşmalarına destek yinelenmektedir. 716 sayılı kararda ise diğer karar tekrar edilir ve eşit iki toplumu öngören bir tek Kıbrıs Devleti kabul edilmektedir.⁹⁰

1992 yılında ise, 774 sayılı karar ile 789 sayılı kararlar kabul edilmiştir. 774 sayılı kararda geri dönme hakkı, mülkiyet ve toprak hakkı düzenlenmiştir.

⁸⁸ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 38.

⁸⁹ Fahir Alaçam, **Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler**, On beşinci basım. İstanbul, Reyo Yayınevi, 1990, s. 46.

⁹⁰ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 79-83.

Toprak ayarlamaları dışında fikirler dizisinin⁹¹ kapsamlı bir çerçevede gerçekleştirilmesi söylenmiştir. 789 sayılı kararda ise, Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararlar tekrarlanmış ve fikirler dizisi bu bölümde açıklanmıştır.

29 Haziran 1999 yılında 1250 ve 251 sayılı kararlar alınmıştır. 1250 sayılı kararda, Genel Sekreterin gözetiminde şu prensiplerin uygulanmasını istemiştir. Bunlar; önkoşulsuz, bütün sorunların masaya yatırılması, bir çözüme ulaşıncaya kadar görüşmelere ve iyi niyetle görevlerine devam edilmesi ve BM'nin ilgili tüm karar ve anlaşmaların tamamıyla göz önünde bulundurulması istenmiştir.⁹²

1251 sayılı kararda ise bütün devletlerin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğini, bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü bozacak, adayı bölecek her türlü girişimden kaçınmaları ateşkes hattının korunması istenmiştir. Kıbrıs'ta BM Barış Gücü'nün görev süresi uzatılmıştır.⁹³

Bu tarihten sonra 1283, 1303, 1331, 1354, 1384, 1416, 1442 sayılı kararlar alınmıştır. Bu kararlarda Güvenlik Konseyi Kıbrıs BM Barış Gücü'nün görev süresinin uzatılması fikrinin Kıbrıs hükümeti tarafından da benimsendiği 1251 sayılı kararda tekrarlanmış, BM Barış Gücü'nün süresinin dönemlik olarak uzatıldığı söylenmiş, belirtilen tarihlerde BMGS'nin rapor sunması istenmiştir.⁹⁴

1 Nisan 2003 yılındaki 1475 sayılı kararda, tüm alınan kararlar tekrarlanmış ve teyid edilmiştir. 1999 yılında başlayan çözüm çabalarının sürdürülmesine karar verilmiştir. Kıbrıs Türk liderlerinin 10-11 Mart 2003 Lahey toplantısıyla doruğa çıkan olumsuz yaklaşımlarından dolayı, referandumun ayrı ayrı yapılması kararı ile Rum ve Türk tarafının çözümü zorlaştırdıkları belirtilmiştir.

⁹¹ Fikirler Dizisi için bkz. Hasgüler, Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikaları Sorunu, s. 341-342.

⁹² <http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/191/62/PDF/N9919162.pdf?OpenElement> (11 Mart 2004)

⁹³ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 90.

⁹⁴ <http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/392/07/PDF/N0339207.pdf?OpenElement> (11 Mart 2004)

11 Haziran 2003'teki 1486 sayılı karar ile BM Barış Gücü'nün süresinin 15 Aralık 2003'e kadar uzatıldığı ve bunun Kıbrıs Hükümeti tarafından da kabul edildiği belirtilmiştir. BMGS'nin çözüm için sağlanan gelişmelerle ilgili 1 Aralık 2003 tarihine kadar rapor sunması istenmiştir.⁹⁵

⁹⁵ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 92-93.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE- AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

2.1. AVRUPA BİRLİĞİNİN KURULUŞU

2.1.1. Birliğin Kuruluş Süreci

Avrupa ülkelerinin birleşmeyi öngörmeleri kalıcı olmasa da 19. Yüzyılın ikinci yarısında yapılmış olan Paris Antlaşmasına dayanmaktadır. Beş Avrupa devleti ile imzalanan bir anlaşma ile bir Avrupa Ahengi (Concert Europeen) adı verilen bir ittifak düşünülmüş, sonraları buna Osmanlı Devleti de dahil edilmiştir. Bu anlaşma ile üye devletlerin aralarındaki sorunları barışçıl yollardan çözümlenmesi hatta bir parlamentonun oluşturulması amaçlansa da Avrupa'daki iktisadi ve siyasi rekabet sonucunda yeni çekişmeler ve savaşlar bu birliğin oluşturulması fikrinin unutulmasına neden olmuştur.

19. yüzyılda Avrupa'da birlik kurma düşüncesinin temelinde ekonomik nedenler yatmaktaydı. Belli sayılı devlet arasında oluşturulan ilk ekonomik birleşme 18 Temmuz 1932 tarihindeki İsviçre'de imzalanan ve 'Benelüks' olarak bilinen 'Ouchy Sözleşmesi'dir. Sözleşme Hollanda, Belçika ve Lüksemburg arasında imzalanmıştır.⁹⁶

Siyasi elitlerin dışında ekonomik elitler de Avrupa'da birlik sağlanması yolunda önemli teşebbüslerde bulunmuşlardır. Bu amaçla 1926 yılında bazı iktisatçılar ve iş adamları 'Avrupa Gümrük ve İktisat Birliği' derneğini kurmuşlardır. Daha sonra 'Avrupa'da Federasyon Kurulması Konusunda İşbirliği Derneği' diye bir başka derneği kurmuşlardır. Bu dönemde iş adamı Louis Louchcu diğer iş adamlarını etkisi altına alarak kömür, çelik ve tahıl konularında Avrupa tekellerinin kurulmasını teklif etmiştir. Bu daha sonra kurulacak olan 'Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'na kaynaklık etmiştir.

1930'lu yıllarda ise Avrupa Birliği açısından son derece tehlikeli gelişmeler ortaya çıkmıştır. İtalya'da ve Almanya'da iktidarı ele geçiren faşist ve nazi hareketleri

⁹⁶ Bozkurt, Demirel, a.g.e., s. 119-200.

Avrupa Birliği çabalarını tehlikeye sokmanın yanı sıra dünyayı ikinci büyük bir felakete daha karşı karşıya getirmişlerdir.⁹⁷

AB'nin ilk adı olan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'nin oluşturulmasında ilk adım, 18 Nisan 1951 yılında Fransa, Hollanda, Federal Almanya, Belçika, Lüksemburg ve İtalya arasında imzalanan Paris Antlaşması ile kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun (AKÇT), (European Coal And Steel Community, ECSC) 1952 yılında faaliyete geçmesi ile atılmıştır. Ortak pazar olarak kurulan AKÇT'den sonra altı ülke, 1957 yılında Roma'da iki antlaşma daha imzalanmıştır. Yapılan bu antlaşmalar ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) (European Economic Community, EEC) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) (EURATOM) kurulmuştur. AET'ye Ortak Pazar da denilmektedir. AET'nin yürütme organında üye ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşan konsey, günlük çalışmaları yürüten üye ülkelere atanan komiserlerden oluşan komisyon; yasama organı olarak Avrupa Parlamentosu, son olarak da yargı alanında ise Adalet Divanı kurulmuş böylece yüksek bir entegrasyon kurulmuştur.

1963 yılında, Belçika'da imzalanıp 1 Temmuz 1967'de yürürlüğe giren yeni antlaşma ile ECSC, EEC ve EURATOM'un yürütme ve yasama organlarının birleştirilmesiyle Avrupa Topluluğu (European Community, EC) oluşturulmuştur.⁹⁸

18 Nisan 1951 tarihli Avrupa Kömür Çelik Teşkilatı ; 25 Mart 1957 tarihli Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşmaları ile oluşan topluluklar ilk yıllarında bazı sorunlar ve krizlerle karşılaştılsa da varlıklarını korumayı başarmışlardır.1980'li yıllara gelindiğinde topluluklara bir ivme kazandırılması ve iç pazarın tamamlanması fikri, 17 ve 28 Şubat 1986 tarihinde Avrupa Tek Senedi'nin imzalanmasıyla sonuçlanmıştır.

7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan Maastrich Antlaşması bu süreçte toplulukların da içinde yer aldığı üç sütunlu Avrupa Birliği adı verilen yapıyı kurması nedeniyle belki

⁹⁷ Veysel Bozkurt, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Birinci Basım. İstanbul, ALFA Basım Yayınevi, 1997, s. 53-54.

⁹⁸ Ramazan Kılıç, **Türkiye- AB İlişkileri ve Gümrük Birliği- Ekonomik Entegrasyon Teorisi Gümrük Birliği Teorisi**, Birinci basım, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2002, s. 39-40.

de en önemli metinlerdendir. Maastrich Antlaşmasını 2 Temmuz 1997 tarihli Amsterdam Antlaşması takip etmiştir. Bu antlaşmayla adalet ve içişleri alanında oldukça önemli bir reform gerçekleştirilmiş, “güçlendirilmiş işbirliği” kavramı kurucu antlaşmalarda da yer almıştır. Ancak Amsterdam Antlaşması kurumsal reform konusunda gerekli ilerlemeyi sağlayamamıştır. 26 Şubat 2001 tarihli Nice Antlaşması da kurumsal reform konusunda gerekli ilerlemeyi sağlayamamıştır. 28 Şubat 2002 tarihinde kurulan Kurultay ile Avrupa Birliği Anayasa çalışmalarına başlamış ve 20 Haziran 2003 tarihinde Selanik Zirvesi’nde Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi’ne sunulmuştur. 4 Ekim 2003 tarihinde anayasanın nihai metninin hazırlanması için Hükümetler arası Konferans Roma’da toplanmıştır.2006 yılının ortalarında yürürlüğe girmesi beklenmektedir.⁹⁹

2.2.TÜRKİYE’NİN AB’YE ÜYELİĞİNİN TARİHSEL SÜRECİ

2.2.1. 1959 Öncesi Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri

Türkiye’nin Avrupa Ekonomik Topluluğu veya günümüzdeki adıyla Avrupa Birliği ile ilk bağlantısı, topluluğun kuruluşundan 6 yıl sonra 12 Eylül 1963 de imzaladığı Ankara Antlaşması ile gerçekleşmiştir.¹⁰⁰

İkinci Dünya Savaşı’ndan kısa bir süre sonra soğuk savaş ortamına girilmesiyle uluslararası ortamda iki kutuplu bir yapı ortaya çıkmış ve Avrupa ikiye bölünmüştür. Soğuk savaş ortamında batı ittifakının güçlendirilmesi, ABD açısından hayati önem taşımaktaydı. Güçlü bir batı ittifakının kurulması ancak ekonomik ve siyasi olarak ta güçlü olan Avrupa birliği ile gerçekleşecekti. Bu nedenle batı Avrupa yöneticileri ile batı Avrupa elitleri arasında daha geniş bir Avrupa entegrasyonunun geliştirilmesine yönelik bir Avrupa projesi oluşturulmuştur.

Bu ortamda soğuk savaşta iki kutup arasında sınır devlet konumunda olan Türkiye’nin stratejik önemi artmış ve batı ittifakının parçası olmasını sağlamıştır. Cumhuriyetin kurulmasıyla başlayan batılılaşma projesi bu ortamda batı ittifakının ve

⁹⁹ Ercüment Tezcan, ”Avrupa Birliğinin Kuruluşu, Gelişimi ve Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri”, **Güncel Hukuk Dergisi**, Sayı 1,(yay.y.) Ankara, Ocak 2004, s. 18.

¹⁰⁰ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 969.

kurumlarının parçası olma şeklinde tanımlanmıştır. Böylece çağdaşlaşma, demokrasi ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi düşünülmüştür. Türkiye, batı ittifakının diğer kurumlarında olduğu gibi (NATO, OECD, Avrupa Konseyi) Avrupa Topluluğunun da üyesi olmaya çalışmıştır.

Türkiye-AET ilişkilerinin ilk aşamasında batılılaşma arzusunun yanı sıra Yunanistan faktörü de Türkiye'nin AET'ye başvurusunda etkili olmuştur. Yunanistan'ın iki ay önce yaptığı başvuruyu, Türkiye'nin AET'ye 31 Temmuz 1959'da yaptığı ortaklık başvurusu izlemiştir. Yunanistan'ın bulunduğu NATO ve Avrupa Konseyi gibi kuruluşlara Türkiye nasıl üyeyse, AET'ye de üye olması gerektiği belirtilmiştir.¹⁰¹ Yunanistan'ın batılı organizasyonlarda yer alması ve AET üyelik başvurusunda bulunmuş olması Türkiye'de endişe yaratmış ve bu nedenle Türkiye AET'ye üye olmayı temel hedeflerin birisi olarak kabul etmiştir.¹⁰²

Avrupa Topluluğu, soğuk savaş ortamının bölünmüş Avrupa'sında hem Türkiye'nin hem de Yunanistan'ın önemli stratejik değerleri olduğunu düşünmekteydi. Her iki ülkeyle yapılan anlaşmalar; daha sonra yapılan ortaklık antlaşmalardan farklı olarak Türkiye ve Yunanistan'a tam üyelik hakkını veren ve ortak üyeliği tam üyeliğe hazırlayan bir süreç öngörmektedir.¹⁰³

Türkiye'nin AET'ye bakışını biçimlendiren etkenleri; tarihsel, ideolojik etken, ekonomik ve siyasal etken olarak üç kısımda inceleyebiliriz:

Tarihsel-ideolojik etken; bu bölümün başından beri incelediğimiz Türkiye'nin batı yönlü politikasıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye 2. Dünya Savaşı sonrası batı yönlü her gelişmeyi takip etmiştir. Bu bağlamda AET'ye bakışı da tarihi bir alışkanlık gereği hep sıcak olmuştur.

¹⁰¹ Atilla Eralp, 'Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri', **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Yayını Hazırlayan: İsmail Soysal, Sayı 188, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 484.

¹⁰² 18 Nisan 1951 tarihinde Paris'te, Belçika, Federal Almanya Cumhuriyeti, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg arasında imzalanan anlaşma ile Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur. 25 Mart 1957 tarihinde Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya arasında imzalanan anlaşma ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. 25 Mart 1957 'de imzalanan anlaşma ile Avrupa Atom Enerjisi Kurumu (EURATOM) kurulmuştur. 7 Şubat 1992'de imzalanan- Kasım 1993'te yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile Avrupa Birliği (AB) kurulmuştur.

¹⁰³ Eralp, **a.g.e.**, s. 485.

Ekonomik etken olarak; Türkiye, 1959 yılında darboğazda olması nedeniyle kendisini AET'ye itmiştir. Ekonomik açıdan bütünleşen ve ekonomik gelişmeyi sağlamayı amaçlayan AET, o dönemde Türkiye'nin gözünde bir kurtuluş kapısı olmuştur. Ekonomik açıdan AET'ye bu şekilde bakışı güçleştiren üç etmenden söz etmek mümkündür. Birincisi, ekonomik entegrasyon ve ortak pazar gibi oluşumlar o dönemde tüm dünyada rağbet görmeye başlaması. İkincisi; Türkiye'nin dış ticaretinde en fazla paya sahip olması ve Türkiye'nin bu ülkelerin ticaret kuralları ve kurumları hakkında derin bilgiye sahip olması.

Üçüncüsü; coğrafi olarak Türkiye'nin konumu dolayısıyla, AET ülkelerinin ihracatında Türkiye'nin bir çıkış noktası olarak görülmesi. Bu güzergahın, Türkiye'nin ticari kazancını artırabileceği düşüncesi AET'ye bakışı sıcaklaştıran bir etken olmuştur.

Siyasi etken; AET'ye bakışı şekillendiren siyasi hava, o dönemdeki hükümetin (Demokratik Parti o dönemde hükümetteydi) batı yönlü politikası ve AET'ye üye olduğu taktirde bunun hükümetin bir başarısı olarak gösterilmesi istenmesiydi. İç politikadaki bu hevesler Türkiye'nin AET'ye bakışını şekillendirirken dış politikada da Yunanistan faktörü kıvılcımı arttıran nedenlerden biri olmuştur.¹⁰⁴ “Muasır medeniyetler düzeyine ulaşmak” diye ifade edilen Avrupalı olmak düşüncesi, Türk aydınlarının iki yüzyıllık rüyasıdır. Türk toplumunun yüzde yetmişilik bir kesiminin şu yada bu nedenle Avrupa Birliği'ne girmek istediği bir gerçektir.¹⁰⁵

Ekonomik neden; Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik darboğaza Avrupalıların temkinli yaklaşmasıydı. Ekonomideki bu olumsuz havayı azda olsa düzelteren siyasal etken olmuştur. Türkiye'nin batı ağırlıklı politika izlemesi ve oluşumlarda yer alması Avrupa'da olumlu bir hava yaratmıştır. Diğer bir neden; AET'ye rakip olan EFTA'da Türkiye'nin üye olarak görülmek istememesidir. Üçüncü

¹⁰⁴ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 128.

¹⁰⁵ Kemal Görmez, “Avrupa Birliği Macerası: Tünelin Ucundaki Işık”, **Yorum Dergisi**, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları, Sayı: 2005-1, Ankara, 2005, s. 3.

neden ise; AET'nin ekonomik olarak hemen hemen aynı düzeyde olan Türkiye ve Yunanistan'a eşit davranmak istemesidir.¹⁰⁶

AET'nin, Türkiye'ye karşı tarihsel-ideolojik resmi-gayri resmi iki yaklaşımı söz konusudur. Resmi yaklaşım olarak, 1980'lerden önce Türkiye –Avrupa ilişkilerini kökünden etkileyecek olan dinsel ve kültürel farklılıklar gündemde değildi. Daha çok benzerlikler üzerinde duruluyordu. Aynı zamanda 2. Dünya Savaşı'ndan yeni çıkmış olması nedeniyle demokrasi, insan hakları gibi konular tam anlamıyla destek görmüyordu. Bu nedenle Türkiye'ye eleştiri gelmesi olası değildi.

Gayri resmi düzeyde ise Türklere eskiden beri yakıştırılan barbar, tembel, yağmacı gibi vasıfların etkilerinin devam etmesi ve içten içe Türklere kin duyulmasının etkisi vardır.

2.2.2. Türkiye'nin Avrupa Birliğine Başvuru Nedenleri

31 Temmuz 1959'da AET'ye üyelik başvurusunda bulunan Türkiye'nin diğer nedenlerini ise üç ana grupta incelemek mümkündür. Tarihi, siyasi ve ekonomik nedenler.

2.2.2.1. Tarihi Nedenler

Tarihi neden; Türkiye'nin geleneksel politikası olan batılılaşmadan kaynaklanmaktadır. Cumhuriyetimizin kurucusu olan Atatürk'ün mirasıyla hep batı yönlü siyaset izlemiştir. Batı ağırlıklı politikamız nedeniyle, Türkiye o dönemde dünyada meydana gelen oluşumlarda yer almak, böylece Avrupa tarafından dışlanmamak için AET'ye başvurmuştur. AET'ye başvurunun temel sebebi de bu batı yönlü siyasettir.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Bozkurt- Demirel, a.g.e., s. 129.

¹⁰⁷ A.g.e., s. 130.

Türkiye 100 yıldan fazla süredir kalkınmasında ve sanayileşmesinde, devleti ve ordusunu yeniden organize etmede Avrupa'yı kendisine örneks almış, Avrupalı yaşam tarzına varmayı kendisine hedef edinmiştir.¹⁰⁸

2.2.2.2. Siyasi Nedenler

Siyasi nedenleri iç ve dış nedenler olarak incelemek gerekmektedir. Dış nedenlerin en önemlisi Yunanistan faktörüdür. Türkiye'nin 31 Temmuz 1959 tarihinde AET'ye yaptığı üyelik başvurusundan iki ay önce, Yunanistan üyelik için başvuruda bulunmuştur. Dışişleri bakanlığı yetkilileri Türkiye ile Yunanistan arasındaki rekabeti göz önüne alarak, Yunanistan'ın katıldığı bütün kurum ve platformlarda Türkiye'nin de yer alması gerektiğini düşünmüşlerdir. Yunanistan'ın üye olduğu NATO ve Avrupa Konseyi'ne Türkiye nasıl üye ise aynı şekilde AET'ye de üye olması gerektiği belirtilmiştir.¹⁰⁹ Burada endişe yaratan Yunanistan'ın Türkiye'nin bulunmadığı platformlarda Türkiye'nin aleyhinde girişimlerde bulunmasıdır.¹¹⁰

Ankara'nın bu başvurusunun önemi ve nedenini beş başlıkta açıklayabiliriz: Öncelikle; Yunanistan başbakanı o dönemde ortak pazar konusunda Türkiye ile birlikte hareket edeceğini belirtmiştir. Buna karşın bu konuyu birlikte görüşmeden üyelik için başvuruda bulunmuştur. Türkiye bu tavrın kendisine büyük çıkar sağlayacağını düşünmüş ve AET'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. İkincisi ise; Türkiye ile Yunanistan'ın ihraç ürünlerinin hemen hemen aynı olması ve Yunanistan'ın tek başına üyeliği ile Türkiye'nin uzun yıllardır elinde bulundurduğu pazarlara hakim olmasından korkulmuştur. Çünkü bu Türk dış ticaretinde çok büyük kayıplara neden olabilirdi. Üçüncüsü; Yunanistan'ın AET'ye kabul edilmesi durumunda gerek ekonomik gerekse iç siyasal yapı olarak güçlenecek, bu durumda iki üye oldukları platformlarda (NATO başta olmak üzere) Yunanistan Türkiye'den daha üstün durumda olacaktır. Dördüncüsü, Kıbrıs konusunda o dönemde ortak bir payda da buluşmuş olsa da halk Yunanistan'a şüpheyle bakıyordu. Türkiye bu nedenle kendisinden güçlü bir Yunanistan istemiyordu.

¹⁰⁸ Ali Akdemir, **AT İşletmeleriyle Bütünleşmede Teknolojinin Stratejik Yönetimi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınevi, 1992, s. 41.

¹⁰⁹ Eralp, **a.g.e.**, s. 484.

¹¹⁰ **A.g.e.**, s. 485.

Beşincisi ise; Türkiye AET'ye üyeliğinden çıkar sağlayacaksa Yunanistan'dan hemen sonra başvuruda bulunması gerektiği düşüncesindeydi. Çünkü AET'nin Türkiye ve Yunanistan'ın üyeliğine bakış açısı tıpkı NATO ve Avrupa Konseyi üyeliklerinde olduğu gibi olacaktı. Benzer kriterler göz önünde bulundurulacaktı ve Türkiye eğer hemen başvurmazsa büyük bir fırsatı kaçıracaktı.¹¹¹

İç politik neden ise; 1946 yılında kurulmuş ve birinci amacı demokratikleşmeyi sağlamak olan DP'nin (Demokrat Parti) iktidarı idi.¹¹² DP'nin siyasetleri avrupalılaştırma geleneği içinde yetişmiş kişilerdi. Bu nedenle de Avrupa'da gerçekleşen her türlü girişimleri yakından izleyerek ve analizler yaparak bu girişimlerin içinde yer almak istemekteydiler.¹¹³

2.2.2.3. Ekonomik Nedenler

Günümüzde Avrupa Birliği, dünya ticaretinin %20'si, ithalatın %21'i, ihracatın %20'sini oluşturmaktadır. 480 milyon nüfusa ulaşmak üzeredir. Büyük bir ekonomik, sosyal ve politik/ askeri güç olmak istemektedir. Avrupa'nın insan kaynakları, ABD'nin sahip olduğu insan kaynaklarından daha kalitelidir ve bu konuda ABD'ye rakiptir.¹¹⁴

Türkiye'nin AET'ye başvurusunun ekonomik nedenlerini açıklamak gerekirse,

- Teknoloji ve AR-GE Konusunda Topluluk Fonlarından Yaralanmak:

AT ülkeleri GSMH'lerinin yaklaşık % 2-3'ünü AR-GE'ye harcamaktadırlar. Türkiye'de ise AR-GE harcamaları bu konuda yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle; Türkiye'nin teknoloji ve AR-GE konusunda AT sermayesinde ihtiyacı olacağı açıktır. AT'de işletmeler; Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Tarımsal Yön Verme ve Garanti Fonu, Entegre Akdeniz Programları gibi birçok

¹¹¹ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 131.

¹¹² Sina Akşin, **Ana çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789- 1980)**, Ankara, İmaj Yayınevi, 1998, s. 227.

¹¹³ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 130.

¹¹⁴ Ümit ÖZDAĞ, "ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Doktrini", **Uluslar arası İlişkiler ve Araştırma Dergisi- Stratejik Analiz**, Cilt 2, Sayı 20, (yay.y.), Ankara, Kasım 2002, s. 42-43.

kuruluştan yardım aldığı gibi Avrupa Yatırım Bankası, Yeni Topluluk Aracı ve AKÇT gibi kuruluşlardan da teknoloji ve AR-GE konularında kredi almaktadırlar.¹¹⁵

- Korumacılığın Kalkmasıyla Ödemeler Dengesinin Etkilenmesi:

Türkiye'nin AT'ye üyeliği ihracatını arttırma olanağı sağlayacaktır. Bu durumda Türkiye EFTA ülkelerine yapacağı ihracatlarda AT'nin bu ülkelere karşı yararlandığı kolaylıklardan faydalanabilecektir. Tüm bu kolaylıklar ve kotaların kalkması ile ihracat artışı (gelirleri ile) ithalat ihtiyaçlarına biraz daha yaklaşarak, dış ödemeler dengesi olumlu yönde etkilenecektir¹¹⁶

- Tüketim Kalıbı Gelişmiş Bir Pazara Girmek:

AT'nin Pazar büyüklüğü Orta doğu ve Arap ülkelerinin pazarlarının altı katıdır. İhracatını arttırmak amacıyla olan Türkiye için AT pazarı büyük bir önem taşımaktadır.

- AT'nin Sermaye Hareketlerinden Yaralanmak:

Türkiye'nin tam üyelikten en büyük beklentilerinden biri de, topluluk sermayesinin Türkiye'ye akacağı yönündedir. AT'ye üyelikle işletmelerin Türkiye'yebakış açısı değişecek, Türkiye'ye satmak yerine Türkiye üzerinden satış yapılacaktır. Bunun dışında da; emek faaliyetlerinin düşük olması nedeniyle 480 milyonluk topluluk piyasasına yönelik yatırımlara girişmenin AT yatırımcılarına da çekici geleceği düşünülmektedir.

- Üyelik Antlaşmasının Aşınması:

Ortaklık antlaşmasının aşınmasıyla AT'ye korumacılık akımı nedeniyle, kayda değer gelişme gösteren ihracat ürünlerimiz, anti-damping uygulamaları ve kotalarla engellenemeyecektir.

¹¹⁵ Akdemir, **a.g.e.**, s. 42-43.

¹¹⁶ **A.g.e.**, s. 44

Türkiye'nin Mikro Bakışla AT Tam Üyeliğinden Beklentileri:

- Yabancı Sermaye Yatırımlarının Artışıyla Finansman Sorununa Çözüm Bulmak:

Topluluğa tam üyeliği ile yabancı işletmelerin Türkiye'ye bakış açısı değişecektir. Böylece çeşitli yatırımlarla (ortak girişim, şirket birleşmeleri) Türkiye'nin işletmelerinin finansman olanakları genişleyecektir.

- Ortak Yatırımlarla Teknolojinin Yenilenmesi:

Topluluğa tam üyeliğin kabulü ile ortak yatırımlarla teknoloji yenileneceği gibi, uzun vadede Türkiye'de teknoloji üretme olanağı doğabilecektir.

- AR-GE Faaliyetlerinde Topluluk Fonlarından Yararlanmak:

Türkiye'nin tam üyeliğiyle çeşitli fonlardan (AT, ESPRİT, RACE, EUREKA, BRİTE, COMEET gibi) yararlanma olanağı olacaktır.

- Kota ve Korumacılığın Kalkmasıyla Dolaysız İhracatın Artışı ve Kolaylaşması:

Tam üyeliğin kabulü ile kota, anti- dumping gibi tarife dışı korumacı engeller kalkacaktır. Böylece Türkiye'deki işletmelerde ihracat kolaylıklarından yararlanabilecektir.

- Ortaklıklar Sonucu Mevcut Pazarlama Kanallarına Girmek:

AT'ye tam üyelik sayesinde güven ortamı oluşacak ve böylece Türkiye'de imalat sanayi işletmelerinde dış sermaye yatırımlarının artacağı düşünülmektedir. Yapılan ortak yatırım ve birleşmeler sayesinde gerek yeni pazarlara gerekse ortakların pazarlarına giriş imkanı sağlanacaktır.¹¹⁷

¹¹⁷ Akdemir, a.g.e., s. 42-46.

Türkiye'nin Makro Bakışla AT Tam Üyeliğinden Beklentileri:

- Teknoloji ve AR-GE konusunda Topluluk fonlarından yararlanmak
- Korumacılığın kalkmasıyla ödemeler dengesinin etkilenmesi
- Tüketim kalıbı gelişmiş bir pazara girmek
- AT'nin sermaye hareketlerinden yararlanmak
- Üyelik Antlaşmasının aşılması¹¹⁸

2.3. TÜRKİYE'NİN AET İLE İLİŞKİLERİNİN HUKUKSAL OLARAK DÜZENLEYEN ANLAŞMA: ANKARA ANLAŞMASI

Türk heyeti 28-30 Eylül 1959 yılında AET ile yapmış olduğu görüşmede topluluk ile bir ortaklık kurmak istediğini açıklayan bir memorandumu karşı tarafa iletmiştir. Bu memorandumda Türkiye'nin ana hedefi “ Türkiye'nin nihai amacı en kısa sürede ortak pazara tam katılma olduğuna göre, Türkiye'nin AET'ye ortak olması bir gümrük birliği niteliğinde olmalıdır” şeklinde ifade edilmiştir.

Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki bürokratik ilişkiler Türkiye'nin altı ülkeden oluşan Avrupa Ekonomi Topluluğu'na başvurma sürecine; 31 Temmuz 1959 tarihine uzanır. Bakalar Meclisi tarafından başvuru kabul edilmiş ve 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Anlaşması imzalanmıştır.¹¹⁹

28 Eylül 1959'da Türkiye ile AET arasında başlayan ve büyük bir bölümü bir haftadan fazla süren toplam 10 oturumda, Topluluğu kuran Antlaşmanın 238. Maddesine göre taraflar arasında bir gümrük birliğine dayanan üç dönemli bir ortaklık Antlaşmasının yapılmasına ve bunun dışında da Türkiye'ye 175 milyon ECU'luk mali yardımda bulunması konusunda 20 Haziran 1963'te anlaşmaya varılmıştır. Bu görüşmeler esnasında, Almanya Türkiye'nin yanında yer almıştır. Demokrasinin tam yerleşmediği iddialarıyla Fransa ve ekonomik nedenlerden dolayı da İtalya bu anlaşmaya karşı çıkmışlardır. Türkiye ile AET arasında yapılan onuncu görüşmeden

¹¹⁸ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 80.

¹¹⁹://www.deltur.cec.eu.it/default.asp?pId=4&log=0&pmlD=1&fld=3&ord=0&doc/d=536&fop=1
(12.Aralık2005)

sonra, bir yanda Türkiye diğer yanda AET üyesi devletlerle, AET tüzel kişiliği olmak üzere, AET'yi kuran antlaşmanın 238. maddesine dayanarak, 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Antlaşması adıyla anılan ve gümrük birliğine dayanan “ortaklık” kurulmuştur.¹²⁰ Ankara Antlaşması 33 maddeden oluşan ana metin ile Geçici ve Mali Protokol'den oluşur.¹²¹

Türkiye ile Topluluğun ortaklığını ilan eden Ankara Antlaşmasının yürürlüğe girebilmesi için Türkiye ve AET üyesi altı ülkenin parlamentoları tarafından onaylanması gerektiğinden, fiili uygulama 1/12/1964 tarihinde başlayabilmiştir.¹²²

Ankara Antlaşması, Türkiye ile AET arasında hemen gümrük birliğinin kurulmasını gerektiren bir anlaşma olarak kabul edilmemiş, bunu gerçekleştirilmesi düşünülen bir hedef olarak belirtmiştir. Türkiye ile AET arasında gümrük birliğinin kurulması yolunda esnek bir sistem geliştirmiş ve “ Gümrük Birliğinin gittikçe gelişen şekilde kurulmasını” öngörmüştür.¹²³

1 Aralık 1964 yılında yürürlüğe giren antlaşmanın amacı, Türk ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasının ve Türk halkının istihdam seviyesinin, yaşam koşullarının iyileştirilmesini sağlama gereği göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari, ekonomik ilişkileri devamlı ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir. Bu antlaşma, Türkiye'nin AET'ye derhal tam üye olmasını öngörmemiş ve tam ortaklık nihai hedefine ulaşılması bakımından üç aşama tespit etmiştir:

- a) Hazırlık Dönemi
- b) Geçiş Dönemi
- c) Son Dönem¹²⁴

¹²⁰ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, İkinci basım, Ankara, Asil Yayın Dağıtım Limited Şirketi, 2004, s. 346.

¹²¹ Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi- Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim**, Yedinci basım, İstanbul, Beta Yayınları, 2002, s. 695.

¹²² İktisadi Kalkınma Vakfı, **Ortak Pazar'da Türkiye**, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 1971, s. 24.

¹²³ Rıdvan Karluk, **Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu İle Olan Ortaklık İlişkileri Ve Türk Dış Ticareti İçinde Topluluğun Yeri**, Birinci basım. Eskişehir, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Basımevi, 1974, s. 8-9.

¹²⁴ Avcı, **a.g.e.**, s. 36.

Ankara Antlaşması, AB'nin dış devletlerle yaptığı antlaşmalar arasında AB üyesi olmayan devletlerin vatandaşlarının AB içinde serbest dolaşım haklarını düzenleyen tek anlaşma örneğidir.¹²⁵

2.3.1. Ankara Antlaşması'nın Türkiye'nin AET'ye Tam Üye Olması İçin Öngördüğü Aşamalar (Dönemler)

2.3.1.1. Hazırlık Dönemi

5 yıllık bir süreyi kapsayan, azami 11 yıl olmak üzere, uzatılması da mümkün olan ve yalnızca topluluk yardımlarıyla Türk ekonomisini güçlendirmeyi amaçlayan bir dönemdir.¹²⁶

Hazırlık dönemi, Ankara Antlaşmasının yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964 tarihinde başlayıp, katma protokol'ün imzalandığı 1 Ocak 1973'e kadar süren yaklaşık 9 yıllık bir süreyi kapsamaktadır.

Hazırlık dönemi, Türkiye-AT ilişkileri bakımından dört alt döneme ayrılabilir. Birinci alt dönem; 1 Aralık 1964'ten Türkiye'nin geçiş dönemine ilişkin çalışmaların başlatılması için AET'ye başvurduğu 16 Mayıs 1967'ye kadar olan süreyi kapsar. İkinci alt dönem, 16 Mayıs 1967'den katma protokol görüşmelerinin başladığı 9 Aralık 1968'e kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Üçüncü alt dönem, katma protokol görüşmelerinin yapıldığı 9 Aralık 1968 ile 23 Kasım 1970 tarihleri dönemi kapsar. Dördüncü alt dönem ise, katma protokolün imzalandığı 23 Aralık 1970'ten geçiş dönemi uygulamasının başladığı 1 Ocak 1973'e kadar geçen süreyi kapsar. Bu dönemde AET birinci genişlemesini gerçekleştirdiği için hazırlanan katma protokolün bu genişlemeye uyumunu sağlayacak ek bir protokol yapılmıştır.¹²⁷

Topluluğun beş yıllık hazırlık döneminde Türk ekonomisine katkısı iki grupta toplanabilir.

¹²⁵ Bozkurt , Özcan, Köktaş, **a.g.e.**, s. 346.

¹²⁶ Uluslararası İlişkiler Yıllığı, **Uluslararası İlişkiler-Avrupa Birliği**, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Yayınları, 2000, s. 166.

¹²⁷ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 143-144.

- a) Topluluk üyesi devletlerin Türkiye’den ithal ettikleri bazı mallara kontenjan dahilinde tanınan gümrük vergisi indirimleri,
- b) Mali yardım¹²⁸

Mali ilişkilerde Ankara Antlaşmasına ekli olan ve mali protokol olarak anılan 2 Nolu Protokol gereğince bu dönem içinde AET üyeleri, Avrupa Yatırım Bankası kanalıyla Türkiye’ye 175 milyon dolarlık kredi açmışlardır. Bu krediler özellikle alt yapı yatırımlarının finansmanında kullanılmıştır.¹²⁹

Ankara Antlaşmasında ortaklığın hazırlık aşamasından geçiş aşamasına nasıl geçileceğine ortaklık konseyinin karar vereceği belirtilmiştir. Bu geçiş konseye göre kendiliğinden olmayacaktır ve konsey Türkiye’nin ekonomik durumunu inceledikten sonra geçiş döneminin ne zaman başlayacağını ek bir protokolle değerlendirecektir.¹³⁰

1 Aralık 1964 tarihinde, Ankara Antlaşması resmen yürürlüğe girmiş ve ortaklık konseyi toplantısı başlamıştır. 16 Mayıs 1967’de Türkiye geçiş dönemine zamanında geçmek istemiş ancak AT sürenin dolmadığını bildirmiştir.

6 Şubat 1969 yılında 2. Dönem (Geçiş Dönemi) müzakereler başlamış ve geçiş dönemi koşullarını saptayan katma protokol 22 Temmuz 1970’te kabul edilmiş 23 Kasım 1970’de Brüksel’de imzalanmıştır.¹³¹

1970 yılında Türkiye ile AET arasında imzalanan katma protokol, ortaklığın geçiş döneminin gerçekleşme koşullarını, usullerini, sıra ve sürelerini saptayan bir anlaşmadır. Ankara Antlaşmasında yer alan ilkelere esinlenerek, taraflar arasında gümrük birliğinin kademeli olarak gerçekleştirilmesi ve ekonomik olarak geliştirilmesi öngörülmüştür.¹³²

¹²⁸İktisadi Kalkınma Vakfı, **a.g.e.**, s. 26-27.

¹²⁹ Karluk, **Türkiye’nin Avrupa Ekonomik Topluluğu İle Olan Ortaklık İlişkileri Ve Türk Dış Ticareti İçinde Topluluğun Yeri**,s. 13-14.

¹³⁰ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 145.

¹³¹ Akdemir, **a.g.e.**, s. 39.

¹³² **Kıbrıs Gerçeğinin...**, s. 171.

Katma protokol dokuz temel konuda yoğunlaşan 64 maddeden oluşmaktadır. Bu konular malların serbest dolaşımı (gümrük vergilerinin karşılıklı olarak kaldırılması), ortak tarım politikasına Türkiye'nin uyumu, Topluluğa ithali özel duruma bağlı ürünlerin durumu, kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı, yerleşme hakkı, ulaştırma ve ekonomi politikalarının yakınlaştırılmasıdır.¹³³

2.3.1.2. Geçiş Dönemi:

6 Şubat 1969 yılında geçiş dönemi müzakereleri başladıktan sonra, katma protokol 23 Kasım 1970'te Brüksel'de imzalanmıştır. Geçiş dönemi 1 Ocak 1971'den itibaren başlamıştır.¹³⁴

Geçiş dönemi, hazırlık döneminin ardından azami 22 yıllık bir süreyi kapsayan ve taraflar arasında karşılıklı yükümlülükleri düzenleyen, aşamalı olarak taraflar arasında malların-çalışanların-hizmet ve sermayenin serbest dolaşımını gerçekleştirmeyi hedefleyen bir dönemdir.¹³⁵

Katma protokol ile aynı tarihte iki anlaşma daha imzalanmıştır. Bunlardan biri, yeni bir dönem için Topluluğun Türkiye'ye tahsis edeceği ödünçlere ilişkin İkinci mali protokol, diğeri ise geçiş döneminin dışında tutulan kömür ve çeliğin ileride özel bir rejimden yararlanmasına olanak verecek bir anlaşma olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun yetki alanına giren maddelerle ilgili anlaşmadır.¹³⁶

Bu dönemde, gümrük birliğinin giderek gerçekleştirilmesi ve tarafların ekonomi politikalarını yakınlaştırmaları öngörülmüştür. Geçiş dönemi süresi 12 yıl olarak saptanmıştır. Bununla birlikte Ankara Antlaşmasının 4. maddesinin ikinci fıkrasında, bu süreyle ilgili “birlikte öngörülebilecek istisnalar”dan söz edilmektedir. Ancak tarafların karşılıklı görüşmelerde aldıkları ve bu sürenin sona ermesini geciktirici nitelikte olan

¹³³ http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html, (28 Mayıs 2005).

¹³⁴ Akdemir; **a.g.e.**, s. 39.

¹³⁵ Avcı, **a.g.e.**, s. 36.

¹³⁶ **Kıbrıs Gerçeğinin ...**, s. 171.

her türlü karar Türkiye ile Topluluk arasında gümrük birliğinin makul bir süre içinde gerçekleştirilmesini hiçbir şekilde engellememelidir.¹³⁷

2.3.1.3. Son Dönem:

Gümrük birliği temeline dayanan bu dönemde, taraflar ekonomi politikalarının koordinasyonunu sağlayacaklardır.¹³⁸

Son döneme, Ankara Antlaşmasının yürürlüğe girişinden itibaren en az 17 yıl (1981) ve en çok 22 yıl (1986) sonra varılacaktır.¹³⁹ Son dönem için bir süre öngörülmemiştir. Son döneme, Ortaklık Konseyinin kararıyla 1995 yılında girilmiştir. Ortaklık Konseyi, Ankara Antlaşmasıyla kurulan ortaklık ilişkisinin ortak kurumu niteliğindedir. 1995 yılında alınan bu kararla Türkiye, 1 Ocak 1996'dan itibaren Avrupa Birliği ile bir gümrük birliği ilişkisi içindedir. Ankara Antlaşmasında gümrük birliğinin her türlü mal alış-verişini kapsayacağı belirtilmesine rağmen, 1995 yılında kabul edilen gümrük birliği esas itibariyle sanayi mallarıyla ilgilidir. Ancak Ankara Antlaşması'nda öngörülen bazı konular uygulama itibariyle gerçekleştirilmemiş ya da daha sonra başka düzenlemelerle değiştirilmiştir. Öte yandan Avrupa Birliği de sürekli bir değişme içindedir. Bu arada Türkiye AB ilişkileri de değişiklikler göstermiştir. Türkiye Ankara Antlaşmasına ve 1995'teki Ortaklık Konseyi kararına göre Avrupa Birliğine tam üye olmaksızın gümrük birliği içinde olan tek ülkedir.¹⁴⁰

2.3.2. Ankara Antlaşması İle Oluşturulan Kurumsal Yapı

2.3.2.1.Ortaklık Konseyi:

Türkiye'nin AET'ye tam üye olmadan topluluk organlarına katılması mümkün olamayacağı için Türkiye ile Topluluk arasında ilişkilerin düzenlenmesi, gelişmesine yardımcı olunması ve Ankara Antlaşması ile üzerinde anlaşılan hükümlerin yerine getirilmesini sağlamak amacıyla, Ortaklık Konseyi kurulmuştur.

¹³⁷ Bozkurt, Özcan, Köktaş, **a.g.e.**, s.348.

¹³⁸ Uluslararası İlişkiler Yıllığı, **a.g.e.**, s. 166.

¹³⁹ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 149.

¹⁴⁰ <http://www.basin.adalet.gov.tr./b106.htm> (29 mart 2002).

Taraflar arasındaki ilişkilerin görüşüldüğü ve karara bağlandığı en üst merci olması bakımından Ortaklık Konseyi önem taşır. Ayrıca Ortaklık Konseyi, Ankara Antlaşması tarafından kurulan tek organdır. Ortaklık Konseyinin Organları; Ortaklık Komitesi, Karma Parlamento Komisyonu, Gümrükler İşbirliği Komitesi, AT-Türkiye Gümrük Birliği Ortak Komitesidir.¹⁴¹

2.3.3. Katma Protokol-1980 Dönemi

Katma protokolün ticari hükümlerini önceden yürürlüğe koyan geçici anlaşma 1 Eylül 1971'de yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu tarihten itibaren Topluluğa yönelik sanayi ürünleri ihracatında, tam gümrük muafiyetinden ve miktar kısıtlamalarının tamamen kaldırılmasından yararlanmaya başlamıştır. Fakat, tekstil kesiminde üç pozisyon ve petrol ürünleri için öngörülen özel rejim bu kaideye istisna teşkil etmektedir.

Geçici Anlaşma ile Topluluğu Türkiye'ye tanıdığı tarımsal tavizlerde yürürlüğe girmiştir.¹⁴² Katma protokol ile taraflar birbirlerine veremeyecekleri ödümleri yükümlenmişlerdir. Türkiye'nin ve AET'nin katma protokolü tümüyle uygulayamadığı bir gerçektir.¹⁴³

Katma protokol aceleye getirildiği için çeşitli düzensizlikler ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki ortak tarım politikasının yorumlanması açısından taraflar arasında oluşan görüş ayrılığı, ikinci sorun ise; Topluluğun Akdeniz politikasıdır.¹⁴⁴

Bu duruma ek olarak 1970'li yıllarda Türkiye'nin ekonomik durumunun kötüye gitmesi ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir.¹⁴⁵

¹⁴¹ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 139-143; Bozkurt, Özcan, Köktaş, **a.g.e.**, s. 351-356.

¹⁴² **Kıbrıs Gerçeğinin ...**, s. 181.

¹⁴³ Meral Dölen, Nejat Pirinççioğlu, **Avrupa Ekonomik Topluluğu İle Türkiye'nin Ekonomik Ve Sınai Yapılarına Ve Tarımsal Destekleme Fiyatlarına Yönelik Kararlaştırma Çalışmaları, Milli Prodüktivite Merkezi Kararlaştırma Çalışmaları**, Ankara, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, 1985, s. 247.

¹⁴⁴ Bozkut, Demirel, **a.g.e.**, s. 150.

¹⁴⁵ Avcı, **a.g.e.**, s. 37.

AET'nin genişleme stratejisi dolayısıyla Türkiye, katma protokoldeki gelişimine uyumlu tarzda değişim istemiş ve bunun sonucunda 30 Haziran 1973'te "Tamamlayıcı Protokol" imzalanmıştır. Tamamlayıcı protokol ile askıya alınan sorunlar 1974 yılı ile yeniden ortaya çıkmıştır ve 1974-1976 yıllarında ilişkiler her zamandakinden daha gergin hale getirmiştir. Gerginliğin nedenleri; 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı müdahale, tamamlayıcı protokol ile Türkiye'ye sağlanan ticari esnekliğin Türkiye tarafından yeterli görülmemesi, Türk işçilerin serbest dolaşımı ile ilgili katma protokolde belirtildiği gibi bir gelişme sağlanamamış olması, dış ekonomik koşullar nedeniyle zaten zor durumda olan Türkiye ihracatının, Mart 1975'te İngiltere'nin Türkiye'den yaptığı pamuk ipliği ithalatında ek kısıtlamalar koymasıyla bir darbe daha almış olması ve Yunanistan'ın 1975 yılındaki tam üyelik başvurusunun Türkiye'yi olumsuz şekilde etkilenmiştir. Bu nedenler dolayısıyla gerginleşen ilişkiler Mart 1976'da Lüksemburg'da toplanan Ortaklık Konseyi'nde önemli bir yara almıştır. Türkiye'nin umduğunu bulamadığı bu toplantı yarıda kesilmiş ve 20 Temmuz 1976 yılında tekrar toplanmıştır. Bu toplantıdan 5 gün sonra tek taraflı olarak Türkiye katma protokolün 60. maddesine dayanarak, protokolden doğan yükümlülükleri 1 yıl süreyle ertelediğini açıklamıştır.

1978'de Avrupa Siyasi İşbirliğinin kurulması Türkiye ile AET ilişkilerini daha da gerginleştirmiştir. Türkiye ile AET arasında kriz dönemi olan 1970'li yıllar Eylül 1978'de Türkiye'nin tek tarafı olarak AET ile ilişkilerini dondurduğunu belirttiği bildirgeyle sonuçlanmıştır. İlişkiler 12 Eylül 1980 darbesiyle tamamen kesintiye uğramıştır.¹⁴⁶

2.3.4. Türkiye-AET İlişkileri (1980-1987)

Bu döneme damgasını vuran üç önemli olay vardır. Bunlar:

- 24 Ocak 1980 Kararları
- 12 Eylül 1980 İhtilali
- Yunanistan'ın AET'ye tam üyeliği

¹⁴⁶ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 150-152

2.3.4.1. 24 Ocak 1980 Kararları:

Bu kararlarla Türkiye ekonomisi farklı bir yola girmiştir. Bu kararların özelliği, IMF'nin uzun süredir önerdiği ve şimdiye kadar gelen hükümetlerce uygulanmayan kararlar olmasıydı. Bu kararlar, 1980'li yıllarda Türkiye-AET bütünleşmesi için yapılacak yasalardan önce ekonomide köklü değişiklikler yaparak ilişkiler sıcaklaştırılmıştır.¹⁴⁷

2.3.4.2. 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi:

24 Ocak Kararları olumlu karşılanırsa da ve hükümetçe desteklense de, kararlara tavır alan çevrelerde mevcuttu. Kararlara tepkiler giderek artmış, hükümetin tavrı nedeniyle muhalefet partileri arasında karışıklıklar çıkmıştır. Nihayet 12 Eylül 1980 tarihindeki askeri cunta parlamentoyu feshederek yönetime el koymuştur.¹⁴⁸

Milli Güvenlik Konseyi, yönetime el koyduğu andan itibaren amacının, harekete yol açan nedenleri ortadan kaldırdıktan sonra, iktidarı 'demokratik, laik ve sosyal hukuk kurallarına dayalı bir yönetime' devretmek olduğunu açıkça ifade etmiştir. Ancak M.G. Konseyi, bununla, 12 Eylül 1980 öncesi rejime dönmeyi kastetmediğini de belirtmiştir.¹⁴⁹

12 Eylül ile birlikte Türkiye'nin AET ile ilişkileri çalkantılı bir döneme girmiştir. Askeri müdahaleden sonraki ilk yıllarda Türkiye-AET ilişkileri ılımlı bir havada sürmüştür. Ancak özellikle 1981'in ikinci yarısından itibaren AET'nin Türkiye'ye tavrı sertleşmiştir. 12 Eylül sonrası ortaya çıkan insan hakları ile siyasal hak ve özgürlükler alanındaki olumsuz uygulamalar ilişkileri giderek gerginleştirmiştir.¹⁵⁰

22 Ocak 1982'de Avrupa Parlamentosu, insan hakları ve demokratik hürriyetlerin yeniden sağlanmasına kadar AET-Türkiye ilişkilerinin askıya alınması

¹⁴⁷ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Türkiye-Avrupa Birliği III. Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2000, s. 21.

¹⁴⁸ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 154.

¹⁴⁹ Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2002, s. 57.

¹⁵⁰ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 155.

konusunda AET Konseyini ve Komisyonunu ikna etmiş ve ilişkilerde fiilen askıya alınmıştır.¹⁵¹

17 Kasım 1982’de yeni anayasanın kabul edilmesi Avrupa’da demokratik bir gelişme olarak görülmemiştir. 1980-1983 döneminde Türkiye-AET ilişkileri tam anlamıyla olumsuz yönde devan etmiştir. Olumsuz yönde gelişen Türkiye-AET ilişkileri 6 Kasım 1983 seçimleri sonucunda yeniden demokrasiye geçilmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır.¹⁵²

2.3.4.3. Yunanistan’ın AET’ye Tam Üyeliği:

Yunanistan, 1 Ocak 1981’de AET’ye tam üye olarak katılmıştır. Yunanistan’ın AET’ye üyeliği Türkiye- AET ilişkilerinde dört önemli noktada kendisini göstermiştir.

Birincisi; Türkiye ile Yunanistan’ın baştan beri yarış halinde olmalarıdır. Yunanistan’ın üyeliği ile Türkiye psikolojik olarak geride kalmışlık duygusu yaşamaya başlamıştır. İkincisi, Yunanistan ile Türkiye’nin ihraç ürünleri büyük ölçüde birbirlerine benzemektedir. Üçüncüsü, Yunanistan’ın AET’ye girmesiyle birlikte Ankara Atina arasında mevcut olan Kıbrıs, azınlıklar, Ege karasuları, kıta sahanlığı, hava sahanlığı, FIR hattı gibi sorunlar Yunanistan tarafından AET’ye taşınması, bu da AET’nin sorunların çözümü için, Türkiye’ye siyasal ya da ekonomik yaptırımlar uygulanmasına neden olması. Dördüncüsü, Yunanistan’ın Ortodoks oluşu, kendi aralarında dini bir birlik oluşturan Batı Avrupa devletlerinin bir kısmını rahatsız etmiştir. Bunun üzerine Müslüman olan Türkiye’nin Topluluğa alınması zor görünüyordu.

Türkiye 5 Haziran 1981’de Brüksel’de yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında ülkede demokrasiye geçiş saptandıktan sonra, AET’ye tam üyelik başvurusunda bulunacağını resmen bildirmiştir.¹⁵³

¹⁵¹ Bozkurt, Özcan, Köktaş, **a.g.e.**, s. 363.

¹⁵² Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 156.

¹⁵³ **A.g.e.**, s. 157-159 .

2.3.5. 1987- 1999 Arasında Türkiye- AT İlişkileri

2.3.5.1. Türkiye'nin Birliğe Tam Üyelik Başvurusu (14 Nisan 1987)

Türkiye, Ankara Antlaşmasının hükümleri henüz sonuçlanmadan ve bu anlaşmadan bağımsız olarak, Roma Antlaşmasının 237., AKÇT 98. ve AAET 205. maddelerine göre bir Avrupalı devlet olarak 1987 yılında Avrupa Topluluklarına tam üyelik başvuruda bulunmuştur.¹⁵⁴ 14 Nisan 1987'de yapılan başvurunun yalnız Topluluğa değil, üç topluluğa birden yapılması Türkiye bakımından gerçek hedefin tam üyelik olduğuna bir delildir.¹⁵⁵

Türkiye'nin 14 Nisanda yaptığı tam üyelik başvurusu üzerine dışişleri bakanları düzeyinde toplanan Topluluk Komisyonu, hiçbir üye devletin Türkiye ile üyelik görüşmelerine başlamasına hazır olmamasına rağmen, başvuruyu açıkça reddetmek istemediği için Roma Antlaşmasına göre Komisyona gönderme kararı almıştır. Üye devletlerden sadece Yunanistan, Türkiye'nin başvurusuna karşı olduğunu açıkça dile getirmiştir.

Topluluk Komisyonu, Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna 17 Aralık 1989'da 10 sayfalık ana metinden ve buna ek 125 sayfalık Türk ekonomisinin gelişimi ve yapısıyla ilgili rapordan oluşan görüş raporunu açıklamıştır. Raporda, Ankara Antlaşmasının ve katma protokolün aktif ve etkin olarak uygulanması, gümrük birliğinin tamamlanması, geniş alanda sektörel işbirliğinin geliştirilmesi, mali protokollere yeniden işlerlik kazandırılması ve siyasal diyalog seviyesinin yükseltilmesi tavsiye edilmiştir. Tüm bu konular üyelik görüşmelerinin başlamasından önce çözümlenmesi gereken önemli konular olarak Komisyona işaret edilmiştir.¹⁵⁶

Komisyon raporda, Türkiye'de ekonomik yönden kaydedilen olumlu gelişmelere rağmen taraflar arasında ekonomik gelişme farkından kaynaklanan 4 temel güçlüğün bulunduğunu belirtmiştir. Bunlar;

¹⁵⁴ Mehmet Duman, [http:// www. yarindergisi. Com/ yarindergisi 2/ temmuz 2002/22.htm](http://www.yarindergisi.Com/yarindergisi/2/temmuz2002/22.htm)(2 Şubat 2005).

¹⁵⁵ Avcı, **a.g.e.**, s. 37.

¹⁵⁶ Bozkurt, Özcan, Köktaş, **a.g.e.**, s. 362.

- Tarım alanında olduğu kadar sanayi sektöründe de toplulukla olan önemli yapısal farklılıklar,
- Sanayi de yüksek koruma oranları,
- 1989 yılında artış gösteren makro ekonomik dengesizlikler,
- Düşük bir sosyal koruma düzeyi ve Türkiye ile Topluluklar arasındaki kalkınma düzeyi farkının büyüklüğüdür.

Ayrıca Türkiye’de kişi başına düşen GSMH, Topluluktakilerin üçte birine eşittir, bölgeler arası dağılımda farklılıklar vardır. İşsizlik ve enflasyon oranları Topluluk ortalamasının çok üstündedir. Bu gibi sorunlar Komisyon görüşünde Türkiye’nin AT’ye üyeliğini imkansız kılacak ekonomik olumsuzluklar olarak sayılmıştır.¹⁵⁷

AT komisyonun Akdeniz Bölgesi Komitesi başkanı Abel Matutes tarafından yapılan açıklamada, her iki tarafa ilişkin sorunlara bağlı olarak AT’nin en erken 1993 yılından önce tam üyelik görüşmelerine başlatabilecek aşamaya ulaşamayacağını belirtilmektedir. Türkiye açısından kaynaklanan sorunlar olarak raporda, Türkiye’nin ekonomik, politik, sosyal ve kültürel sorunları olduğu belirtilmektedir.¹⁵⁸

2.3.6. Gümrük Birliği

Türkiye’nin AB’ne tam üyelik başvurusuna topluluk tarafından her ne kadar Türkiye’nin ehil olmadığı kararı verilmediyse de, her iki tarafın o dönem için tam üyeliğe hazır olmamaları ve Türkiye’nin Yunanistan ile olan sorunları nedeniyle başvuru reddedilmiştir. Topluluk, Türkiye’nin AB ile ilişkileri geliştirme amacına olumlu yaklaşım göstererek Matutes paketini kabul etmiştir. Matutes paketindeki öneriler şunlardır:

- Gümrük Birliği’ne öncelik verilerek, 1995 yılında Gümrük Birliği’nin gerçekleştirilmesi,
- Gümrük Birliği ile bağlantılı sınai ve teknolojik işbirliği alanlarının çoğaltılması
- Mali işbirliğinin tesis edilmesi

¹⁵⁷ Bozkurt, Özcan, Köktaş, **a.g.e.**, s. 164- 165.

¹⁵⁸ Akdemir, **a.g.e.**, s. 40.

- Siyasi işbirliğinin geliştirilmesidir.

Bu önerilerden ilk ikisi, Türkiye adına çok önemlidir. Çünkü Türkiye gümrük birliğinin tesisi için gümrük tarifelerinin indirimi konusundaki yükümlülüğü yerine getirmek zorundaydı.

Mali işbirliğine yönelik öneri ise, bugüne kadar gerçekleştirilememiştir.¹⁵⁹ 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararı ile gümrük birliği sonrasında gerek AB bütçesinden gerekse topluluğun Akdeniz ülkelerine yönelik programından ayrılacak olan kredili hibe yardımları söz konusudur. Topluluğun tek taraflı deklarasyonu ile taahhüt edilen bu yardımlar her ne kadar gümrük birliğinin Türk ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmayı amaçlıyorsa da miktar ve nicelik bakımından yetersiz olduğu yönünde eleştirilmiştir.¹⁶⁰

Siyasi birliğin geliştirilmesi, Ortaklık Konseyi'nin yeniden toplanması için uygun bir zemin hazırlamıştır. Bu sayede ilişkiler yeniden canlılık kazanmış, Türkiye'nin gümrük vergisi oranlarında hızlandırılmış indirimler sağlanmış ve gerekli mevzuat değişiklikleri gerçekleştirilmiştir. Tüm bu gelişmeler gümrük birliğinin tesisi için uygun ortamı sağlamıştır. Böylece; 6 Mart 1995 tarihinde Ortaklık Konseyi'nin aldığı kararla Türkiye ile topluluk arasında Ankara Antlaşması'nda öngörülen gümrük birliği kurulmuştur.¹⁶¹

Gümrük birliği ticari bir ortaklıktır. Kapsadığı alanlar ve mekanizmaları ile birlik Türkiye-AB arasında daha fazla bir entegrasyon ve sonuçta tam üyeliğe hazırlık amacını taşıyan unsurlar içermektedir.¹⁶²

¹⁵⁹ Avcı, **a.g.e.**, s. 38.

¹⁶⁰ Elif Uçkan Dağdemir, Mesut Kurulkan, Ayla Kılıçalp, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Gelişmeler ve Gelecek**, Birinci basım. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma Uygulama ve Döküasyon Merkezi Yayınları, 2001, s. 16.

¹⁶¹ Avcı, **a.g.e.**, s. 38.

¹⁶² Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 168.

2.3.6.1. Türkiye'yi Gümrük Birliği'ne Götüren Nedenler

Türkiye gümrük birliğine götüren nedenleri siyasi ve ekonomik olarak belirtmek mümkündür. Bunun dışında tam üyelik talebinin reddedilmesi üzerine mevcut olan antlaşmaların işlemlerini sağlamaktadır. Türkiye'yi gümrük birliğine götüren yedi siyasi nedenden bahsetmek mümkündür: Birincisi; Kıbrıs konusundaki tıkanıklık; GKRY'nin AB'ye tam üyelik başvurusunu koz olarak kullanan Yunanistan'ın Türkiye-AB ilişkilerini olumsuz etkilemesi. İkincisi; AB'nin derinleşmeye başlamasının genişlemeye gitmeyeceği kuşkusunu doğurması. Üçüncüsü; tam üyelik ile başlayacak serbest dolaşımın başta Almanya olmak üzere pek çok AB ülkesini rahatsız etmesi. Dördüncüsü; Türkiye'deki siyasi iktidarların birliğin gerçekleştirilmesini bir iç politika aracı görmesi. Beşincisi; Gümrük birliği sayesinde AB ile ilişkilerin canlanacak olması. Altıncısı; Gümrük birliğinin düzgün işletilebilmesinin tam üyelik yolunda gerçek bir araç olması. Yedincisi; Ankara Antlaşması ve katma protokolde gümrük birliğinin gerçekleştirilmesinin öngörülmesidir.

Dört tane ekonomik neden bulunmaktadır: Birincisi; Gümrük birliği içingerekli olan mevzuat uyumu ve ekonomik politikaların yapısal dönüşümlerini gerçekleştirebilmek, ekonomiyi disiplin altına almak, makro ekonomik istikrarsızlığa son vermek, belli standartları yakalamak açısından önemli olduğuna inanılmasıdır. İkincisi; büyük bir pazar için çalışacak olan Türk firmalarının daha da gelişeceği, böylece yaşam kalitesi ve refahın artacağı düşünülmesidir. Üçüncüsü; yabancı sermayenin Türkiye geleceği ve refahın artacağı düşüncesidir. Dördüncüsü ise ihracatın artacağı beklentisidir.¹⁶³

Ancak Gümrük Birliği'ne üyeliğin Türkiye için olumsuz etkileri olduğunu savunanlarda olmuştur. Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Şiir Yılmaz, konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

¹⁶³ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 170.

“ ... Türkiye ise gümrük birliğini gerçekleştirmekle elindeki en büyük kozu yitirmiştir. Türkiye'nin en büyük üstünlüğü iç pazarı idi. Türkiye bu kozu yitirmiştir. AB ülkeleri açısından Türkiye, artık, kalabalık nüfusu, tarım kesimi ve yoksulluğu ile sindirilmesi zor bir lokmadır.”
164

2.3.6.2. Gümrük Birliği'nin İçeriği

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ortaklık ilişkisinin temel unsurlarından biri olan gümrük birliği 1963 Ankara Antlaşması ile çizilmiş ve 1973 katma protokol ile ayrıntıları oluşturulmuştur.

Ankara Antlaşması'nın belirlediği üç aşamalı entegrasyon modelinin 1 Aralık 1964 yılı ile başlatılan ilk dönemi “Hazırlık Dönemi” olarak adlandırılmış ve Türkiye bu dönemde yükümlülük üstlenmemiştir. 1 Ocak 1973'te yürürlüğe giren katma protokol ile ikinci dönem başlamış ve taraflar arasında sırası ile sanayi ürünleri, tarım ürünleri ve kişilerin serbest dolaşımının sağlanması ile gümrük birliğinin tamamlanması öngörülmüştür. 12-22 yıllık geçiş döneminde topluluktan ithal ettiği sanayi ürünlerinde gümrüklerini ortak gümrük tarifesi indirilmesi öngörülmüştür. Türkiye, 1980'li yıllardan sonra yatırım mallarının ithalindeki gümrükleri ve AB'den ithal edilen malların gümrüklerini sınırlamıştır. Gümrük birliği 1 Ocak 1996 itibariyle işlerlik kazanmıştır.¹⁶⁵

6 Mart belgesine göre Türkiye AB'nin dış ticaret politikalarına uymakla yükümlüdür. Türkiye AB'ye tam üye değildir fakat üye ülkelerin kendi çıkarlarına uygun oluşturdukları dış ticaret politikalarına göre hareket etmek zorunda kalmıştır. Böylece Türkiye'nin dış ilişkileri ipotek altına alınmıştır. Bir başka maddeye göre ise; Türkiye AB'nin bugüne kadar ve bundan sonra imzalayacağı “özel ve imtiyazlı ticaret anlaşmalarına” 5 yıl içinde uyum sağlamak zorundaydı. Yani birliğe üye olmayan Türkiye, AB'ye üye olan devletlere sağladığı imtiyazlara uymak zorundaydı. Bunun

¹⁶⁴ Şiir Yılmaz, “ Müzakere Tarihi: Keçi Boynuzu”, “, **Yorum Dergisi**, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları, Sayı: 2005-1, Ankara, 2005, s. 12.

¹⁶⁵ <http://www.ikb.org.tr/arastirmalar/degerlendirmeler/gumruk-birligi.html> (10 Nisan 2005)

dışında Türkiye, üye olmamasına rağmen AB Adalet Divanı kararlarına da uymak durumundaydı.¹⁶⁶

Türk Hükümeti gümrük birliği başladığında düzgün işlemesi için mevzuatın büyük bir bölümünü uyumlaştırmıştır. Hükümet serbest ticaret anlaşmaları imzalayarak ticaret politikasında önemli mesafeler kaydetmiştir. Fakat Türkiye'nin önünde bazı sorunlar vardır. Yeni bir gümrük yasasının yayınlanması, telif hakları denetim mekanizması ve rekabet kurulunun düzgün işleminin sağlanması, otomobil ve tütün gibi AB ithalatındaki malların vergi düzenindeki ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve iki ithalat rejiminin uyumlaştırılması gibi ilave işler vardır. Bu sorunlar Ankara'daki Komisyon Temsilciliği veya Brüksel'deki Ortak Gümrük Birliği Komitesi ve Ortaklık Konseyi tarafından ele alınmıştır.¹⁶⁷

Gümrük birliğinin 16., 52. ve 65. maddeleri Türkiye'nin birliğe tam üye olmamasına rağmen diğer üye devletlerle aynı yükümlülüklerle sahip olduğunu gösterir. Bunun dışında gümrük birliği, Türkiye'nin tam üyeliği konusunda somut bir açıklama yapmamış yani tam üyelik kapısını açmamıştır.¹⁶⁸

2.3.7. 12-13 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi

12-13 Aralık tarihlerinde AB Zirvesi Lüksemburg'ta toplanmış ve gelecekteki genişleme süreci üzerinde odaklanmıştır. Lüksemburg Zirvesi'nde AB'ye katılma başvurusunda bulunan on Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Güney Kıbrıs Rum kesimini içine alan bir katılma sürecinin başlatılması öngörülmüştür. Bu katılım süreci, AB Anayasası (ABA)'nın 1. maddesinin uygulanması çerçevesinde olacaktır. Bu maddeye göre; herhangi bir Avrupa Devleti AB'ne üye olmak için başvurabilir. Birliğe üye olmak isteyen devlet, başvurusunu Konseye iletcek, Konsey ise Komisyon'a danıştıktan ve Avrupa Parlamentosu'nun onayını aldıktan sonra oy birliği sonucuna

¹⁶⁶ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 172.

¹⁶⁷ <http://www.deltur.cec.eu.int/i-gumruk.html> (10 Nisan 2005)

¹⁶⁸ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 172.

göre hareket edecektir. Parlamento, onu oluşturan üyelerin mutlak çoğunluğunun kararına göre hareket edecektir.¹⁶⁹

Lüksemburg zirvesi, Türkiye'nin AB'ye üyelik konusunda ehliyetini üst düzey katılımı ile tekrar teyid etmiştir. Hükümet ve devlet başkanları ise Türkiye'nin her alanda AB'ye yakınlaştırarak katılıma hazırlayacak bir strateji belirleme kararı almışlardır. Buna göre; Ankara Antlaşması ile sağlanan imkanların genişletilmesi gümrük birliğinin derinleştirilmesi, mali işbirliğinin uygulanması, yasaların uyumlaştırılması ve AB müktesebatının benimsenmesi öngörülmüştür. AB Konseyi, Türkiye'nin de diğer ülkeler gibi Avrupa Konferansına katılmak üzere davet edileceğini belirtmiştir. Komisyon; 4 Mart 1998'de "Türkiye için Avrupa Stratejisine" ilişkin ilk önerilerini kabul etmiştir.¹⁷⁰ Bunun dışında Lüksemburg zirvesinde, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinin aynı zamanda ülkemizdeki siyasi ve ekonomik reformların sürmesi, Yunanistan ile iyi ve istikrarlı ilişkilere sahip olunması ve Kıbrıs sorununa çözüm bulunması amacıyla BM gözetimindeki müzakerelerin desteklenmesi istenmiştir.

Lüksemburg zirvesinden bir gün sonra Türkiye yaptığı açıklamada; AB'nin yanlı tutumunu kınamış ancak gene de tam üyelik hedefini muhafaza ettiğini açıklamıştır. AB ile ortaklık ilişkilerini sürdüreceğini fakat ilişkilerin devam etmesinin AB'nin yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlı olduğunu altını çizmiştir. AB'nin mevcut zihniyetini ve yaklaşımını değiştirmedeği sürece ilişkilerin dışındaki konuların AB ile ele alınmayacağı belirtilmiştir.

Devamında yapılan açıklamalarda ise; AB ile siyasi diyalogumuzu olumsuz etkilediği iddia edilen Kıbrıs sorunu, Türk- Yunan ilişkileri ve insan hakları dahil olmak üzere Türkiye'nin iç meselesi olan konuların bundan sonraki birlik ilişkilerini kapsamayacağı belirtilmiştir.¹⁷¹ 12 Mart 1998 tarihinde Londra'da yapılacak olan Avrupa Konferansına ülkemizin katılmayacağı, gümrük birliği'nin ortaklık anlaşmamızda öngördüğü şekilde sürdürüleceği, AB tarafının Lüksemburg zirvesi'nin

¹⁶⁹ Bozkurt, Özcan, Köktaş, **a.g.e.**, s. 369.

¹⁷⁰ <http://www.deltur.cec.eu.int/ab-tarihce.html> (11 Nisan 2005)

¹⁷¹ Atilla Sandıklı, "Türkiye- AB İlişkilerinde Yeni Bir Safha (Müzakere Süreci)", **Stratejik Öngörü Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 3, 2004, s. 6.

sonuç bildirisinde yapmayı üstlendiği, gümrük birliği'nin derinleşmesine yönelik tekliflerin beklendiği ifade edilmiştir. İlişkilerimizin boyutunun birliğinin bundan sonraki tutumuna bağlı olduğu iletilmiştir.

Lüksemburg zirvesi'nde Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Lüksemburg zirvesi aslında Türkiye'yi kesin olarak dışlamıştır. Diğer on ülkeye müzakere kapısı açılmış, altı ülkeyle ise tam üyelik başvuruları ile ilgili görüşülmeye başlanması kabul edilmiştir. Türkiye Avrupa Daimi Komisyonuna davet edilmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs sorununu çözmeyi kabul etmesi ve azınlık haklarına saygı göstermesi istenmiştir. Dönemin hükümeti bütün bu olumsuzluklar nedeniyle toplantıya katılmamıştır.¹⁷²

2.4. TÜRKİYE'NİN ADAYLIĞA KABULÜ VE YAŞANAN GELİŞMELER

2.4.1. 1999 Helsinki Kararları:

10-11 Aralık 1999'da Helsinki'de Avrupa Konseyi zirve toplantısı Türkiye için dönüm noktası olmuştur. Helsinki zirvesinde Türkiye'ye resmi olarak adaylık statüsü verilmiş ve adaylığının diğer ülkeler ile eşit şart ve kriterlerle değerlendirileceği belirtilmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin diğer aday ülkelerle beraber reformlarını hızlandırması için bir katılım öncesi stratejisinin belirlenmesine, katılımdan önceki mali yardım için AB kaynaklarının bu çerçevede oluşturulmasına karar verilmiştir.¹⁷³

Helsinki zirvesiyle Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Türkiye'yi ilgilendiren 4, 9 ve 12. maddeleri şu şekilde açıklayabiliriz.

- Türkiye, diğer aday ülkeler gibi aynı kriterlerle katılım öncesi stratejiden yararlanacaktır.
- Türkiye, AB ajanslarına, programlarına ve aday ülkelerle genişleme sürecindeki toplantılara katılabilecektir. Katılım ortaklığı hazırlanacak, bu

¹⁷² Sandıklı, **a.g.e.**, s. 7.

¹⁷³ <http://www.dtm.gov.tr/ab/Ab.html> (11 Nisan 2005)

katılım ortaklığında öncelikli kurumlar belirlenerek, AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin bir ulusal program içerecektir.

- Türkiye için ‘izleme süreci’ başlatılacak ve bu süreci izleyecek mekanizmalar oluşturulacaktır.
- Türkiye adaylık sürecinde AB’nin mali imkanlarından yararlanacaktır.¹⁷⁴

Zirvede Kıbrıs, Macaristan, Polonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya’yla başlayan görüşmeler hakkındaki memnuniyet dile getirilmiştir. Politik bir çözümün Kıbrıs’ın AB’ye girmesinin kolaylaştıracağı belirtilmiştir.

Müzakerede, Türkiye’nin gelişimi ve Kopenhag kriterlerine uyum yönündeki reformlarını sürdürme çabaları memnuniyet ile karşılanmış, öncelikle siyasi kriterlerin yerine getirilmesi konusundaki hassasiyet belirtilmiştir.¹⁷⁵

Zirvenin Türkiye için olumlu yönleri, Türkiye’nin adaylığı tescil edilmiş, yapılan reformlar takdir edilmiş, azınlık konusu gündeme alınmadan insan hakları konusundaki karnemizin düzeltilmesi istenmiş, Kıbrıs’tan “Kıbrıs Cumhuriyeti” olarak değil Kıbrıs olarak bahsedilmiş olmasıdır. Olumsuz yönleri ise; Türkiye-Yunanistan arasındaki Ege sorununun çözümü bir takvime bağlanmış, Kıbrıs’ın bölünmüş olsa da birliğe üye olabileceği açıklanmış, Türkiye’nin üyeliğinin Kıbrıs ve Ege sorunlarının çözümü ya da çözümsüzlüğünden etkilenebileceği belirtilmiş olmasıdır.¹⁷⁶

2.4.2. Katılım Ortaklığı Belgesi:

AB, aday ülkelerin tam üyeliğe kabulü ile ilgili uygulayacağı prosedürü, Gündem-2000 ile belirlemiştir. Gündem 2000’de, üyelik müzakerelerinin “ Birlik müktesebatının uygulanması” ilkesine dayandırılması benimsenmiştir. Tam üyelik öncesinde tüm aday ülkelerin birlik müktesebatına olabildiğince yüksek bir düzeyde uyum sağlamaları istenmektedir. Bu nedenle aday ülkelerin, Kopenhag kriterleri ve birlik müktesebatına uyum sağlayabilmeleri için, belirlenen kısa ve orta vadeli hedeflerin yer aldığı Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) hazırlanmıştır.

¹⁷⁴ <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki-sonuc.html> (12 Nisan 2005)

¹⁷⁵ Bozkurt, Özcan, Köktaş, **a.g.e.**, s. 373-374.

¹⁷⁶ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 180.

Türkiye'nin adaylık sürecinde AB müktesebatına uyum sağlamak amacıyla her alanda neler yapması gerektiğini kısa ve orta vadeli hedefler olarak belirleyen KOB, AB Komisyonu tarafından 8 Kasım 2000 tarihinde açıklanmıştır.¹⁷⁷

Bu belgede belirtilen siyasal diyalog ve ölçütler şunlardır: BMGS'nin Kıbrıs sorununa çözüm bulma çabalarının desteklemek, AİHS'nin 10. maddesi uyarınca ifade özgürlüğü için yasal ve anayasal güvenceleri güçlendirmek, dernek kurma özgürlüğü-barışçıl toplantı hakkı ve sivil toplumun gelişmesini güçlendirecek yasal ve anayasal önlemleri almak, işkence-insan hakları konusunda anayasal düzenlemeler yapmak, ölüm cezası ile ilgili fiili çalışmaların devam etmesini sağlamak, Türk vatandaşlarının kendi ana dillerinde televizyon ve radyo yayını yasaklarını kaldırmak, bütün vatandaşların ekonomik, sosyal ve kültürel olanaklarını arttırmak, bölgesel dengesizlikleri azaltarak Güney Doğu'daki durumun iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak, yargının işleyiş ve etkinliğini uluslararası standartlara uygun geliştirmek, mahkeme öncesi gözaltı ve yasal uygulamaları AİHS hükümlerine ve İşkenceyi Önleme Komitesi tavsiyesi doğrultusunda uyumlaştırmaktır.¹⁷⁸

Gerek Türkiye, gerekse diğer aday ülkeler için hazırlanan KOB'daki konular şunlardır: Siyasi ve ekonomik Kopenhag Kriterleri ve AB müktesebatına uyum için alınması gereken tedbirler, bu tedbirlerin uygulamaya konulması için idarede yapılması gereken değişiklikler, tedbirlerin ve idari kapasite değişikliklerinin kısa ve orta vadeli öncelikler olarak ayrılması ve son olarak katılım öncesi yapılacak mali yardımlardır.

Belgedeki Türkiye açısından olumsuz bazı ön şartlar da vardır. Kıbrıs, Ege, azınlık hakları gibi konular Türkiye için ön şart olarak kabul edilmiştir.¹⁷⁹

KOB kısa ve orta vadeli olan öncelikli üç plan tasnif etmiştir. Bunlar; siyasi konular, ekonomik konular, AB mevzuatını üstlenme kapasitesidir.

¹⁷⁷ Sandıklı, **a.g.e.**, s. 7.

¹⁷⁸ <http://www.deltur.cec.eu.int/turkiyeicinkatilimortakligi.rtf> (13 Şubat 2005)

¹⁷⁹ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 182.

Katılım Ortaklığı Belgesi 2003 yılında gözden geçirilmiştir. 15 Nisan 2003'te Bakanlar Konseyi'nin onayladığı yirmi yedi sayfalık gözden geçirilmiş KOB'de, aday ülkeler için temel kriterler bir kez daha hatırlatılarak, hazırlıkta gelinen nokta incelenmiş, gelecek yıllar için beklentiler belirtilmiştir.¹⁸⁰

2.4.3. Ulusal Program

Türkiye'de "AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Program" 19 Mart 2001'de Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiş, 24 Mart 2001 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Ulusal Programda yer alan önlemler "kısa vade" ile "orta vade" olarak ayrılmıştır. Kısa vade bir yıldır. Siyasi kriterler dışındaki orta vade ise; üç-dört yıllık bir dönemi kapsar.¹⁸¹

Ulusal Programın giriş bölümünde, ülkemizin coğrafi-tarihi ve jeopolitik önemi ve bunun AB'ye sağlayacağı faydaları, siyasi kriterler bölümünde düşünce-ifade özgürlüğü, bireysel hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesi, dernek kurma-barışçıl toplantı hakkı, sivil toplumun geliştirilmesi, yargının işlevselliğinin artırılması, işkence ile mücadele ve gözaltı-ceza evleri konularının iyileştirilmesi, bölgesel dengesizliklerin azaltılması, devlet memurları ve diğer kamu görevlilerinin insan hakları konusunda eğitmesidir. Ekonomik kriterler bölümünde ise; Türkiye'nin AB'ye uyum için gerekli çalışmaları yapması,¹⁸² istikrar programına bağlı olarak Türk ekonomisinin istikrara kavuşması için gerekli tedbirlerin alınması, mali disiplin sağlanması, mali sektör reformu-tarım reformu ve sosyal güvenlik reformu yapılması istenmiştir. "Üyelik Yükümlülüklerini Üstlenebilme Yeteneği" bölümünde ise; Türkiye'nin AB Müktesebatını üstlenebilmesi için alınması gereken tedbirler yirmi sekiz konuda belirlenmiştir. Reformların Mali Açıdan Global Değerlendirilmesi bölümünde ise; Ulusal Programın hayata geçirilmesi için yapılması gereken reformlara olan ihtiyaç ve AB tarafından sağlanması beklenen mali yardım tespit edilmiştir.¹⁸³

¹⁸⁰ Bozkurt, Özcan, Köktaş, **a.g.e.**, s. 377-378.

¹⁸¹ <http://www.google.com/search?cache:yayim.meb.gov.tr/yayimlar/say:35/arisan.htm+ulusal+program&hl=tr> (14 Şubat 2005)

¹⁸² Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 186.

¹⁸³ **A.g.e.**, s. 187.

Ulusal Programda; Yunanistan ile ilişkilerin barışçıl bir politika temelinde yürütülmesi, Kıbrıs'ta iki toplum arasında yeni bir ortaklık kurulması, iki tarafın kabul edebileceği bir çözüm için BMGS'ne gösterdiği çabalar nedeniyle destek olunması istenmiştir.¹⁸⁴

Ulusal Programın açıklanmasından AB'de memnun olmuştur. Ana dilde eğitim ve ölüm cezasındaki belirsizlikler dışında programdan birliğe üye olan ülkelerde memnun olmuştur. 26 Haziran'da Lüksemburg'da yapılan Ortaklık Konseyi'nde programda yer alan konuların bir an önce yerine getirilmesi üzerinde durulmuştur.¹⁸⁵

¹⁸⁴ <http://www.haberx.com/n/86802/ulusal-program-yayinlandi.htm> (15 Şubat 2005)

¹⁸⁵ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 188.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE AVRUPA İLİŞKİLERİ VE KIBRIS SORUNU

3.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENİŞLEME SÜRECİ

3.1.1. Avrupa Birliği'nin Genişleme Sürecinde Türkiye

12-13 Aralık 1997'de yapılan Lüksemburg Zirvesi'nde AB'nin genişlemesi ve hangi aday devletlerin genişleme sürecine katılacakları belirlenmiştir. Genişlemenin olabilmesi için aday ülkelerin iki ödevi yerine getirmesi gerekir. Birincisi; Amsterdam Antlaşması'nın kurumsal hükümleri ile AB kurumlarının etkin çalışmasının sağlanması, ikincisi; Birliğe katılmak isteyen devletlerin AB'nin değer ve hedeflerini paylaşmaları, hatta bunu izledikleri politika ve aldıkları önlemler ile belli etmeleri gerekir.¹⁸⁶

Üyelik için aday ülkelerin yerine getirmesi gereken şartlar vardır. Bunlar; demokratik, hukukun üstünlüğüne dayanan insan hakları ve azınlık haklarına saygılı bir devlet olmak, işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olup, birliğin kapasitesi ve rekabetçi işleyişine dayanaklı, siyasi-ekonomik-parasal birlik hedeflerine bağlı ve diğer üyelik şartlarını yerine getirebilecek kapasite de olmaktır.¹⁸⁷

1952 AÇKT, EURATOM ve 1957 Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu oluşturan Belçika, Almanya Federal Cumhuriyeti, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda, dört genişleme süreci ile üye sayısını 15'e çıkarmıştır.

İlk genişleme süreci, 1961 yılında İngiltere'nin tam üyelik için başvurmasıdır. 1972 yılında İrlanda, Danimarka, Norveç ve İngiltere birliğe üye olmuş ve AB üye sayısı altıdan dokuzaya çıkmıştır. Topluluk böylece ilk genişlemesini kuzeye doğru yapmıştır. 10 Ocak 1981'de Yunanistan'ın üye olmasıyla güneye güneye genişleme yaşanmıştır. Bu dönemde, Danimarka'ya ait Grönland AT'ye girmiş fakat 28 Şubat 1983 halk oylamasının aleyhte çıkması nedeniyle Danimarka 1 Şubat 1985 tarihinde birlikten ayrılmıştır. 10 Ocak 1986'da İspanya ve Portekiz birliğe üye olmuş ve birlik üçüncü kez genişlemiştir. 1990'da Almanya'nın birleşmesi nedeniyle fiili bir genişleme

¹⁸⁶ İbrahim S. Canbolat, **Ulusalüstü Sistem Avrupa Birliği-Bir Dönüşüm Analizi**, İkinci basım, İstanbul, Alfa Aktüel Yayınevi, 1998, s. 238.

¹⁸⁷ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 192.

olmuştur. 1995'te İsveç, Avusturya, Finlandiya, 16 Nisan 2003'te 10 aday ülkenin katılımı ile üye sayısı 25'e çıkmıştır.¹⁸⁸

Haziran 1958'de Yunanistan Ortak Pazar'a üyelik için başvurunca, Türkiye'de başvurmuştur. 12 Eylül 1963'te Ankara Antlaşması imzalanmıştır. AB'nin fikir babası Hallstein, Türkiye'nin, Yunanistan ile birlikte aday ülkelerden biri olduğunu söylemiştir. 1970'de imzalanan katma protokol ile üç temel belirleniyor: Gümrük birliği, serbest dolaşım ve tam üyelik. Türkiye, 1995 yılında ise gümrük birliğine girmiştir.¹⁸⁹

AB Komisyonunun 1997 yılında yayınladığı "Gündem 2000" başlıklı raporda GKRY'nin iki dalga şeklinde 2000'li yıllarda AB'ye tam üyeliği öngörülmüştür. Topluluğa uyum sağlayabilecek Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Litvanya, Letonya, Bulgaristan ve Romanya ise daha az uyum gösterebilme nedeniyle ikinci dalgada yer almıştır. GKRY, söz konusu genişleme sürecinde iken, Türkiye genişlemenin dışında kalmıştır. Gündem 2000 raporunda gümrük birliğinin tatminkar bir şekilde işlediği ancak siyasi durumun, mali işbirliği ve siyasi diyalogun 6 Mart 1995 tarihinde kararlaştırılan şekilde sürdürülemediği, gümrük birliğinin işleminin iyi olmasına rağmen, ekonomimizin makro ekonomik istikrarsızlık içinde olduğu ifade edilmiştir.¹⁹⁰

Türkiye'nin birliğe katılım yönünde ilerlemesine ilişkin Avrupa Komisyonunun 1998 yılında yayınladığı "Düzenli Raporu"nda, Türkiye'nin Kıbrıs sorununa ilişkin tavrının, hem BM kararlarına, hem de Avrupa Birliği'nin sık sık tekrarladığı pozisyonuna aykırı olduğu belirtilmiştir.¹⁹¹

17 Aralık 2004 tarihi Türkiye-AB ilişkilerin sonucu ne olursa olsun farklı bir boyuta taşımıştır.¹⁹² 17 Aralık günü Türkiye'nin, Kıbrıs, Ermeni sorunu, azınlıklar, insan hakları, demokratikleşme, eğitim, sağlık, adalet ve tarım gibi pek çok konuda

¹⁸⁸ Bozkurt, Demirel, *a.g.e.*, s. 192-195.

¹⁸⁹ Yavuz Donat, "Yakın Tarih Böyle Diyor", *Sabah*, 17 Aralık 2004, s. 23.

¹⁹⁰ <http://makdis.pamukkale.edu.tr/TR-AB.htm> (10 Mayıs 2005)

¹⁹¹ http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor98_05.html (12. Aralık 2005)

¹⁹² Yavuz Semerci, "AB Yolunda Türkiye-Bir Halkla İlişkiler Başarısının Öyküsü", *Sabah*, 17 Aralık 2004, s. 7.

gerçeklerle yüzleştiği bir gündür. 17 Aralık uzun bir yolun kilometre taşlarından biri olmuştur.¹⁹³ Tüm dünya basını bu konuda farklı görüşler öne sürmüştür. La Repubblica (İtalya); Avrupa'nın Türkiye için evet yolunda ilerlediğini, bir diğer İtalyan gazetesi Türkiye'nin AB'den ilk eveti kopardığını, ABD gazetesi Herald Tribune, "hoş geldin Türkiye" diyerek, AB'nin Türkiye'ye mevcut sorunları çözmek için gerekli zamanı vereceğini belirtmiştir. Vasat (Bahreyn) ise; ne AB'nin ne de Türkiye'nin üyeliğe hazır olmadığını, AB'nin temel itibarıyla imtiyazlı bir Hristiyan kulübü olduğunu söylüyor.¹⁹⁴

17 Aralık'ta Rum kesimini 3 Ekim'e kadar tanımamız gerektiği ancak bu şartlar altında masaya oturulabileceği belirtilmiştir. Bu da bir anlamda AB'ye girmek için Rum kesimini tanımak zorunda olduğumuz anlamına gelir. AB'nin kendi üyesini tanımayan bir devleti barındırması mümkün değildir ancak 17 Aralık'la birlikte bu konu resmen şart koşulmuştur.¹⁹⁵

Sonuçta, 17 Aralık Türkiye'ye Kıbrıs başta olmak üzere pek çok konuda şartlar koşulmuş ve kesin bir tarih verilmemiştir.

3.1.2. Genişlemenin Araçları

AB genişleme sürecinde aday ülkeler arasında uyumu sağlayabilmek için çeşitli araçlar kullanılır. Bu araçlar üye ülkelerin durumlarını değerlendirmeyi ve çeşitli konularda önerilerde bulunmayı sağlar.

Genişleme sürecinin belli başlı araçları şunlardır:

- **Temel Yasal Araçlar:** Ulusal programlar, ortaklık çalışmaları, çerçeve tüzükler, katılım ortaklıkları.
- **Diğer Araçlar:** İlerleme raporları ve alt küme raporları.
- **Kurumlar:** İcrai kurumlar; ortaklık konseyleri, ortaklık komiteleri, alt komiteleri.

¹⁹³ Abdurrahman Yıldırım, "Balayı Dönemi Bitti, Hayatın Gerçekleriyle Tanışma Zamanı", **Sabah**, 17 Aralık 2004, s. 10.

¹⁹⁴ Fikret Aydemir, "AB Masası", **Sabah**, 17 Aralık 2004, s. 14.

¹⁹⁵ [http:// forum. ceviz. net/ showthread. php? t= 15744](http://forum.ceviz.net/showthread.php?t=15744) (20 Aralık 2005)

- **İstisari kurum ve toplantılar:** Karma parlamento komisyonları, Avrupa konferansı ve AB tarafından düzenlenen diğer toplantılar.
- **Mali ve teknik araçlar:** Phare, Sapart; Ispa, Taiex Programları ve AB program ve ajansları.
- Müzakere sürecidir.¹⁹⁶

3.2. GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE MÜRACAATI

Kıbrıs'ın BM üyeliği İki toplum temsilcilerinin onayı ile gerçekleşmiş ve 1960 yılındaki üyeliğe kabul töreninde Rağıp Mayalı Kıbrıs'ın BM Daimi Temsilcisi Yardımcısı olarak iki toplumlu bir heyetle Genel kurula katılmıştır.

Türk tarafı Rum yönetiminin tüm Kıbrıs adına bazı uluslararası kuruluşlara yapmış olduğu müracaatları tepkiyle karşılamış ve bu başvurunun tüm Kıbrıs'ı bağlamadığını belirtmiştir.¹⁹⁷

Kıbrıs ilk AET ilişkilerinin başlangıcı 1960'lı yıllardır. Bu yıllarda Kıbrıs bağımsızlığını geri kazanmıştır. Daha önceden de Kıbrıs ile İngiltere arasında tercihli ticaret Antlaşması imzalanmıştır. 1962 yılında Kıbrıs Avrupa ortak pazarına üyelik başvurusunda bulunmuştur. 19 Aralık 1972 Kıbrıs ile AB arasında Ortaklık Antlaşması imzalanmıştır ve 1 Ocak 1973 yılında yürürlüğe girmiştir. 19 Ekim 1987'de Kıbrıs ile AB arasında Gümrük Birliği Antlaşması imzalanmış ve 1 Ocak 1988'de yürürlüğe girmiştir. Adada federal bir yapı olması fikrini savunan AB federasyonu tamamen ortadan kaldıran bu uygulamayla Rumlarla tek taraflı bir anlaşma imzalanmıştır.¹⁹⁸

Kıbrıs-AET Ortaklık Antlaşması, 19 Aralık 1972 yılında Barış Harekatından önce uluslararası müzakereler devam ettiği sırada imzalanmıştır. Anlaşmanın 5. maddesinde AET'nin Kıbrıs'ta ki iki toplum arasında hiçbir ayırım yapmayacağı

¹⁹⁶ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 199.

¹⁹⁷ Sabahattin İsmail, "Kıbrıs'ın AB'a Üyeliği ve Uluslararası Hukuk", **Egemenlik, Avrupa Birliği ve KKTC**, Yayına Hazırlayan: Çiler Eminer-Gülden İlkman, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Yayınları, Lefkoşa, 2004 , s. 30.

¹⁹⁸ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 201.

belirtilmiştir. Ancak bu maddeye hiçbir zaman uyulmamış Rumların 1963 yılından beri Kıbrıslı Türklere karşı uyguladıkları iktisadi, siyasi ve kültürel alandaki ambargolarına kayıtsız kalmış hatta destek veren bir tavır takınmıştır.¹⁹⁹

Avrupa Birliği, özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren, Kıbrıs'la ilgili tarafsız konumundan vazgeçerek aktif taraf konumuna girmiştir. Bu gelişme Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili tavrında büyük bir değişime neden olmuştur.

Lüksemburg zirvesinde, Rum kesimi AB'ye aday ülke kabul edilirken Türkiye'ye bu hak verilmemiştir. Yaşanan bu gelişme Ankara'da büyük bir hayal kırıklığına neden olmuştur ve Avrupa kulübüne girme umutlarının bir sürede olsa ertelenmesine neden olmuştur. Türkiye tüm bu gelişmelerden sonra KKTC ile entegrasyonu hızlandırırken, o döneme kadar savunduğu federasyon fikrinden vazgeçmiş, konfederasyonu savunmaya başlamıştır.²⁰⁰

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tüm itirazlara rağmen 3 Temmuz 1990 tarihinde tüm Kıbrıs halkı adına AB'ye girmek için resmi başvuruda bulunmuştur. Başvuruyu kendilerinin tüm adanın temsilcisi olduklarını iddia ettikleri Kıbrıs Cumhuriyeti adına yapmıştır. Bu başvuruda Kıbrıs Türkleri yok farz edilmiştir. Rum kesiminin amacı, dünya kamuoyunda, Kıbrıs Türklerini azınlık olarak göstermektir.²⁰¹

BM gözetimindeki sorunun çözümüne yönelik müzakerelerin sonucusu 1999 yılında başlamıştır. BM Genel Sekreteri başta Türk tarafını eşit statüde taraf olarak kabul ederken daha sonraları bu görüşünden vazgeçmiştir. Çözüm için sunulan resmi olmayan belgelerde Türk tezlerine aykırı unsurlar bulunmaktadır. Bunun üzerine 2000'de KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş görüşmelerden çekilmiştir. Bu gelişmeden sonraki ilk bir yıl sorunun çözülmesi için hiçbir adım atılmamıştır. Fakat BM

¹⁹⁹ Mustafa Evran, "Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Üyeliği", **Egemenlik, Avrupa Birliği ve KKTC**, Yayına Hazırlayan: Çiler Eminer-Gülden İlkman, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Yayınları, Lefkoşa, 2004, s. 44.

²⁰⁰ Birgül Demirtaş Coşkun, "Kıbrıs'ta Yeni Süreç: Dostlar Masa Başında Görsün Taktiği mi, Çözüm için Yeni Bir Strateji mi?", **Uluslararası İlişkiler ve Araştırmalar Dergisi-Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt II, Sayı 21, Ankara, Ocak 2002, s. 35.

²⁰¹ Çiller Eminer, "Rumlar, Neden Avrupa Birliği'ne Girmek İstiyor?", **Egemenlik, Avrupa Birliği ve KKTC**, Yayına Hazırlayan: Çiler Eminer-Gülden İlkman, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Yayınları, Lefkoşa, 2004, s. 34.

arabuluculuğundaki müzakereler Türk tarafının, dünya kamuoyunda uzlaşmaya yanaşmayan, çözüm istemeyen ve görüşme masasından kaçan şahin olan taraf olarak, Rum tarafın ise; çözüm için çaba harcayan barışçıl, medeni ve Avrupalı taraf olarak algılanmasına neden olmuştur. Türk tarafı uluslararası alanda zarar görürken, Rum tarafı lehine kamuoyu güç kazanmıştır.²⁰²

3.2.1. Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Üyelik Başvurusunun Nedenleri

Kıbrıs Rum yönetiminin AB'ye tam üyelik başvurusunun altında çok zekice tasarlanmış planlar vardır.²⁰³ Rum yönetiminin AB'ye tam üyelik müracaatının amacı ekonomik olmaktan çok siyasidir. Amaçlarını şöyle sıralayabiliriz:

- GKRY, AB'ye üye olup, Türkiye'yi AB'nin üyesi olan bir ülkenin toprağını işgal eden bir ülke olarak göstermek istemektedir. Böylece Türkiye ile AB'yi karşı karşıya getirecek hatta çatıştıracaktır. Rum tarafı Almanya örneğine dayanarak, Batı Almanya gibi önce Güney Kıbrıs'ın tam üyeliğe alınmasını daha sonra AB'nin Türkiye'ye baskısıyla Kuzey Kıbrıs'ın Güney'e ilhak edilmesini istemektedir.
- AB'ye üye olduktan sonra Yunanistan ile birlikte iki oya sahip olmak, böylece AB'yi kendi çıkarları doğrultusunda karar almaya zorlamak istemektedirler.²⁰⁴
- Kıbrıs AB'ye üye olursa Türkiye'nin Ada üzerindeki garantörlüğünü otomatik olarak ortadan kaldıracaktır. Kıbrıs bütünüyle AB ülkesi olacak, Türkiye dışarıdan müdahale hakkını kaybettiği gibi aynı zamanda adada ki askerini çekmek zorunda kalacaktır. Yunanistan rahatça Adaya yerleşecek, Türkiye'nin güney sahilleri çevrelenecektir. Böylece Türkiye iki taraftan kuşatılacaktır.

²⁰² Demirtaş Coşkun, **a.g.e.**, s. 34.

²⁰³ Erol Karsavran, "Durdurun AB'yi İnecek Var!", **Egemenlik, Avrupa Birliği ve KKTC**, Yayına Hazırlayan: Çiler Eminer-Gülden İlkman, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Yayınları, Lefkoşa, 2004 , s. 38.

²⁰⁴ İsmail, **Kıbrıs'ın AB'a Üyeliği ve Uluslar arası Hukuk**, s. 31.

- Rum tarafı AB'den alacağı yardımlarla zaten iyi olan ekonomisini daha da güçlendirecek ve adadaki Türk halkı üzerinde tam bir hakimiyet sağlayacaktır.²⁰⁵
- AB'ye üye olunarak Enosis'in gerçekleştirilmesi yolunda ilk adım olan, Türkiye'nin Garanti Antlaşmasından kaynaklanan tek yönlü müdahale hakkını ortadan kaldırıp Kıbrıslı Türkleri topyekün imha etmek ve Adayı Yunanistan'a bağlamayı amaçlamaktadır.²⁰⁶
- Rum kesimi tüm dünyaya kendilerini meşru Kıbrıs hükümeti olarak gösterme isteklerini ancak AB'ye girerek-Kıbrıs Cumhuriyeti hayallerini gerçekleştire- bileceklerdir.²⁰⁷
- Rum kesimi AB ülkeleri temelinde bir çözüm istediğini ileri sürerek, özgürlükler konusunda AB'nın desteğini elde etmek istemektedir. Böylece iki kesimliliği kendi lehlerinde çözüp, 1974 öncesine dönüş yapmak istemektedirler. Kırmızı pasaport vaadi ile birlik ve beraberliğimizi bozmak istemektedir.
- Garanti ve ittifak anlaşmalarını geçersiz hale getirip, Lozan da Türkiye ile Yunanistan arasında kurulan ve 1960 Anlaşmaları ile Kıbrıs'ta oluşturulan dengeleri Yunanistan lehine bozmak, Türk halkını korunmasız bırakmak ve Türkiye'ye karşı stratejik üstünlük kazanmak istemektedir.²⁰⁸

3.2.3. Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Avrupa Birliği'ne Başvurusunun Hukuki Yönden Değerlendirilmesi

1960 Anlaşmalarına göre Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmadıkları herhangi bir organizasyon kuruluş veya uluslararası topluluğa üye olamaz.²⁰⁹

²⁰⁵ Karsavran, **a.g.e.**, s. 38.

²⁰⁶ Eminer, **a.g.e.**, s. 35.

²⁰⁷ Karsavran, **a.g.e.**, s. 38.

²⁰⁸ İsmail, **Kıbrıs'ın AB'a Üyeliği ve Uluslar arası Hukuk...**, s. 31.

²⁰⁹ Armağan Ratip, "Kıbrıs Türk'ünün 1960 antlaşmaları Çerçevesinde Avrupa Birliği'ne Türkiye'siz Girmesi Mümkün mü?", **Egemenlik, Avrupa Birliği ve KKTC**, Yayına Hazırlayan: Çiler Eminer-Gülden İlkman, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Yayınları, Lefkoşa, 2004 , s. 50.

Garanti Antlaşmasının 1. maddesinin ikinci fıkrası, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir devlete, tamamen veya kısmen, herhangi bir siyasi veya ekonomik birliğe katılarak, adanın birleşmesini veya dolaylı bütün faaliyetlerini yasaklamak taahhüdünü hükme bağlamıştır. Garanti Antlaşmasının ikinci maddesinin 2. fıkrası da Yunanistan, İngiltere ve Türkiye'nin kendileriyle ilgili olduğu ölçüde Kıbrıs'ın herhangi bir devletle birleşmesi veya Adanın taksimının doğrudan veya dolaylı şekilde teşvik amacına yönelik her türlü faaliyeti yasaklamak taahhüdünü vermektedir. Her iki madde de geçen birlik kelimesi herhangi bir birliğe katılmasını anlatmaktadır. Garanti Antlaşmasında geçen herhangi bir devlet ifadesi ise Adanın Türkiye, Yunanistan ve diğer herhangi bir ülke ile birleşmeyeceği anlamına gelir.²¹⁰

1960 Antlaşması ile İngiltere, Kıbrıs'taki egemenliği, iki ülke arasında eşit kurucu ortak halka devretmiştir. Anayasaya göre Türk ve Rum halkı kendi iç meselelerinde tam bağımsızlığa sahip iken, iki halkı da ilgilendiren konularda egemenlik hakkını birlikte kullanmak durumundadırlar. Bu anayasaya göre Rum yönetimi tüm Kıbrıs'ın meşru egemen devleti değildir.²¹¹

1959 Zürih ve Londra Anlaşmaları, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye olmadıkları uluslararası kuruluş ve ittifaklara Kıbrıs'ın katılmayacağı belirtilmiştir.²¹²

1960 düzenlemesi uluslararası bir düzenlemedir. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere bu yapının içinde yer almıştır. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti aslında yapılan uluslar arası bir düzenlemedir ve böylece kendisine özgü koşullara sahip bir devlet kurulmuştur. Türk toplumunun bu yeni yapılanmada siyasal eşitliliğe sahip olduğu açıkça belirtilmiştir. Yasama, yargı, yürütme ve kamu yönetiminde genel oranlarda Türk toplumuna temsil yetkisi verilmiştir. Federal düzeyde, birbirinin gücünü denetleyen iki halkın kurduğu bir devlettir. Kıbrıs'taki iki halka da kendini yönetme (self government) hakkının ifade edildiği düzenlemeler vardır. Ayrı cemaat

²¹⁰ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 206.

²¹¹ Çiller Emine, "Egemenliğe Dayanmayan Hak Hak Değildir", **Egemenlik, Avrupa Birliği ve KKTC**, Yayına Hazırlayan: Çiller Emine-Gülden İlkman, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Yayınları, Lefkoşa, 2004, s. 22.

²¹² Dış Politika ve Savunma Grubu-Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, **1997 Sonu İtibariyle Kıbrıs Sorunu**, Yirminci basım. İstanbul, Tunç Ofset Yayınevi, 1998, s. 17.

meclisleriyle iki toplum kendi cemaatlerini yönetebileceklerdir. Aynı belediyelere sahip olarak oturdukları yerlere yerleşme merkezinin kentsel izlerini birbirlerinden bağımsız olarak yönetebileceklerdir.²¹³

GKRY'nin AB'ya yaptığı başvurusunun hukuksal olarak geçersizliğini kanıtlayan diğer bir belgede 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasıdır.

Anayasanın 50. maddesi kurulan cumhuriyetin cumhurbaşkanı ve cumhurbaşkanının tek başına veya birlikte dış politika, güvenlik ve savunma konularında veto hakkını kullanabilmesini sağlamaktadır. 50. maddenin a. fıkrasında, Yunanistan ve Türkiye'nin ikisinin birden katıldığı uluslararası örgüt ve ittifak anlaşmalarına Cumhuriyetin katılması istisna olmak üzere dışişleri konusunun veto kapsamında olacağını belirtmiştir. Bu maddeden anlaşılacağı üzere Türkiye ve Yunanistan'ın üye olduğu bir uluslararası örgüte ancak Kıbrıs üye olmak hakkına sahiptir.

Anayasanın 170. maddesi ise: “Kıbrıs Cumhuriyeti içeriği ne olursa olsun tüm anlaşmalar bakımından Yunanistan, Türkiye²¹⁴ ve İngiltere'ye uygun koşullarla, anlaşmalarla en çok gözetilen ulus muamelesini uygular.” demektedir. 170. maddeye göre Kıbrıs, garantör devlet olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere dışındaki devletlerle daha ayrıcalıklı anlaşmalar yapmaya ve bu üç devletin birbirlerine göre daha ayrıcalıklı konuma gelemeyeceğini belirtir.

GKRY, AB'ye tek başına başvurusuyla anayasanın ilgili maddesini ihlal etmiş olmaktadır.²¹⁵

GKRY'nin AB'na başvurusunun yasal olmadığını 14 Ekim 1995 tarihinde Rumların silahlanma çabalarına karşılık konuşma Rauf Denktaş şu şekilde anlatmaktadır.

²¹³ Şükrü Güler, “Kıbrıs Sorununun Tarihçesi”, **Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yıllığı**, Yayını Hazırlayan: Mehmet Emir Alioğlu, Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yayınları, Ankara, 1995, s. 30.

²¹⁴ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 206.

²¹⁵ **A.g.e.**, s. 207

‘Rumlar Avrupa Birliği’ne girmek suretiyle Kıbrıs’ı tamamen Rumlaştırmak yolundadırlar. Avrupa Birliği’ne girmek için yaptıkları başvuru yasal değildir. Türkiye girmeden Avrupa Birliği’ne girmeyiz diyoruz.’²¹⁶

GKRY yönetiminin yapmış olduğu başvuru hem 1959-1960 Anlaşmalarına hem de 1960 Anayasasının ihlali anlamına gelmektedir. GKRY, Kıbrıs’ın AB’ye yapmış olduğu başvurunun hukuki olduğunu iddia etmektedir. GKRY bu başvurunun tüm Ada halkı adına yapıldığını söylemektedir. Türk tarafını görüşmeye davet ettiğini söylemektedir. Türk tarafı ise statülerinin tanımadığını ve bu görüşmeye katılmakla Kıbrıs Hükümetinden sayılacakları iddiası ile bu katılımı gerçekleştirememiştir. Rum tarafı AB’ye üye olunmasıyla Türk tarafının da kazançlı çıkacağını iddia etmektedir. Uluslararası kuruluşlar ve AB’de bu görüşü desteklemektedirler.

Tüm bu gerçekler ışığında Rum kesiminin üyelik müracaatı, tek yönde ve sözde Kıbrıs adına yapılmış gayri yasal bir başvurudur. Türkiye’nin üye olmadığı, Yunanistan’ın ise üye olduğu bir birliğe Kıbrıs’ın dahil edilmesi, Türkiye-Yunanistan ilişkilerini de bozacaktır.²¹⁷

3.2.4. AB’nin, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Üyeliğine Bakış Açısı ve Çözüm Önerileri

Kıbrıs Sorununun yıllarca bir çözüme ulaştırılamaması, Yunanistan’ın da AB’yi bu soruna sürüklemesi, Kıbrıs meselesinin çözümünde AB’nin bir katalizör olarak görülmesine neden olmuştur. AB’de kendisini bu yönde görmekteydi. Gerek Kıbrıslı Türklerin, gerekse Türkiye’nin AB’ye girme isteği bu görüşü destekledi. Adanın AB’ye üye yapılması Yunanistan ve Rumlar açısından stratejik bir hedefti. Dolayısıyla AB; Türkiye, Yunanistan, Kıbrıslı Türkler ve Rumları birleştiren ortak bir paydaydı. Bu

²¹⁶ Ahmet Okan, Gürol Ruso, **Avrupa Birliği Konusunda Türk ve Rum Görüşleri,1994-1995 Rauf.R.Denktaş’ın AB Konusunda Yaptığı Konuşmalar**, Lefkoşa, KKTC Cumhurbaşkanlığı Basım Merkezi Yayınları,1996, s. 60.

²¹⁷ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 207-208.

nedenle konuyu dışarıdan takip edenler ile konuya bir şekilde muhatap olan çevreler arasında AB merkezli bir çözüm modeli fikri kısa zamanda gelişti.²¹⁸

Soğuk Savaşın sona ermesiyle AB, ekonomik alanda büyük bir güç elde etmiş ve bu gücü dış politika ve güvenlik alanına da taşımak istemiştir. AB bu amaçla Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası'nı geliştirmiştir. AB'nin kuruluşteki temeli olan Avrupa Ekonomik Topluluğunun çıkış amacı iki kutuplu dünyada farklı bir üçüncü bir güç olmak ise de, Avrupa ülkeleri Sovyet tehdidi nedeniyle ABD'nin yanında yer almak zorunda kalmıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla başlayan yeni dönemde AB uluslararası politikada ABD'den kısmen de olsa bağımsız hareket etme olanağı bulmuştur.²¹⁹

AB, Kıbrıs Sorununa dahil olmadan önce tarafların belli çözüm önerileri vardı. Buna göre; Türk tarafı 1959-1960 Anlaşmalarıyla kendilerine verilen haklardan asla vazgeçmeyeceğini belirtmektedir. Özellikle de Garanti ve İttifak Anlaşmalarıyla sağlanan haklar uluslararası alanda da içtihat görmüş ve Kıbrıslı Türkler için önemli haklardır.²²⁰

AB'nin geliştirdiği Ortak Dış Politikası, ilk dış politika sorunlarından biri olan Kıbrıs'ı kabul etmiştir. AB, GKRY'ne adaylık hakkının verilmesi ile "havuç" ve "sopa katalizörü" etkisi yaratmayı ve böylece hem sorunun çözümü için yeni bir yol bulmayı, hem de Asya, Avrupa ve Afrika'nın kesiştiği bölgede bulunan Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu'ya coğrafi yakınlığı bulunan Kıbrıs'ı birliğe katmayı amaçlamıştır.

Thomas Diez, AB'nin "havuç katalizörü" olmasını Kıbrıslı Türklerin üyelikle, ekonomik çıkar ve toplumsal güvenlik sağlamak amacıyla çözüm yoluna gidecekleri olarak tanımlamakta "sopa katalizörü" ise AB'nin Türkiye'ye gerek demokratikleşme gerekse Kıbrıs meselesinin çözümü için reformların yapılması yönünde baskı yapılması

²¹⁸ Hasan Ünal, Demirtaş Coşkun, "Kıbrıs Meselesi: Kısa Tarihçe, Mevcut Durum Analizi ve Muhtemel Senaryolar", **Aylık Uluslar arası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar-Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt I, Sayı 12, Ankara, Nisan 2001, s. 41.

²¹⁹ Coşkun, **a.g.e.**, s. 52.

²²⁰ Ünal, Coşkun, **a.g.e.**, s. 41.

anlamında tarif edilmektedir.²²¹ Ancak AB'nin bu tutumunun başarısı muallaktır. Çünkü AB, Rum tarafının üyeliğe kabul ederse hem sorunu iç meselesi haline getirecek, hem de Türkiye-AB ile Türkiye-Yunanistan arasındaki ilişkiler gerginleşecektir. Üyeliğe kabul etmemesi durumunda ise AB'nin yıllardır büyük bir titizlikle hazırladığı genişleme süreci Atina tarafından veto edilecek, bu da projede gecikmelere neden olacaktır. Böyle bir durumda aday ülkelerde büyük bir rahatsızlık meydana gelecektir.²²²

1990'lı yıllarda Türkiye'nin AB'ye girebilmek adına ısrarlı tavırları, birlik tarafından Türkiye'nin taviz verebileceği şeklinde yorumlanmıştır. Birlik içinde Yunanistan'ın planları nedeniyle istenilen sonuca ulaşacağı düşünülmektedir. 1994 yılında Yunanistan AB dönem başkanı iken bu proje hızla devreye sokulmaya başlanmıştır. ABD ise bu projenin sonuçta Kıbrıs'ta çözüm getireceğini düşünerek destek vermiştir.²²³

Avrupa Birliği, Türkiye'nin Adaya 1974'te yapmış olduğu hareket nedeniyle işgalci olarak suçlamakta, Adadan Türk askerinin çekilmesi istenmektedir. GKRY'nin AB'ye üyeliği konusunda AB'nin cevabı, bu üyelik sayesinde Adanın nüfus ve toprak bütünlüğünün sağlanacağı yönündedir.

Avrupa parlamentosu 19.09.1996 yılında, Türk hükümetinden özellikle işgalci asker güçlerinin geri çekilmesini, BM'nin Kıbrıs sorununa adil ve uygulanabilir bir çözüm bulunması yönündeki çağrısına uymasını istemiştir. Ayrıca Kıbrıs Hükümeti ve Kıbrıs Türk toplumu yönetiminin, BM Güvenlik Konseyi kararlarına uygun barışçıl bir çözüm için çalışmalarına devam etmeleri istenmiştir.²²⁴

AB şu ana kadar tarafsız bir tutum izleyememiştir. Bu nedenle Kıbrıs sorununun çözümünde iki tarafında güvenini kazanamamıştır. Birlik sadece Türk Tarafından

²²¹ Coşkun, **a.g.e.**, s. 52.

²²² **a.g.e.**, s. 53.

²²³ Ünal, Coşkun, **a.g.e.**, s. 46-47.

²²⁴ Erol Manisalı, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Sessiz Darbe**, İstanbul, Derin Yayınları, 2002, s. 83-84.

çözüm üretmesini istemiş, GKRY'ni ise her koşulda üyeliğe kabul edeceğini açıklamıştır.²²⁵

2000 yılında Avrupa parlamentosu Genişleme Çalışma Grubu tarafından hazırlanan Türkiye ve Avrupa ile ilişkiler raporunda şunlar belirtilmiştir.

“ Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarının %37'sini yasadışı bir biçimde işgal etmektedir. Genişleme süreci 31 Mart 1998 tarihinde başlamıştır ve 10 Kasım tarihinde de aralarında Kıbrıs'ın da bulunduğu ilk ülke grubu ile katılma görüşleri başlamıştır. Üyelik Adanın tümünü kapsamlı ve Adayı bölen anlaşmazlığa barışçıl bir çözüm bulunması sürecini hızlandırmalıdır.”

Avrupa Parlamentosu 15.11.2000 tarihinde Türk hükümetine Kuzey Kıbrıs'taki askeri gücünü çekme çağrısında bulunmuştur. Avrupa Parlamentosunun kararı şöyledir:

“Kıbrıs sorununa kapsamlı ve tatmin edici bir çözüm aramada süren tıkanıklık, sürmekte olan çabaları zayıflatarak genişleme sürecini ciddi bir biçimde aksatacak niteliktedir... Avrupa Parlamentosu, Kıbrıs konusundaki raportörü Bay Jacques Poos'a Türk Dış İşleri tarafından yöneltilen eleştirileri sert biçimde reddetmektedir.”²²⁶

Nisan 2002'de yapılan Türkiye- AB Ortaklık Konseyi'nde iki toplum lideri arasındaki çözüm amacıyla yapılan görüşmelerin desteklendiği belirtilmiştir. AB burada katılım süreci tamamlanmadan önce Kıbrıs Türk liderlerinin soruna yönelik çalışmaların Türkiye tarafından desteklenmesi gerektiği birçok kez vurgulanmıştır.²²⁷

19-20 Haziran 2003'te Selanik'te toplanan Avrupa Parlamentosu, özellikle Türkiye ve Kıbrıs Türk kesiminden BM Genel Sekreteri'nin çabalarını desteklemelerini istemiştir. AB aynı zamanda sunulan öneriler kapsamında görüşmelerin en kısa zamanda tekrar başlatılmasını istemiştir.²²⁸

²²⁵ Coşkun, **a.g.e.**, s. 53.

²²⁶ Manisalı, **a.g.e.**, s. 185.

²²⁷ **Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu**, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, Tisamat Yayınevi, 2002, s. 35.

²²⁸ **Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu**, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara, Muka Yayınevi, 2003, s. 40.

3.2.5. Türkiye ve KKTC'nin, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Avrupa Birliği Üyeliğine Bakışı

AB'nin, GKRY'nin ve Yunanistan'ın tutumu karşısında, Türk tarafının haklı davasında dünya kamuoyuna sesini tam olarak duyurabildiğini söylemek zordur. Rumların olayları kendi lehine çevirmedeki başarısı AB'nin Rum tarafını tutuyor izlenimi vermesi ve güçlü iletişim aletlerine sahip olmasıdır.²²⁹

Rum yönetiminin AT'ye yaptığı üyelik başvurusundan sonra KKTC'nin 12 Haziran 1990'da Avrupa Topluluğu Bakanlar Kuruluna yönelttiği Memorandumda belirtilen belli başlı 22 başlık bulunmaktadır. Öncelikle kendisini "Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti" olarak adlandıran Rum yönetiminin başvurusunun hukuki yönden mümkün olmadığı belirtilmiştir. Diğer başlıklar ise; Kıbrıs'ın iki toplumlu bir ada olduğu, bölünmüş bir adanın Avrupa Topluluğuna üyeliğinin mümkün olamayacağı, başvurunun yanlış kavrandığı, Kıbrıs'ta iki toplumlu yapının tanınması gerektiği, 1960 Antlaşmasını iki toplum temelini resmen oluşturduğu, 1960 Antlaşmasının uluslararası ve anayasal yapısının bu başvuruyu mümkün kılamayacağı,²³⁰ iki toplum arasındaki yetki gücünün paylaşımının 1960 Antlaşması- 1959 Zürih ve Londra Anlaşmalarıyla teminat altına alındığı, 1960 Antlaşmasının uluslararası garantisi olduğu, Kıbrıs Rumları tarafından Kıbrıs Türklerinin dışlandığı, Kıbrıs Rumlarının anayasaya aykırı hareket ettiği, 1974 Enosis girişiminin Türkiye'nin garantör hareketi ile engellendiği, Kıbrıslı Rumların Kıbrıs'ın meşru hükümeti olmadığı, Kıbrıslı Rumların uluslararası hukuka aykırı davrandığı, Almanya ile yapılan karşılaştırmanın yanlış olduğu, başvurunun geçersiz olduğu ve hiçbir işlem yapılmaması gerektiği, AB'ye üyeliğin ancak sorunun çözümden sonra gündeme gelebileceği, Kıbrıs'ın birliğe üyeliğinin Yunanistan için ikinci bir oy anlamına geleceği, bu başvurunun BM Güvenlik Konseyi'nin birçok kararını ihlal olacağı, üyeliğin ancak bir anlaşmadan sonra gündeme geleceği belirtilmiştir.²³¹

Rauf Denktaş konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

²²⁹ Karsavran, **a.g.e.**, s. 39.

²³⁰ İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, s. 340-341.

²³¹ **A.g.e.**, s. 342-346.

“AB’ye eşit şartlarda girmezsek ve AB’nin Kıbrıs’a bakış açısını kabul ederek Rumların peşinden sürüklenmeye razı olursak, Kıbrıs’ta bir daha baş kaldıramayacağımız bir statüye boyun eğeceğiz. Yıllardır itiraz ederek BM Genel Sekreterine de kabul ettirdiğimiz ‘Kıbrıs meselesi halledilmedikçe AB üyeliği gündeme gelemez’ tezime rağmen, Rum idaresi ‘Kıbrıs’ adı altında AB üyeliğine alınacak korku ve endişesi ile temel hak ve yetkilerimizden, eşitlik statümüzden vazgeçemeyiz...”²³²

Rauf Denktaş, Türkiyesiz AB’ye üyelik konusunda ise şunları söylemektedir:

“Türkiyesiz AB’ye girmek demek, sadece ateşten gömleği giymek anlamına gelmez. Böyle bir gömleği giyecek vücuttan da yoksun olmak, yani kül haline gelmiş olmak anlamına gelir. Böyle bir gelişme bizim için ateşten bir gömlek değil de nedir? Zaten Rum-Yunan ikilisi bu müracaatı ‘milli davaları için mezar’ olarak gördükleri toplumlararası görüşmelerden kurtulup Kıbrıs meselesinin uluslararası düzeye ‘meşru Kıbrıs hükümeti’ olarak çıkarmakla övünmektedirler ve AB’ye aday olarak kabul edilmiş olmalarını, ‘mezardan kurtuluş’, ‘yeniden doğuş’ olarak değerlendirmektedirler. Biz bu duruma henüz gelmemişsek, bizi Rum seviyesine çıkarmak görevi, 32 yıllık haksızlığı gidermek işi AB’ye düşer. Ekonomimizi Rumların denk hale getirmeden Kıbrıs’ı bir bütün olarak ele alıp “AB’ye girecek durumdasınız’ demek, bizi Rum’un kölesi, Avrupa’nın hizmetkarı statüsüne mahkum etmek anlamına gelir. Bu haksızlığın adaletsizliğinin üzerine hiçbir şey bina edilemez.”²³³

AB ve GKRY, Türk tarafına ‘federasyon kuralım ve birlikte girelim önerisinde bulunmaktadır. Burada teklif edilen federasyon özellikleri;

- Ayır bir egemenlik hakkı Türk tarafına tanınmayacak,
- Türkiye’nin garantörlük hakkı elinden alınarak, çokuluslu güce devredilecek,
- İki bölgelilik anlayışı belli bir süre sonra ortadan kalkacak,
- Kurulan federasyon siyasi, idari ve mal paylaşımı nüfus oranına göre oluşturulacak.

Bu taleplerin kabul edilmesi durumunda Ada zamanla tamamen Rum kesiminin yönetimine geçecektir.²³⁴ Fakat Garanti Antlaşması’nın 1. maddesinde belirtilen aynen şöyledir:

²³² Okan, Ruso, **a.g.e.**, s. 61.

²³³ Erol Manisalı, “KKTC’nin Geleceği, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin AB Üyeliği ve Federasyon Konusu”, **Egemenlik, Avrupa Birliği ve KKTC**, Yayına Hazırlayan: Çiler Eminer-Gülten İlkman, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Yayınları, Lefkoşa, 2004 , s. 62.

²³⁴ **A.g.e.**, s. 61.

“Kıbrıs Hükümeti bağımsızlığının, ülkesel bütünlüğünün, güvenliğinin sürdürülmesi ve Anayasa saygı gösterilmesini sağlamayı yükümlenir. Kıbrıs Cumhuriyeti, bütünüyle veya bölümüyle, herhangi bir devletle siyasal yada ekonomik herhangi bir birliğe katılmamayı yükümlenir. Bu bakımdan, herhangi bir başka devletle birleşmesi yada Adanın bölünmesini, doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak özendirecek her türlü eylemi yasaklayacağını açıklar.”²³⁵

Türk tarafının koşulları ise;

- GKRY ile KKTC'nin ayrı ayrı egemenlik haklarının olması ve federasyonun iki egemen topluluğun ayrı ayrı idaresi ile kurulmasıdır.
- Türkiye'nin garantörlük hakkının devam etmesidir.
- İki bölgeliliğin esas olması. Mülkiyet değişiminin siyasal olarak kabul edilerek, zamanla dolaşım ve mülk edinme haklarının sağlanmasıdır.
- Türkiye AB'ye girmeden ortak cumhuriyetin AB'ye girmemesidir.²³⁶

Türkiye, Kıbrıs konusunda olduğu gibi AB-Kıbrıs ilişkilerine de her zaman temkinli davranmıştır. İlişkilerin başladığı 1960'lı yıllarda GKRY'nin KKTC ile birlikte ortaklık için yaptığı başvurusuna, AT'nin verdiği cevaba sert bir tepki vermiştir. Türkiye aynı şekilde GKRY'nin, AB'ye tam üyelik başvurusunda da konuyla ilgili rahatsızlığını sık sık dile getirmiştir. Yapılan başvurunun hukuki olarak geçersizliğini kanıtlamak için KKTC ile ortak birçok çalışma yapmıştır.²³⁷

İlk olarak 28 Aralık 1995'te Demirel-Denktaş Deklarasyonu yapıldı. Bu deklarasyonlar GKRY-Yunanistan arasındaki bütünleşmeye paralel yürütüldü. 20 Temmuz 1997 yılında ise Ecevit'in ziyaretinden sonra Türkiye- KKTC Ortaklık Konseyi oluşturulmuştur. Ortaklık Konseyi, Türkiye'nin Kıbrıs politikasını doğru zemine oturtulmasını sağlamıştır. Yunanistan ile GKRY arasındaki yakınlaşmayı Türkiye beş yıllık bir aradan sonra yakalamıştır.²³⁸

²³⁵ M.Melek Fırat, “Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri”, **Çağdaş Türk Diplomasisi:200 Yıllık Süreç**, Ankara,Türk Tarih Kurumu, 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler, Yayına Hazırlayan:İsmail Soysal, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 562.

²³⁶ Manisalı, **KKTC'nin Geleceği, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin AB Üyeliliği ve Federasyon Konusu**, s. 61.

²³⁷ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 213-214.

²³⁸ Manisalı, **Kıbrıs Sorunu Hakkında Bir Değerlendirme...**, s. 571.

GKRY'nin, AB'ye KKTC'yi tanımadan yaptığı başvuru yasadışıdır. Türkiye, KKTC'nin bu başvuruda pozisyonun belli olmaması nedeniyle konuya her zaman temkinli yaklaşmıştır. KKTC halkının haklarını ihlal eden hiçbir çözüme sıcak bakmamıştır. Rum kesiminin 1974 hareketla ilgili olarak Türkiye'yi AB ve dünya kamuoyunda işgalci duruma düşürmeye çalışması nedeniyle meseleye dikkatli yaklaşmaktadır.²³⁹

Ancak, Türkiye-KKTC çalışmalarının Yunanistan-GKRY'nin gerisinde olduğu hem fiili gelişmelerden, hem de AB'nin ekonomik ve siyasal tutumlarından anlaşılmaktadır. Türkiye, 20 Ocak 1997 ve 20 Temmuz 1997 deklarasyonlarını ve hükümetler arası anlaşmaları uygulayabildiği sürece, Rum kesimi ve Yunanistan'ın aleyhine yapacağı çalışmaları hafifletebilir.²⁴⁰

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri aslında bir çıkar ilişkisidir. Kıbrıs meselesi ise bu ilişkinin bir parçası değildir. Fakat AB, Gümrük Birliği'nin Türkiye'de kurulması sürecinde bu konuyu ortaya atarak daha fazla taviz kazanmak istemiştir.

Türk tarafının, GKRY'nin AB'ye girmesiyle ilgili itirazları üç konudur: Birincisi; Adanın Yunanistan'la birliğini sağlayacağı gerekçesidir. İkincisi; 1959 Anayasasının 22. maddesinin ihlal edildiğidir. Bu maddeye göre; Adanın herhangi bir devletle tamamen veya kısmen birleşmesini yasaklamıştır. Üçüncüsü ise; toplumlararası görüşmelerin kesilmesine dahi neden olacağı bu nedenle federal sistem yerine KKTC'nin bağımsızlığının tanınması için faaliyetlerin arttırılacağı belirtilmiştir.²⁴¹

28 Aralık 1995'de yapılan Demirel-Denktaş Deklarasyonunda bazı ilkeler kabul edilmiştir. Bunlar; Türkiye'nin üye olmadığı AB'ye Kıbrıs'ın giremeyeceği, Türkiye'nin KKTC ile ilişkilerinin AB-GKRY'nin ilişkilerine paralel yürüyeceği ve Türkiye'nin KKTC'ye desteğinin süreceğidir.²⁴²

²³⁹ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 214.

²⁴⁰ Manisalı, **Kıbrıs Sorunu Hakkında Bir Değerlendirme...**, s. 571.

²⁴¹ Derviş Manizade, **Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını**, Harp akademileri Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 95-96.

²⁴² Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 214.

21 Ocak 1997’de TBMM Kıbrıs konusunda çok önemli kararlar almıştır. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

- Türkiye ile KKTC bütünleşme yolunda önemli adımlar atacaktır.
- KKTC ve Türkiye arasında ortak savunma konsepti kurulacaktır.
- Ağustos 1997 yılında KKTC-Türkiye Ortaklık Konseyi kurulacaktır.

28 Ocak 1998’te Devlet yardımları Antlaşması, 26 Şubat 1998’te Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması, 23 Ekim 1998’te TC-KKTC İlişkilerinin Düzenlenmesi Hakkında Uygulama Antlaşması imzalanmıştır.²⁴³

GKRY ile AB arasındaki tam üyelik görüşmelerinin başlatılması, Türk tarafının Kıbrıs konusundaki tüm müzakereleri yapmasını ve çözüm önerilerini sunmasını engellemiştir.²⁴⁴

Milli Güvenlik Kurulu, 29 Mayıs 2001 tarihinde aldığı bir kararla Rum kesiminin 2004’te AB üyeliği halinde, KKTC’nin Türkiye’ye entegrasyonuna kadar uzanabilecek gelişmelerin yaşanabileceğini belirtmiştir. 5 Eylül 2001 tarihinde AB, Kıbrıs İlerleme Raporunda çözümsüzlüğünün nedeninin GKRY olmadığı ve Türkiye’nin güç kullanmasının sorunu çözmeyeceği, GKRY’nin Kopenhag Kriterlerini yerine getirdiği belirtilmiştir.²⁴⁵

2002 Kopenhag Zirvesi’nde Türkiye’nin dışlanan ülke olması, katılım Antlaşması imzalayan 10 ülkeden birinin Kıbrıs olması nedeniyle 10 Mart 2003’te Türkiye- KKTC yetkileri bir araya gelerek toplantıda anlaşmayı imzalamama kararı almıştır.²⁴⁶

²⁴³ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 215.

²⁴⁴ İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, s. 362.

²⁴⁵ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 215.

²⁴⁶ **A.g.e.**, s. 216.

3.2.6. Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi- Avrupa Birliği İlişkileri

Kıbrıs'ın parçalanması fikri ve isteği aslında AT'nin değil Yunanistan'ın argümanıdır. Yunanistan'ın buradaki amacı Türkiye'nin AB'ya üyeliğine engel olmaktır.²⁴⁷

1959-1960 Anlaşmaları ile kurulan "Kıbrıs Cumhuriyeti" kısa ömürlü oldu. Rum kesimi bu anlaşmaları hiçbir zaman kabullenmedi. Rum tarafının asıl amacı Türk tarafını, Türkiye veya başka ülkelere sürerek Adanın tamamına sahip olmaktır. Böylece milli ideal olarak adlandırılan "Enosis" yani Yunanistan ile birleşmeyi planlıyorlardı.

Yunanistan, Türkiye'yi sorunun çözümünü sabote etmekle suçlamaktadır. Yunanlılar Batı Trakya'da olduğu gibi Kıbrıs'ta ki Türkleri de anavatanından koparmak istemektedir. Türklere ortaklık hakkı vermenin Enosis'ten uzaklaşmak olduğuna inanmaktadırlar. GKRY ve Yunanistan ne zaman bir uzlaşma ortamı sağlanacak olsa son anda uzlaşmaz bir tutum sergilemektedir.²⁴⁸

Gerek Yunanistan, gerekse Güney Kıbrıs her zaman gerginliği artırmaya çalışmaktadır. Yunanistan ve Rum siyasetçiler mesele çözülme de GKRY'nin AB'ye üye olacağından emin gözükmektedir ve dünya kamuoyunda "barış isteyen taraf" olarak görünmeye çalışmaktadırlar.²⁴⁹

Yunanistan ve Rum kesimi, 1974 yılından itibaren Kıbrıs sorununu uluslararası bir mesele haline getirilerek, Türkiye'yi yıpratmayı amaçlamıştır. Kıbrıs sorunu temelde Yunanistan'ın Megola İdea hayalinden kaynaklanır. Helen İmparatorluğu kurarak Batı Türkiye ve İstanbul'un bir kısmını ele geçirmek istemektedir ve amacına Kıbrıs

²⁴⁷ Faruk Şen ve diğerleri, **Türkiye'nin Tam Üyeliğinin Avrupa Topluluğu'na Sağlayacağı Faydalar**, Onuncu Basım. (yy), Türkiye Araştırmalar Merkezi Yayınları, 1990, s. 97.

²⁴⁸ Zeki Aydın Tuğ, "Kıbrıs sorunu Nasıl Çözülür?", **Türk İdare Dergisi**, Cilt 67, Sayı 409, Ankara, 1995, s. 41.

²⁴⁹ Demirtaş Coşkun, **a.g.e.**, s. 51.

meselesini alet etmektedir. Yunanistan'a göre Türkiye, yayılmacı bir politika izlemektedir ve Yunanistan, Kıbrıs ve Avrupa için potansiyel bir tehlikedir.²⁵⁰

Rum kesimi ise egemenlik hakkına kesin olarak karşıdır. Yönetimde eşitliği kabul etmedikleri gibi iki bölgeliliğin zamanla değiştirilerek kabul edeceklerini belirtmektedir. Rum kesimi hiçbir şekilde Türkiye'nin garantörlüğünü kabul etmiyor; AT, ABD, BM, AGİK gibi kuruluşların ve devletlerin güvenceye ortak edilmesini istemektedir.²⁵¹

Yunanistan'a göre sorun artık Türkiye-AB sorunudur. Böylece AB'yi arkasına destek alıp, Türkiye'yi dünya kamuoyunda yalnız bırakmayı amaçlamaktadır. Atina, Kıbrıs meselesini sadece Türkiye'nin sorunuymuş gibi davranarak uluslararası düzeyde konumunu güçlendirmeyi ve Türkiye'yi zor durumda bırakmayı amaçlamaktadır.

4 Aralık görüşmelerinden sonrada Yunan ve Rum tarafı, Türk tarafında olduğu gibi temkinli iyimserlik göstermiştir.²⁵²

6 Ekim 2004 tarihinde Avrupa Komisyonunun, Türkiye ile ilgili yayınladığı üç belgeden biri olan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğinin muhtemel etkilerinin değerlendirildiği Etki Raporu (ER)'nda Türkiye'nin üyelik sonrasında kazancının katkısından daha fazla olacağı ileri sürülmüştür. Raporda konuyla ilgili şöyle denilmektedir:

“Avrupa Birliği ile Türkiye arasında oluşturulan Gümrük Birliği çerçevesinde bütünleşmenin bazı ekonomik etkileri şu an için ortaya çıkmıştır. Ancak, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılımı, Türkiye'deki ekonomik büyümeyi ve zenginliği arttıracak aynı zamanda AB üyesi ülkeleri de, daha az bir seviyede de olsa, olumlu etkileyecektir.”²⁵³

Bu tespit şu anlama gelmektedir. AB, Türkiye'den alabileceği tüm ödünleri Gümrük Birliği sayesinde almıştır. Verilen bu ödünler karşılığında, üyelik döneminde,

²⁵⁰ Tuğ, a.g.e., s. 41.

²⁵¹ Erol Manisalı, “Kıbrıs'ta Yarın Barış Sağlamak İstiyorsak Gerçekleri Bugün Görmeliyiz”, **Haklılık ve Kararlılık(Tepkiler Demeti)**, Yayına Hazırlayan: Orbay Delice Irmak,(yy),Lefkoşa,1993,s. 167.

²⁵² Coşkun, a.g.e., s. 51.

²⁵³ Aziz Konukman, “ Türkiye'nin Üye Yapılacak Olsun Ya da Olmasın AB Nezdindeki Konumu Değişmiyor”, **Yorum Dergisi**, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları, Sayı: 2005-1, Ankara, 2005, s. 5.

bizden önceki üyelere verilen haklar bize verilmeyecektir. Birliğe sağlayacağımız katkı azdır ve bize aynı hakları vermeseler de, üyelik sayesinde büyümemiz artacak ve zenginleşeceğiz. Kısacası bununla yetinmeliyiz.

2004 yılı İlerleme Raporu ve bunun yanı sıra “Tavsiye Kararı” ile “Türkiye’nin Üyeliği Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar” başlıklı belgelere dayalı olarak Konsey toplantısı 16-17 Aralık’ta Brüksel’de yapılmış ve Türkiye ile katılım müzakerelerinin, 3 Ekim 2005’te başlatılmasına karar verilmiştir. Bu karara göre;

- AB Komisyonu, siyasi reformlardaki ilerlemeyi ve uygulamaları yakından izleyecek;
- Türkiye, müzakerelerin başlamasından önce Ankara Anlaşmasını Kıbrıs Cumhuriyeti’ni de içine almak üzere, yeni 10 uyarlanacak protokolü imzalayacak;
- Türkiye sınır uyuşmazlıkları gidermeye yönelik çalışmalarını sürdürecektir, çözülmemiş anlaşmazlıkları Uluslararası Adalet Divanına taşımayı kabul edecek,
- Katılım müzakereleri, Konseyce belirlenecek çerçevede açılacak katılım müzakeresi, bütün üye ülkelerin katılımı ve kararların oybirliği ile alındığı Hükümetlerarası Konferans tarafından yürütülecek;
- Müzakerelerin içeriği, her biri ayrı özgün bir alanı kapsayacak biçimde, bir dizi fasıla bölünecek ve her bir fasılın kapatılması ve açılması için gerekli performans ölçütleri komisyonun önerisi üzerine, Konseyce belirlenecek;
- Kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar ve tarım gibi alanlarda uzun geçiş süreleri, kısıtlamalar ve özgün düzenlemeler ile sürekli koruma önlemleri alınabilecek, kişilerin serbest dolaşımı konusunda karar alma süreci, her bir üye devletin azami rolü olmasına izin verecek;
- Müzakerelerin tamamlanması, 2014’den sonraki dönemi kapsayacak;
- Müzakerelerin ortak amacı olmakla birlikte, açık uçlu süreç katılım ile sonuçlanmayacak olursa, Türkiye Avrupa yapılarına tam olarak, en güçlü bağla demirlenecek;

- Müzakereler, özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerine aykırılıkların ortaya çıkması üzerine askıya alınacak ve yeniden başlatılması koşullara bağlanacaktır.²⁵⁴

17 Aralık 2004 tarihindeki AB Zirvesi, Türkiye için kritik bir öneme sahiptir. Bu zirvede Ankara kadar Rum ve Yunanistan'ın da masada restleşmesi bekleniyordu. İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi Kıbrıs'ın bir şekilde tanınması gerektiğini söyledi. Türk gözlemciler göre Berlusconi'ye destek Fransa ve Avusturya'dan gelmiştir. Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkan iki destek Kıbrıs'ı bahane etmiştir. Yunanistan ise Rum kesimini desteklemiştir.²⁵⁵

Kıbrıs'ta bir anlaşmanın olmaması ve Annan Planı'nın ret edilmesi daha 2003 yıllarında Rumların en çok istediği şeydir.²⁵⁶

17 Aralık Zirvesi'nde ise Papadopoulos'un istediklerini dört modele de toplayabiliriz: Bunlar; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tanınması, Türkiye'nin limanlarını Rum gemilerine açması, Türk ordusunun Kıbrıs'tan ayrılması, son olarakta KKTC'deki Türkiye kökenli yerleşimcilerin ayrılmasını şart koşuyordu. Fakat Papadopoulos bu şartları Türkiye'nin AB'ya üye olabilmesi için şart koşuyordu. Fakat bu şartların hemen hemen hiçbirini AB üyesi ülkelere kabul ettiremeyince Ankara Antlaşması'na bağlı olarak 'Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin Kıbrıs dahil 25 ülke içinde geçerli olacağını' yazılı olarak taahhüt ettirmeye çalışmıştır.²⁵⁷

17 Aralık Zirvesi'nde AB Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso; AB liderlerine mesaj niteliği taşıyan konuşmasında önemli açıklamalar yapmıştır. Barroso, Türkiye'ye son dakikada ön şartların sunulmaması gerektiği, Rum kesiminin tanınması konusunda ise; Kopenhag Kriterleri'nin dışında bir ön şart sunulmaması, Kıbrıs sorununun Türkiye'ye bir ön şart olarak sunulmadığını ve Türkiye'nin ve Türk tarafının

²⁵⁴ Mustafa Altıntaş, **Yorum Dergisi**, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları, Sayı: 2005-1, Ankara, 2005, s.11.

²⁵⁵ Stelyo Berberakis, "Atina Kıbrıs İçin Bastırmadı", **Sabah**, 17 Aralık 2004, s. 21.

²⁵⁶ Işın Çelebi, "Tarihe Tanıklık Ediyoruz", **Yeni Asır**, 6 Şubat 2003, s. 9.

²⁵⁷ Berberakis, **a.g.e.**, s. 19.

Annan Planı'nda olumlu bir tavır izlediğini bu nedenle de yeni dayatmaların sunulmaması gerektiğini söylemiştir.²⁵⁸

10 Eylül 2004 tarihinde Yunanistan Başbakanı Kostas Karamanlis, Türkiye'nin AB'ye üye olmak için oluşturduğu perspektifi ve uyum çabalarını desteklediğini belirtmiştir. Karamanlis, Yunanistan'ın Türkiye'yi AB'de görmek istediğini, iki ülke ilişkilerine itibar kazandırılması gerektiğini ve Kıbrıs'ta en kısa zamanda çözüm bulmayı arzuladıklarını söylemiştir.²⁵⁹

17 Aralık 2004 Zirvesi'nde AB, Kıbrıs'ı ön koşul olarak göstermese de, müzakereler başladığı zaman, Rum tarafının Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanınması istenmiştir. İmtiyazlı ortaklığı kabul etmiyor olmamız nedeniyle AB, Rum tarafını Adanın temsilcisi olarak kabul edilene kadar Türkiye'nin birliğe giremeyeceğini belirtmiştir.²⁶⁰

Tarihi gerçeklere ve hukuki şartlara rağmen Rum kesimi olumsuz tavrını her zaman sergilemiştir. Rum yönetimine göre anlaşmanın sağlanması için iki devletin varlığı gerekmektedir. Zaten kendi işgallerindeki Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti vardır ve tüm dünyaca tanınmaktadır. Yapılması gereken anayasal değişiklikle mevcut devleti idari bakımdan iki federe bölgeye ayırmak ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ne federal bir yapı oluşturmaktadır.²⁶¹

Rumların 1963'te Kıbrıslı Türkleri yok etmek için başlattıkları saldırılardaki asıl amaç; 1960 Garanti ve İttifak Anlaşmaları ile Türkiye'ye tanınan Adadaki garantörlük hakkının ortadan kaldırmaktır. AB'ye müracaatları ve çözümden sonraki 'uluslararası askeri bir güç' konuşlandırılması da bu amaca ulaşmak için izlenen politikadır. Kıbrıs Türk tarafı Adada 22 yıldan beri kan dökülmediğini söylese de, yabancı diplomatlar bu uluslararası güce AB ülkeleri yanında Türk askerlerinin de dahil edileceğini belirtmektedir.

²⁵⁸ Belkıs Kılıçkaya, "Kararımıza Saygı Göstermeli", **Sabah**, 17 Aralık 2004, s. 22.

²⁵⁹ Sefa Kaplan, "Türkiye'yi AB'ye İstiyoruz", **Hürriyet**, 11 Eylül 2004, s. 16.

²⁶⁰ Ömer Lütfi Mete, "Bugün 17 Aralık, Neşe doluyor Ortalık", **Sabah**, 17 Aralık 2004, s. 26.

²⁶¹ İlkman, **a.g.e.**, s. 27.

ABD ve İngiltere gibi yabancı ülkeler Türkiye'nin garantörlük hakkının sadece Kuzey Kıbrıs için geçerli olmasını istemektedirler.²⁶²

Yunanistan ile GKRY arasında ortak savunma alanı 1992 yılında iki ülke arasında askeri bütünleşmelerde başlatılmıştır. Ortak manevralar başlatılmış, GKRY'ne Yunan askeri ve askeri araçları verilmiş, hava ve deniz üslerinin inşasına başlanmış, GKRY'nin askeri personeli Yunan ordusu tarafından eğitilmiş, 5300 Rus füzelerinin alımı projesi uygulanmıştır. Ayrıca iki ülke arasında ekonomik ve ticari bütünleşme yoluna gidilmiştir.²⁶³ Böylece Yunanistan ve GKRY birbirlerine destek vererek, KKTC ve Türkiye'ye karşı daha güçlü olmayı hedeflemişlerdir.

Yaşanan tüm bu gelişmeler, Türk kamuoyunda yaratılan olumlu havanın ne kadar yanlış olduğunu bir kez daha göstermiştir. Türkiye'nin 2014'den önce AB'ye üye olması çok zordur. Türkiye, müzakereleri, ayrı bir tüzel kişilik olan AB ile yapacak olmasına rağmen, Rumlarda dahil olmak üzere 25 üyenin her birini ikna etmek zorundadır. En önemlisi ise, tam üyelik garantisi yoktur. Ayrıca, “ imtiyazlı ortaklık kapısı açık tutulmaktadır. Tüm bunlar AB'nin Türkiye'ye bakış açısını kesin olarak ortaya koymaktadır. Öne sürülen tüm hükümlerin arkasında, hem Türkiye'nin birliğe mahkum olduğunun düşünülmesi hem de AB'nin Türkiye'den kolay kolay vazgeçemeyeceği düşüncesi vardır.²⁶⁴

Türkiye, Kıbrıs sorununun çözümü için etkin çaba göstermiştir. BM Genel Sekreteri'nin sunduğu barış planındaki çözümü kabul etmiştir. Haziran 2004'te yapılan Avrupa Zirvesi, Türkiye'yi yeni üye devletlerin katılımı ile ilgili olarak Ankara Anlaşması'nı uyarlamak üzere Topluluk ve 25 üye devlet adına Komisyon ile müzakereleri tamamlaması çağrısında bulunmuştur. Komisyon, Türkiye'den Temmuz

²⁶² Evran, **a.g.e.**, s. 46-47.

²⁶³ Manisalı, **Kıbrıs sorunu Hakkında Bir Değerlendirme...**, s. 568-569.

²⁶⁴ Osman Metin Öztürk, “ Türkiye Avrupa Birliği ile olan İlişisini Askıya Almalıdır”, **Yorum Dergisi**, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları, Sayı: 2005-1, Ankara, 2005, s. 8.

2004'te iletilen gerekli uyarılama üzerine taslak protokole olumlu yanıt vermesini beklemektedir.²⁶⁵

3.2.7. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği ve Kıbrıs

1959 yılında başlayan Türkiye-AB ilişkileri, AB'nin dönem dönem çeşitli konularda çıkardığı engeller nedeniyle çıkmaza girmiştir. AB, aday ülkelerden 1993 Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirmesini istemektedir. Bu kriterlerden özellikle siyasi olanlar Türkiye'nin önüne getirilmektedir. Siyasi kriterlerden en önemlilerden biri de Kıbrıs sorunudur. AB, her ne kadar Türkiye'nin üyeliğinin Kıbrıs ile birlikte değerlendirilmeyeceğini söylese de uygulamanın böyle olmadığı görülmektedir.²⁶⁶

Lüksemburg Zirvesi'nde, Türkiye üyeliğe aday ülkelerden biri olarak kabul edilmemişken, GKRY 1998 yılında müzakerelere başlamıştır. 1990'lardan sonra Türkiye'de, Kıbrıs'ta çözümsüzlüğün çözüm olamayacağı düşüncesi daha da belirginleşmiştir. Sovyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından ve Doğu Avrupa'da NATO ve AB'nin yayılcı politikası nedeniyle Türkiye'nin stratejik önemi konusunda fikirler değişmiştir. AB, SSCB'nin dağılmasıyla kendini daha rahat hissetmiştir. ABD ise Doğu, Kafkaslar ve Orta Asya'daki istikrarsızlık nedeniyle Türkiye'yi önemsemeye devam etmiştir.²⁶⁷

Türkiye, Kıbrıs sorununun kendi haline bırakılmasını istemektedir. Başka güçlerin veya dış ülkelerin karşısına sorun çıkarmasını istememektedir. Türkiye, AB'nin konuyla ilgili tarafsızlığına inanmamaktadır. Bu nedenle konuyu son derece titizlikle incelemekte ve lehine sonuçlanması için çalışmaktadır.²⁶⁸

Türkiye son dönemde, AB'de tam üyelik hedefine en kısa sürede ulaşmak için gereken çabayı, ülkenin bölünmezliği ve Cumhuriyetin temel nitelikleri çerçevesinde göstermeye kararlı olduğunu her fırsatta dile getirmektedir. Temel hedef olarak AB ile

²⁶⁵<http://www.ikv.org.tr>. (18 Temmuz 2005).

²⁶⁶Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 217.

²⁶⁷ Dış Politika ve Savunma Grubu, **a.g.e.**, s. 27.

²⁶⁸ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 217.

Türkiye arasındaki uyumun sürdürülmesine, farklılıkların birer “sorun” halini almamasına önem verilmektedir.

Konuyla ilgili olarak Devlet Başkanı ve Hükümet sözcüsü Şükrü Sina Gürel, Katılım Ortaklığı belgesinin adaylık sürecinde Türkiye'nin AB müktesebatına uyum sağlaması amacıyla her alanda neler yapması gerektiğini, orta ve kısa vadeli hedefler olarak belirleyen bir strateji ortaya koyduğunu söylemiştir.²⁶⁹

Lord Robertson verdiği seminerde şöyle söylemiştir: “Yenilenen jeostratejik önemini doğru anlayan, dış dünyaya iyi anlatan ve insan sermayesine önem veren bir Türkiye, etkili bir AB üyesi olacak... yoksa hep girdapta yaşayacak.”²⁷⁰

Kıbrıs sorununda Yunanistan'ın başka amaçları bulunmaktadır. Rumların ve Yunanistan'ın amacı; Kıbrıs'taki siyasi bölünmüşlüğe herhangi bir çözüm bulmadan adanın tek temsilcisi olarak AB'ye girmek, Türkiye'nin de AB'ye girmeyi çok istemesini fırsat bilerek bu konuda fedakârlıkta bulunacağına inanmaktadırlar. Yunanistan; Türkiye'nin uluslararası alanda ve AB'li ülkelerin düşüncelerinde olumsuzluklar yaşamamak için, Kıbrıs konusunda ılımlı davranacağını düşünmektedir.²⁷¹

Kıbrıs konusunda AB'nin tam bir görüş birliği içinde olmadığı görülmektedir. Fakat AB'nin uygulayabileceği üç müzakere yolu görünmektedir. Bunlar; GKRY temsilcileri ile müzakere yolu, karma Kıbrıs delegasyonu ile müzakere yolu, Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlarla paralel müzakere yoludur.²⁷²

²⁶⁹ <http://arsiv.hurriyetim.com.tr/hur/00/11/09/turkiye/76tur.htm>, (19 Aralık 2005)

²⁷⁰ Muharrem Sarıkaya, “Türkiye'nin Jeostratejik Boşluğu”, *Sabah*, 28 Eylül 2003, s. 18.

²⁷¹ Bozkurt, Demirel, *a.g.e.*, s. 217.

²⁷² *Türkiye Avrupa Birliğine İlişkin ...*, s. 35.

3.3. TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE ÜYELİK SÜRECİNDE KIBRIS SORUNU

3.3.1. Zirvelere Sunulan Kıbrıs Meselesi

AB Konseyi GKRY’nin birliğe tam üyelik başvurusundan sonra yaptığı zirvelerde Rum tarafının birliğe tam üyelik başvurusunu garantileyecek kararlar almıştır.

25-27 Aralık 1992 yılında yapılan Lizbon Zirvesi’nde AT Konseyi, Türkiye-Malta ve Kıbrıs’ın üyelik başvurularının kendi içinde değerlendirilmesi ve ilişkilerin bu düzeyde devam etmesi gerektiği belirtilmiştir. 11- 12 Aralık 1992 tarihli Edinburg Zirvesi de İngiltere’de yapılmıştır.²⁷³

21-22 Haziran 1993 Kopenhag Zirvesi’nde Kopenhag Kriterleri belirlenmiştir. Bu kriterleri şöyle belirtebiliriz: a-) demokrasinin ve demokratik kurumların (hukuk düzeni, çok partili sistem, insan haklarına saygı, azınlıkların korunması ve çoğulculuk gibi) istikrarının sağlanması. b-) siyasal, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyum sağlamak. c-) birliğin entegrasyon ivmesini düşürmeden yeni üyeliğin benimsenmesi. d-) tek pazarın yaratacağı rekabet ortamının sağlayacağı baskıyı kaldırabilecek bir piyasa ekonomisi yaratmak. e-) Birlik hukukunun yükleyeceği hak ve yükümlülükleri üstlenebilecek kapasiteye sahip olmak.²⁷⁴

24-25 Haziran 1994 Korfu Zirvesi’nde birliğin bundan sonraki genişleme sürecinde Malta ve Kıbrıs’ın söz konusu olacağı belirtilmiştir.²⁷⁵

15-16 Aralık 1995’te yapılan Madrid Zirvesi’nin ilk gününde birlik kendi aralarında, ikinci gün ise Malta, Kıbrıs ve Doğu Avrupa ülkeleri ile toplantı yapılacaktı. Türkiye bu zirveye diğer üye ülkelerden biri olarak çağrılması gerektiğini düşünüyordu. Gümrük Birliği’ne giren Türkiye bu zirvede bulunmayı bir iç politika malzemesi olarak

²⁷³ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 218

²⁷⁴ http://www.pehlivanoglu.gen.tr/ab_tarih.htm (15 Şubat 2005)

²⁷⁵ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 218

da kullanmayı amaçlıyordu. Ancak Türkiye'nin bu amacı Yunanistan tarafından engellendi. Dönemin Başbakanı Tansu Çiller'e İspanya Dışişleri Bakanlığınca nazik bir şekilde gelmemesi yönünde mesaj iletildi. Türkiye bu isteğe karşı çıktı. Bunun üzerine Fransa Cumhurbaşkanı bir ara formül buldu. Buna göre; Türkiye zirveye katılmayacak fakat zirveden sonra AB dönem başkanı, önceki başkan ve sonraki başkandan oluşan üçlü bir toplantı ile Türkiye'nin görüşleri dinlenecekti. Çiller toplantıya katılmaya karar verdi ve GB'nin yeterli olmadığı, ana hedefin tam üyelik olduğu, Türkiye'nin GB ile beraber Malta-Doğu Avrupa ülkeleri ve Kıbrıs'ın önüne geçtiği belirtmiştir. Madrid Zirvesi'nden sonra yayınlanan ortak bildiride AB'nin Türkiye ile ilişkilerinin derinleşmesine verdiği önem belirtilmiştir. GB ile ekonomik, siyasi ve ekonomik bağların güçlenmesine neden olacağı vurgulanmıştır.²⁷⁶

26-27 Haziran 1995'te Fransa'da yapılan Cannes ile 15-16 Aralık 1995 Madrid Zirvesi'nde, Kıbrıs'ın birliğe tam üyelik müzakerelerinin başlayacağı tarih verilmiştir.

1996 yılında Torino, Floransa ve Dublin Zirveleri yapılmıştır. 29 mart 1996'da İtalya'da yapılan Torino Zirvesi'nde konferansın tamamlanmasından 6 ay sonra Kıbrıs için görüşmelerin başlayacağı belirtilmiştir. 21-22 Haziran 1996'da İtalya'da yapılan Floransa Zirvesi'nde Doğu Avrupa ülkeleri ile yapılacak müzakereler ile Kıbrıs ve Malta ile başlatılacak müzakerelerin ilk aşamasının aynı döneme getirilmesine karar verilir. 13-14 Aralık 1996'da İrlanda'da yapılan Dublin Zirvesi'nde Konsey, Kıbrıs meselesinde²⁷⁷ BM güvenlik Konseyi'nin önerisi doğrultusunda çözüm bulunabilmesi için Türkiye'nin etkide bulunması konusunda tavsiyede bulunmuştur.²⁷⁸

12-13 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde odak konu AB'nin genişleme sürecidir. Bu zirvede AB'ye katılma başvurusunda bulunan GKRY ile on Orta ve Doğu Avrupa Devletlerinin birliğe katılma sürecinin başlatılması kararı alınmıştır. Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin topluluğa katılabilme ehliyeti kabul edilmiş ve diğer devletlerin katılım kriterleri ile aynı şartlara göre değerlendirileceği belirtilse de

²⁷⁶ <http://www.metu.edu.tr/home/www.strat/gruplar/yazarlar/arastirmalar/nihat.karedemir5.htm>, (15 Şubat 2005)

²⁷⁷ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 219.

²⁷⁸ **A.g.e.**, s. 220.

belli bir tarih verilmemiştir. Türkiye 11 aday ülke arasında sayılmamış ve topluluğun genişleme sürecine dahil edilmemiştir.²⁷⁹

Lüksemburg Zirvesi yakın tarihte ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Zirvede tam üye devletler üç grupta toplanmıştır. Birinci grupta; Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovenya, Kıbrıs; ikinci grupta; Slovakya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Üçüncü grupta ise, Türkiye yer almaktadır.²⁸⁰

Lüksemburg Zirvesi'nde; insan hakları konusunda AB mevzuatına uygun hareket edilmesi, Türkiye'nin siyasal, ekonomik reformlarını sürdürmesinin istenmesi dışında Yunanistan ile tatminkar ve istikrarlı ilişkilerin kurulması, Uluslararası Adalet Divanı da dahil olmak üzere yasal yollarla anlaşmazlıkların çözülmesi, Kıbrıs'ta siyasal bir çözüm için BM nezrinde yapılan müzakerelerin desteklenmesi istenmiştir.²⁸¹

15-16 Haziran 1998'te yapılan Cardiff Zirvesi'nde yayınlanan Başkanlık Sonuç Belgesi'nin genişleme ile ilgili bölümünde Türkiye'nin 'üyelik için ehil' olduğu tanımlaması yerine ' üyelik adayı' ifadesi kullanılmıştır. Böylece AB Komisyonunun her aday ülke için hazırlayacağı rapora Türkiye'de dahil edilmiştir. Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlanacak 'Avrupa Stratejisi' kabul edilmiştir. Fakat bu zirvede aday ülkeye yapılacak ekonomik yardımda Türkiye'nin adı geçmemiştir. Avrupa Birliği Cardiff Zirvesi'nde Lüksemburg Zirvesiyle aynı çizgide devam etmiştir. AB, Türkiye'ye karşı siyasi tavrını değiştirmemiş fakat Türkiye için Avrupa Stratejisi'ni yürürlüğe konup uygulanacağını desteklemiştir.²⁸²

11-12 Aralık 1998'de Viyana Zirvesi'nde, Türkiye'nin üyeliğe hazırlanması stratejisi daha da geliştirerek, Türkiye'nin üyeliğe hazırlanması ve AB ile ilişkilerin daha da geliştirmesi istenmiştir.²⁸³

²⁷⁹ Bozkurt, Özcan, Köktaş, **a.g.e.**, s. 369-370.

²⁸⁰ <http://www.e-cografya.com/siyasi/abgirissureci.html> (20 Aralık 2005)

²⁸¹ <http://www.milliyet.com.tr/ozel/helsinki/tarihce/tar02.html> (15 Şubat 2005)

²⁸² <http://www.metu.edu.tr/home/www.strat/gruplar/yazarlar/arastirmalar/nihat.karedemir5.htm>, (15 Şubat 2005)

²⁸³ Bozkurt, Özcan, Köktaş, **a.g.e.**, s. 371.

AB, bir yandan Türkiye'nin Kıbrıs meselesi ile ilgili çözüm önerilerine yardımcı olmasını isterken, diğer yandan Adadan çekilmesini istemiştir. AB, 17 Eylül 1999 tarihinde aldığı kararda da Adadan Türk askerinin çekilmesini istemiştir.²⁸⁴

10-11 Aralık 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi AB'nin Kıbrıs konusunda kesin tavrını ortaya koyduğu zirve olmuştur. Bu zirvede sorunun çözümünün Kıbrıs'ın üyeliğini kolaylaştıracağı üzerinde durulmuştur. Kıbrıs'la ilgili 9. maddenin a ve b bentlerinde şu kararlar alınmıştır:

a bendine göre; Avrupa Konseyi 3 Aralıkta Newyork'ta başlatılan Kıbrıs sorununun kapsamlı bir şekilde çözümüne yönelik görüşmeleri memnuniyetle karşılamakta ve BM Genel Sekreteri'nin bu sürecin başarılı bir şekilde sonuçlanmasına yönelik çabalarını desteklemektedir.

b bendine göre; Avrupa Konseyi, siyasi çözümün Kıbrıs'ın AB'ye katılımını kolaylaştıracağını vurgulamaktadır. Katılım müzakerelerinin tamamlanmasına kadar herhangi bir çözüme ulaşılmamış olmaması durumunda, Konsey katılım konusunda bu ön koşula bağlı olmaksızın bir karar verecektir. Konsey bu durumla ilgili bütün faktörleri dikkate alacaktır.

Böylece Helsinki Zirvesi ile Kıbrıs meselesi resmen Türkiye- AB arasındaki sorun olmuştur.²⁸⁵

Komisyon, üyeliğe hazırlanan aday ülkeler hakkında düzenli olarak AB Konseyi'ne rapor sunmaktadır. Türkiye ile ilgili ilk kapsamlı rapor, Aralık 2000'te Nice Zirvesi'nde sunulmuştur. İkinci İlerleme Raporu, Aralık 2001'te Laeken Zirvesi'nde sunulmuştur. Komisyon bu raporu 2002'de yapılacak Brüksel Zirvesi'ni dikkate alarak hazırlanmıştır.²⁸⁶

²⁸⁴ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 220.

²⁸⁵ **A.g.e.**, s. 221.

²⁸⁶ Devlet Planlama Teşkilatı, **a.g.e.**, s. 1.

Avrupa Parlamentosu Genel Kurulunun 4 Ekim 2000 tarihli raporunda (Marillon Raporu) Adadaki Türk kuvvetleri işgalci olarak adlandırılmıştır. 7-9 Aralık 2000 tarihli Nice Zirvesi'nde ise, Türkiye'nin katılım ortaklığı belgesi, Kıbrıs sorunu orta vadeli öncelikler olarak belirtilmiştir. 14-15 Aralık 2001 Laeken Zirvesi'nde, Kıbrıs ile ilgili çözüm çabaları konusundaki memnuniyet dile getirilmiş, Kıbrıs 2004 yılında yapılacak Avrupa Parlamentosu öncesi aday olabilecek aday olan ülkelerden biri olarak sayılmıştır. 2002 Sevilla Zirvesi'nde BM çabalarına destek vurgulanmıştır. 12-13 Aralık Kopenhag Zirvesi'nde 11 Kasım 2002'de taraflara sunulan Annan Planı desteklenmiş, Türkiye dışlanan ülke olmuştur. 2004 yılında Kıbrıs'ın üyeliği kesin olarak kararlaştırılmıştır.²⁸⁷

3.3.2. Katılım Ortaklığı Belgesi'nde Kıbrıs Sorunu

Avrupa Birliği Komisyonunun tek tarafı olarak Türkiye'nin tam üyelik stratejisini belirlediği, bir anlamda yol haritası hazırladığı Katılım Ortaklığı Belgesi'ni (KOB) 8 Kasım 2000 tarihinde açıklanmıştır. KOB, 10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki'de toplanan Avrupa Konseyi'nin Komisyonun Türkiye ile ilgili ilerleme ve birleşik kağıtta belirtilen tavsiyelerini büyük ölçüde kabul ettiğini belirtmiştir. Helsinki Zirvesi'nde mevcut Avrupa stratejisi temelinde Türkiye'nin bir katılım öncesi stratejisinden faydalanacağı belirtilmiştir.

Böylece Türkiye'nin insan hakları, sınır uyuşmazlıkları ve Kıbrıs konusuna yapılan atıfla katılımın gerçekleştirilmesi için siyasi diyaloglara önem vermesi gerektiği belirtilmiştir.²⁸⁸

AB Dışişleri Bakanları Türkiye'nin şiddetli tepkisine neden olan Kıbrıs ve Ege konusunu “ön şart” olarak değil, “güçlendirilmiş siyasi diyalog” başlığı altında incelenmiştir. Fakat Türkiye'nin tüm itirazlarına rağmen Kıbrıs “kısa vadeli”, Ege ise “orta vadeli öncelikler” başlığıyla duyuruldu. KOB'da Kıbrıs'la ilgili; Türkiye'nin tüm

²⁸⁷ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 222.

²⁸⁸ <http://www.milliyet.com.tr/centent/belge/abkatilim.html> (1 Nisan 2005)

taraflarla birlikte, sorunun çözümünün başarıyla sonuçlandırılması için BM Genel Sekreteri'nin çabalarına destek olmaya devam etmesi istenmiştir.²⁸⁹

KOB'de Yunanistan'ın da etkisiyle Kıbrıs'ın kaderi belirlenmiştir. Kıbrıs konusunun kısa vadeli konular içinde yer alması ve Türkiye'nin konuyu önceliklerinden saymasının istenmesi Türk kamuoyu ve hükümetinde tepkiyle karşılanmıştır. AB sorununun hem çözülmesini şart koşmuş, hem de sorunun kendi belirlediği siyasal diyaloglarla çözülmesini istemiştir. Türkiye yapmış olduğu açıklamayla, Kıbrıs meselesine çözüm bulma çabalarıyla, AB'ya adaylığı arasında hiçbir bağlantı olmadığını belirtmiştir.²⁹⁰

Katılım Ortaklığı Belgesi Komisyonu genişlemeden Sorumlu üyesi Günter Verheugen Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım doğrultusunda bir yol haritasına sahip olduğunu²⁹¹ ve bu belge ile sadece politik değil, ekonomik alanda da bir reform sürecine girildiğini belirtmiştir.²⁹²

Helsinki'de alınan karara göre; Kıbrıs'ın çözümü Kıbrıs'ın üyeliği için bir ön koşul değildir. Öyleyse aynı şey Türkiye içinde geçerli olmalıdır. Yani; Türkiye'nin adaylığı da sorunun çözümüne bağlı olmamalıdır. Fakat AB'nin konuyla ilgili net bir açıklaması yoktur. Kıbrıs konusu Türkiye'ye hep bir pazarlık unsuru olarak sunulmakta, Türkiye birliğe alınmadığı gibi sorunun da bir an önce halledilmesine çalışılmaktadır.²⁹³

Avrupa Komisyonu son olarakta 9 Kasım'da yayımladığı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde Türkiye'nin limanları Rum gemilerine açması talep etmiştir.²⁹⁴

9 Kasım 2000 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi'ne cevap olarak Hükümet açıklaması yapılmıştır. Bu açıklamada; Belgede hedefler arasında gösterilen Kıbrıs

²⁸⁹ http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob_2000.html (8 Nisan 2005)

²⁹⁰ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 223.

²⁹¹ http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob_2003-5.html (8 Nisan 2005)

²⁹² Bozkurt, Özcan, Köktaş, **a.g.e.**, s. 378.

²⁹³ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 224.

²⁹⁴ <http://www.hurriyet.com.tr/avrupabirligi> (12. Aralık 2005)

konusu öncelikle adadaki iki tarafı ilgilendirdiği, Türkiye'nin de Kıbrıs konusunda Helsinki Doruk kararlarının ve AB ile varmış olduğu yazılı anlayış birliğini esas almaya devam edeceği ve Kıbrıs konusu ile AB adaylığını daima birbirinden ayrı tutan Türkiye'nin açıklanan Katılım Ortaklığı Belgesini bu ilkeler ışığında değerlendireceği belirtilmiştir.²⁹⁵

3.3.3. Ulusal Programda Kıbrıs Sorunu

Türkiye, 19 Mart 2001 tarihinde Müktesebatın Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programı kabul etmiş²⁹⁶ 24 Mart 2001 tarih ve 24352 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Türkiye bu programda KOB'da kendisinden istenilenleri yapmıştır.

AB tarafından, Türkiye'nin Ulusal Programda (UP) gösterdiği başarılar takdir edilmiş fakat yayınlanan ilerleme raporunda Türkiye yine eleştirilere maruz kalmıştır.

KOB'daki Kıbrıs sorununa Türkiye sadece söylem olarak katılmış fakat ilerleme raporuna hiçbir tepki gösterilmemiştir. O dönemde, AB'nin konuyla ilgili haklı olduğu ve Kıbrıs'ın verilmesi bile söylenmiştir. Gerek hükümet, gerekse basında "Kıbrıs'ı ver kurtul" düşüncesi vardı.²⁹⁷

Ulusal programda Türkiye, uluslararası ilişkilerde barış, refah, güvenlik, istikrara önem verileceğini, barışçıl dış politika çerçevesinde komşularıyla iyi geçineceğini, Yunanistan ile olan sorunların diyalogla çözüleceğini ve Kıbrıs'ta tarafların egemen eşitliğine ve ada gerçeklerine uygun çözüm için BM Genel Sekreterinin çözüm önerilerine katkıda bulunacağını belirtmiştir.²⁹⁸

UP'da belirtilen diğer siyasi kriterler ise; siyasi, idari ve yargı alanında reformların yapılacağı, demokrasi ve insan hakları konusunda anayasanın tekrar gözden geçirileceği, düşünce, ifade, bireysel hak ve özgürlüklerin geliştirileceği, dernekleşme ve toplantı haklarıyla sivil toplumun güçlendirileceği, yargının işlevselliği ve

²⁹⁵ <http://www.abmankara.gov.tr/ab/001f-a-kob2.html>, (12 Aralık 2005)

²⁹⁶ **Türkiye Avrupa Birliğine İlişkin ...**, s. 5.

²⁹⁷ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 224.

²⁹⁸ http://www.belgenet.com/arsiv/ab/up_001.html(2 Nisan 2005)

verimliliğinin arttırılacağı, duruşma öncesi gözaltı ve cezaevlerindeki tutukluluk koşullarının iyileştirilmesi, işkenceyle mücadelelerin hızlandırılması, ülke içindeki eşitsizliklerin giderilmesi, devlet memurları ve diğer kamu görevlilerinin insan hakları konusunda eğitilmesi ve benzeri alanlarda kısa ve orta vadede alınacak tedbirlere yer verilmiştir.²⁹⁹

24 Temmuz 2003’de yayınlanan ulusal programda Kıbrıs’la ilgili olarak; çözümde BM Genel Sekreteri’nin iyi niyet misyonuna destek verileceği belirtilmiştir. Kıbrıs’ta gerçeklere ve her iki tarafın egemen eşitliğine dayanan yeni bir ortaklık kurulması öngörülmüştür.

Programda; Türkiye’nin güven ortamını geliştirerek kapsamlı bir çözüme imkan sağlayarak Kıbrıs Türk tarafının attığı adımlar desteklenmiştir.³⁰⁰

AB, Türkiye’nin birliğe girmesi konusunda Kıbrıs’ı koz olarak kullanmaktadır. Türkiye ise ikileme düşmüştür. Bir taraftan tarihi olarak kader birliği yaptığı, coğrafi ve stratejik açıdan büyük önem taşıyan Kıbrıs ile Kıbrıs halkını koruma isteği vardır. Diğer taraftan ise tarihi bir güdüyle parçası olmak istediği AB bulunmaktadır.

Sonuç ne olursa olsun Türkiye, KKTC’nin haksızlığa uğramasını önlemeli, AB tarafından Adanın koz olarak kullanılması engellenmeli ve Türkiye ve KKTC’ye yönelik en iyi kararın alınması için tüm çabaları göstermelidir.³⁰¹

3.4. GÜNEY KIBRIS’IN AVRUPA BİRLİĞİ’NE ADANIN TEMSİLCİSİ OLARAK GİRMESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1960’lı yıllarda başlayan AB- Kıbrıs ilişkileri bugün üyeliğin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Fakat Kıbrıs’ta iki ayrı devlet ve siyasi eşitliğe hukuken de sahip iki ayrı halk bulunmaktadır. Bu konuda birçok tez öne sürülmektedir. GKRY’nin

²⁹⁹ Bozkurt, Özcan, Köktaş, **a.g.e.**, s. 380.

³⁰⁰ http://www.belgenet.com/arsiv/ab/up_2003-2.html (20 Mart 2005)

³⁰¹ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 224-225.

tek başına üye olması, bütün Adanın birlikte üye olması ve bu seçeneklerin sorunu nasıl çözeceği halen gündemdedir.³⁰²

3.4.1. GKRY 'nin AB'ye KKTC'yi Yok Sayarak Girmesi Durumunda Ne Olur?

Bütün hukuksal ve tarihsel gerçeklere rağmen GKRY'nin AB'na tek başına girmesi durumunda KKTC'nin yıllardır verdiği emekler boşa gidecektir. KKTC'nin yok sayılmasını doğuracak bazı sonuçlar vardır: Öncelikle 1963'ten sonra oluşan tüm Kıbrıs Türk yönetimlerinin aldıkları kararlar, yaptıkları uygulamalar, kazandıkları haklar boşlukta kalır, büyük bir karmaşa ve kaos yaşanır. İki asırdan beri egemenlik ve bağımsızlık adına verilen mücadeleden vazgeçilmiş olur, azınlık hak ve statülerine razı olunmuş olur.³⁰³

Adanın bir bütün olarak AB'ye üye olması Türkiye'nin ada üzerindeki tüm haklardan vazgeçtiği anlamına gelir. Bunun dışında Türkiye kendisi için stratejik öneme sahip olduğu bir bölgeyi kaybedecektir. Bu nedenle Türkiye farklı tezler öne sürmektedir. Bunlardan biri, KKTC'nin Türkiye'ye entegre edilmesi, ikincisi adanın kısmen Türkiye'ye entegre edilmesidir. Ada bir bütün olarak AB'ye üye olursa, Türkiye Kıbrıs'a müdahale edebilecek ve KKTC'yi Türkiye'ye katacaktır. Fakat bu Türkiye'nin uluslararası alanda zor duruma düşmesine neden olur. Böyle bir durumda Türkiye'nin AB'ye üyeliği imkansız hale gelir. İkinci seçeneğe göre ise; Türkiye'nin KKTC ile ilişkileri geliştirerek, ticari engelleri kaldırılacak iki ülke arasında su boru hattı döşenecektir.³⁰⁴

Kıbrıs sorunu Türkler için, özünde bir insan hakları sorunudur ve insan hakları konusunda ödün vermek mümkün değildir. Sorun sayıca daha küçük olan bir topluluğun insanca yaşaması sorunudur.³⁰⁵

KKTC'nin yok sayılacağı bir anlaşmada elde edilen tüm haklar sadece kağıt üzerinde kalır, tüm haklar ortadan kalkar, Rumların boyunduruğu altına girilir, eski

³⁰² Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 225.

³⁰³ İlkman, **a.g.e.**, s. 28.

³⁰⁴ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 230-231.

³⁰⁵ Soysal, **a.g.e.**, s. 104-105.

statü ve egemen devlet statüsüne dönülmez, bağımsızlık bildirgesi- kuruluş bildirgesi ve anayasa çiğnenmiş olur. 200 yıllık Enosis ve Megola İdea'nın gerçekleşmesi için gerekli zemin oluşur. KKTC'nin kuruluşu, Kıbrıs'taki Türklerin, ayrı bir devlet olduğunu, Rumların boyunduruğu altında olmadığını, egemen bir halk olduğunu anlatır. GKRY'nin AB'ya yaptığı başvurunun kabul edilmesi ise; KKTC'nin yok farz edilmesi anlamına gelir.³⁰⁶

Kıbrıs'ın AB'ye bir bütün olarak katıldığını farz ettiğimizde KKTC'yi bekleyen sorunlar şunlardır³⁰⁷

- AB'ya üyeliğin serbest dolaşım hakkını sağlayacağından adaya sadece Rumlar değil, Yunanlılarda yerleşmeye başlayacak böylece adadaki Türk nüfusu giderek azalacaktır.
- Kıbrıs birliğe üyeliği ile ekonomik olarak da AB'nin denetimine girecek, Türkiye ile KKTC arasındaki ekonomik ilişkiler yok olacaktır.
- Kıbrıs birliğe üyeliği sayesinde AB'nin askeri denetimi altına girecektir. Bu da Yunanistan'ın adaya askeri denetimi altına alacağı anlamına gelir.

Gerek AB üyeleri gerek AB bölgesi içinde olan ülkelerin, AB hukuku üstünlüğü söz konusu olduğundan, birliğe üçüncü ülke olan Türkiye'nin sahip olduğu imtiyazlar zamanla yok olacaktır ve ada zamanla Yunanistan'a ilhak olacaktır.³⁰⁸

Türk tarafı sorunun çözümünde siyasi olarak iki toplumsal yapı önermektedir. Türk tarafına göre; federal sorunlar dışındaki tüm konular toplumların kendi iç meseleleri kabul edilmelidir. Dış politika, savunma, federal bütçe, gümrükleri, ticaret, bankacılık, para yönetimi, ceza unsurları ve uygulamaları konularına federal hükümet bakacak, ittifak ve garanti anlaşmaları anayasanın güvencesinde devam edecek, Temsilciler Meclisi %30 Türk ve % 70 Rum'dan oluşacak, senato iki toplum arasında eşit olarak bölüşülecektir. Türkiye, Türk tarafının Rum tarafı ile eşit haklara sahip olduğu ve self determinasyon hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle

³⁰⁶ İlkman, **a.g.e.**, s. 28.

³⁰⁷ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 227.

³⁰⁸ Manisalı, **KKTC'nin Geleceğine Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB Üyeliği ...**, s. 61-62.

bulunabilecek çözüm yolu, siyasi olarak eşit olan, adanın iki ayrı toplumunu ayrı ayrı temsil eden ortak iki devletin kurulmasıdır. Rum tarafı ise iki ayrı devlet fikrini benimsememekte iki toplum prensibi ile yeni bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmasını istemektedir.³⁰⁹

Rum kesimi, Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında Rumlarla bir bütün olarak AB'ye başvurması nedeniyle Türk tarafının eli kolu bağlanmış olacaktır. Siyasi, ekonomik ve toplumsal olarak egemenliğini kaybedecektir. KKTC'nin Türkiyesiz olarak birliğe girmesi Garanti Antlaşmasının ortadan kalkması ile Kıbrıs'ın ikinci bir 'Batı Trakya' olması demektir.³¹⁰ Yunanistan'da olan Batı Trakya Türkleri bugün baskı altındadır ve kendi müftülerini bile seçebilecek hakka sahip değildir. 1974'te özgürlüğüne ve daha sonra kendi devletini kuran KKTC tüm haklarını kaybedecek ve Trakya Türkleri gibi baskı altına alınacaktır.³¹¹

KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş konuyla ilgili şunları söylemektedir:

“Bugün, Kıbrıs'ta, Rumların, Zürih ve Londra Anlaşmalarını çiğnemeleri, Türk unsurunu yok etmeye çalışmaları neticesi doğmuş, iki ayrı devlet gerçeği bulunmaktadır. Bu gerçeği kabul etmeden, her iki devlete eşit gözle bakmadan herhangi bir çözüm bulmak mümkün değildir. “

“Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türkiye ile beraber, Ada'daki her iki toplumun varlık ve güvenliğini teminat altına alacak, adil ve devamlı bir çözüm bulunması yolunda her türlü gayret ve iyi niyeti göstermiştir.”³¹²

3.4.2. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne Tek Başına Üye Olması

GKRY'nin birliğe tek başına üye olması durumunda zaten gergin olan ilişkiler daha da çıkmaza girecektir. KKTC ekonomik açıdan daha da gerileyecektir. Rum tarafının Yunanistan ile ilişkileri güçlenecek bu da gerek Türkiye gerekse KKTC için olumsuz bir sonuç doğuracaktır.

³⁰⁹ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 228.

³¹⁰ Karsavran, **a.g.e.**, s.39.

³¹¹ Evran, **a.g.e.**, s.48.

³¹² http://www.belgenet.com/kibris/tbmm_dek_150799.html, (19 Aralık 2005)

Ada'nın bir bütün olarak birliğe üye olması durumunda Türkiye'nin ada üzerindeki bütün hakları kaybolacaktır. Türkiye stratejik olarak bunu istememektedir. Bu nedenle Türkiye, farklı senaryolar öngörmektedir. Bunlardan birisi; KKTC'nin Türkiye'ye entegre edilmesi, bir diğeri ise KKTC'nin Türkiye'ye kısmen entegre edilmesidir.³¹³

Türkiye konuya çok katı bakmaktadır. Tek koşul olarak istenilen; Rum kesiminin tüm ada adına yaptığı başvurunun geri çevrilmesidir. Ancak adil bir çözümden sonra iki tarafın ortak başvurusudur.³¹⁴

Kıbrıs'ta sorunun çözümü ancak iki halkın siyasi ve egemen eşitliğine dayalı, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından ittifak ve garanti antlaşmaları doğrultusunda teminat alınan, iki bölgeyi ortaklığın kurulmasıdır. Çözüm Kıbrıs'taki kadar Türkiye-Yunanistan arasındaki dengeyi de kurmalıdır.³¹⁵

3.4.3. Kıbrıs Sorununun Çözümünde Türk Tarafının Tutumu

Sorunun çözümünde Türk tarafının doğru siyasi tavır belirlemesi gerekmektedir.

Konuya hukuki açıdan bakıldığında; Rum yönetiminin tüm Kıbrıs adına konuşabilecek, Kıbrıs'ta egemen olabilecek haklara sahip olmadığı görülür. Garanti ve ittifak antlaşmalarına göre ise; Rum tarafı, Türk tarafı ve Türkiye'nin onayını almadan, Türkiye'nin tam üye olmadığı AB'ye girmesi mümkün değildir. Rum tarafının birliğe tam üyeliğine onay vermemiz onu meşru Kıbrıs hükümeti olarak tanımamız demektir. Böyle bir azınlık haklarını kabulümüz, eşitlik talebinde olan KKTC'den vazgeçmemiz, uluslararası hukuk antlaşmalarının çiğnenmesine onay vermektedir. Böyle bir teslimiyetçilik olunmaması gerekir. Bu 100 yıllık egemenlik, eşitlik ve özgürlük mücadelesinden vazgeçilmesi, Kıbrıs Türkünün yok olması demektir.³¹⁶

³¹³ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 230.

³¹⁴ Gazioglu, **a.g.e.**, s. 58.

³¹⁵ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 231.

³¹⁶ İsmail, **Kıbrıs'ın AB Üyeliği ve Uluslararası Hukuk**, s. 32.

Ekonomik açıdan da alınabilecek bazı önlemler vardır. Türkiye ile ekonomik entegrasyonlara gidilerek, ekonomik sıkıntılar halledilmeli, 33 yıldır süren ambargoların etkisi kaldırılabilir. Böylece iki ayrı Kıbrıs tescil edilecektir; AB'ye üye Güney Kıbrıs Rum Devleti ile Türkiye'yle entegrasyona gitmiş olan ve günü geldiğinde Türkiye üzerinden, Türkiye ile birlikte AB'ye girilebilecek olan KKTC ile sorun çözülebilir.³¹⁷

Siyasi açıdan, Rum tarafının tüm Kıbrıs adına AB'ye tam üye olması, şimdiye kadar elde ettiğimiz eşitlik, iki kesimcilik, iki toplumluluk ve güvenlik gibi tüm hakların kaybedilmesi ve 1974 senesine dönülmesidir.

Görüşmeler BM zemininden Yunanistan'ın etkisi altında olan AB'ye kayacaktır. Bu nedenle stratejimiz belirlenmeden, Rum tarafı ile AB arasındaki görüşmeler durdurulmaya çalışılmalıdır.³¹⁸

Kıbrıs'ta kalıcı ve adil bir çözüme varılması ancak AB'nin yanlış tutumundan vazgeçmesi ve bir anlaşmaya varılıncaya kadar Kıbrıs'ın üyelik sürecinin durdurulacağı belirtilmemiştir.³¹⁹

Stratejik açıdan Kıbrıs'ın Türkiyesiz birliğe üye olması ENOSİS'i dolaylı olarak gerçekleştirecek, Türkiye'nin güneyi kuşatılmış olacak ve açık denizlere tüm kapıları kapatılacaktır. Bunun dışında, AB Kıbrıs'a yerleşeceğinden Türkiye 40 mil ötesindeki bir toprak parçasından tüm etkisini ve güvenliği açısından kontrol hakkını yitirecektir. Garanti anlaşması yok olacağından Kıbrıslı Türkler Türkiye'nin korunmasından mahrum olacaktır. Başka bir deyişle ada ikinci bir Girit olacaktır.³²⁰

³¹⁷ Eminer, **Rumlar Neden Avrupa Birliği'ne ,Girmek İstiyor?...**, s. 37

³¹⁸ İsmail, **Kıbrıs'ın AB Üyeliği ve Uluslararası Hukuk...**, s. 32.

³¹⁹ Gazioglu, **a.g.e.**, s. 59-60.

³²⁰ İsmail, **Kıbrıs'ın AB Üyeliği ve Uluslararası Hukuk**, s. 32.

3.5. ANNAN PLANI

11 Kasım 2002 tarihinde ilk kez Annan Planı sunulmuştur. Düzeltmeler ve eklemeler 10 Aralık 2002, 26 Şubat 2003 ve 29 Mart 2004 yıllarında yapılmıştır. Planın son hali ise Genel Sekreter tarafından 31 Mart 2004'de İsviçre Bürgenotock kentinde taraflara sunulmuştur.³²¹

3.5.1. Annan Planı Nedir?

Annan Planı'nda uzlaşmanın adı olarak nitelendirilen Kuruluş Antlaşması, Kıbrıs'ın yıllardan beri süregelen sorununa kapsamlı bir çözüm önerisinde bulunmayı hedeflemektedir. Çözüm yolu olarak ise, iki bölgeyi federal yapıdan bahsedilmektedir.

Annan Planı'nın önerdiği federal yönetimin temel özellikleri şöyledir.³²²

- a) Annan planı gerek Kıbrıslı Türklerin gerekse Kıbrıslı Rumların siyasi eşitliğini yansıtmakta ve garanti altına almaktadır. Bunun yanında ise Kıbrıslı Rum halkının önemli ölçüde daha çok olan sayıların demokratik bir şekilde yansıtmaktadır.
- b) Yürütmenin en etkili şekilde işleyebilmesini sağlamanın yanında bir tarafın diğer tarafa hükmetmesini engelleyecek garantilere sahiptir.³²³

Annan Planı'nın 1.maddesi "kuruluş anlaşması", 2. maddesi "Kıbrıs'ta kurulacak yeni düzenle ilgili hususlara ilişkin anlaşma", 3. maddesi "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne karar için sunulacak hususlar", 4. madde "Avrupa Birliğine katılım şartları" olarak belirlenmiştir. Kıbrıs sorunun kapsamlı çözümünün ekleri ise, "Kuruluş Anlaşması (EKA)", "Sonuçlandırılma sürecine eşlik edecek ve yardımcı olacak düzenlemeler (EKB)", "Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık arasında Kıbrıs'taki kurulacak yeni düzen ilgili antlaşma (EKC)", "Karar için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine sunulacak hususlar (EKD)", "Kıbrıs'ın Avrupa Birliğine katılımı

³²¹ http://www.sabah.com.tr/ozel/3142/dosya_42.html (15 Nisan 2005)

³²² Dodd Clement, "Annan Planı ve Kıbrıs Sorunu", **Güncel Hukuk Dergisi**, Sayı 3, Ankara, (y.y), Mart 2004, s. 13.

³²³ **A.g.e.**, s. 19.

konusunda Avrupa Birliğinden talepler (EKE)” olarak belirtilmiştir. EKA bölümündeki kuruluş anlaşması 10 taslak ilave ve bu ilavelerin alt başlığı ilişkilere sahiptir. EKC ise 4 taslak ilaveden oluşmaktadır.³²⁴

Annan Planı'nın öngördüğü federal hükümetin dayandığı temel prensipleri, siyasal eşitlik, nüfus ve bir tarafın diğer tarafa hükmetmemesine karşı garantiler olarak belirtilebilir. Siyasal eşitlikte, senato her kurucu devletin eşit sayıda senatör bulunması, senato'daki kara alma süreci ve başkanlık ve başkan yardımcılığının dönüşümlü olduğu kolektif bir başkanlık konseyi öngören hüküm olarak belirtilmiştir. Nüfus konusunda ise, temsilciler meclisi'nin en çok %75'i Kıbrıs Rum tarafından, En az %25'i ise Kıbrıs Türk tarafından oluşacağı, temsilciler meclisindeki karar alma süreci, Başkanlık Konseyinin 4 kişi Rum kesiminden 2 kişi Türk kesiminden oluşacağı, Konseye başkanlık eden her Kıbrıs Türk bakanına karşılık, iki dönem Rum kesiminden bir kişinin başkanlık edeceği hükmüdür. Bir tarafın diğer tarafa hükmetmesini engellemek için ise, Başkanlık Konseyi'ne her bir kurucu devlet senatörlerinin %40 oyu ile tek bir listeden seçim yapılması, Senato'daki karar alma sürecinde iki kurucu devletten büyük destek almak zorunluluğunun konulması ve başkanlık Konsey'indeki kararların konsensüsle alınacağı ve buda olmazsa kararların her kurucu devletten en az bir üyeyi içereceği basit çoğunluğun kabul nedeni olacağı belirtilmiştir.³²⁵

1. madde olan kuruluş anlaşmasında, parça devletlerin belirlenen sınırları ile oluşturulan harita üzerinde anlaşmaya varılması, taslak ilavelerin bir bütün olarak 28 Şubat 2003 tarihinden geç olmamak üzere tamamlanacak anlaşmanın temeli olarak kabul edileceği belirtilmiştir. Sonuçlandırılan kuruluş anlaşmasının her iki tarafça 30 Mart 2003 tarihinde referanduma sunulması gerektiği belirtilmiştir. Kuruluş anlaşmasının referandumda onaylanmaması durumunda geçersiz olacağı belirtilmiştir. 4. madde olan Avrupa Birliğine katılım şartlarında ise; 24-25 Ekim 2002 tarihinde Brüksel'deki Avrupa Konseyi kararlarında da belirtilen kapsamlı bir çözümün hükümlerini kabul ederek, birliğe katılım şartlarının anlaşmaya eklenmesi ve söz

³²⁴ <http://www.ctpkibris.org/Belgeler/RevizedAnnatr.htm> (2 Mayıs 2005)

³²⁵ Dodd, **a.g.e.**, s. 19.

konusu protokol'un Kopenhag'daki Avrupa Konseyi kararlarına dahil edilmesi, Avrupa Birliği tarafından talebinin kabul edildiği belirtilmiştir.³²⁶

Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti ve anayasasında cumhuriyetin temel özellikleri şu şekilde sıralanmıştır.

- Feshedilemez ortaklıktan oluşan bağımsız bir devlettir.
- Bir federal hükümet ile biri Kıbrıs Türk devleti, diğeri ise Kıbrıs Rum Devleti olmak üzere iki kurucu devletten oluşacaktır.
- Kurulan Cumhuriyet Birleşmiş Milletler ve AB üyesidir.
- Tek bir uluslar arası kişiliğe ve egemenliğe sahiptir.
- Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti, demokrasi, hukukun üstünlüğü, temsili cumhuriyet hükümeti, Kıbrıs Türk ve Rumlarının siyasi eşitliği, iki bölgelilik ve kurucu devletlerin eşit statüsü temellerine göre, anayasa tarafından düzenlenecek ve laik olacaktır.³²⁷

Anayasanın ise;

- Ülkenin en üstün yasasıdır ve tüm federal otoriteler üzerinde bağılıdır.
- Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin ayrı ayrı ortak idareleri ile demokratik olarak kabul edilecektir.³²⁸

3.5.2. Annan Planına Türkiye ve KKTC'nin Bakışı

Kopenhag'da Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren kararlardan biri de Kıbrıs idi. Sonuç bildirgesinin 10-12. maddelerinde Kıbrıs'ın 2004 yılında dokuz adayla birlikte tam üyeliğe kabul edileceği, 28 şubat 2003 yılına kadar bir sonuca ulaşılamazsa da Rum yönetiminin Kıbrıs adına birliğe üye olabileceği belirtilmiştir. Böylece müktesebat kuzey taraf için askıya alınacak bu arada kuzeye ekonomik destek sağlanacaktır. AB, bu

³²⁶ <http://www.sanyoluhaber.com/index.php?kehide> (10 Mayıs 2005)

³²⁷ Dodd, **a.g.e.**, s. 14.

³²⁸ **A.g.e.**, s. 15.

tutumu ile uluslararası anlaşmaları çiğnemiş, Kıbrıs'taki çözümsüzlüğü daha da arttırmıştır.³²⁹

Kuzey Kıbrıs'ta sadece Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ve adaya Türkiye'den adaya gelip yerleşenlerin desteğini alan sağcı milliyetçi bir azınlık Annan Planı'nın reddedilmesi yönünde kampanya yürütmüştür. Denktaş'ı ise sadece 1974'te adaya askeri darbeyi yapan dönemin hükümeti DSP (Demokratik Sol parti) ile Necmettin Erbakan'ın Saadet Partisi (SP) destek olmuştur. Bu dönemde hükümette olan AKP (Adalet ve Kalkınma partisi) lideri Recep Tayip Erdoğan ise Türkiye'nin Avrupa Birliğine girmesi şansını arttırabilmesi adına planı destekledi. Erdoğan, Denktaş'ın Türkiye'deki turlarına ise "Ne söylemek istiyorsa Kıbrıs'ta söylesin" diyerek tepkisini ortaya koymuştur. Yunanistan'da hükümet ve muhalefet ise planın kabulünden yanaydı. Yunanistan'daki bazı partiler ve medya ise planın reddini istedi.³³⁰

11 Kasım günü her iki tarafa da sunulan Annan Planı, Rumların istekleri doğrultusunda oluşacak bir yapı öngörüyordu. Annan Planının kabulü ile AB'ye girişinin kolaylaşacağı belirtiliyordu. Öncelikle planda Türk kesimine siyasi eşitlik verildiğinden bahsedilse de, siyasi eşitliğin en önemli unsurların biri veto hakkını engelliyordu. İki kanattan oluşacak olan parlamentonun alt kanadına seçimle gelinirken, üst kanatta yirmi dörder kişi görev alıyor. Plana göre Türk tarafının topraklarının dörtte biri Rumlara veriliyor.

Bu da 60.000 Türkün evlerini, işyerlerini kaybetmesi demek oluyordu. Bu oran KKTC'nin ekilebilen topraklarının %70'i, su kaynaklarının %75'i demektir. Ayrıca planda arazilerinden çıkan kişilerin yerleşme yerleri hakkında bir ibare bulunmuyor.³³¹

Sonradan yapılan değişiklikle plana göre yeni devletin adı "Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti" olacaktı. Kıbrıslı Rumlar, Türklerde olan topraklarına dört değil altı yıl içinde geri dönüş yapabileceklerdi. 65 yaş üstü Rumlar ise kuzeye iki yıl içinde dönebilecekti.

³²⁹ Bozkurt, Özcan, Köktaş, **a.g.e.**, s. 391.

³³⁰ <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kb98-04.html-38k> (10 Mayıs)

³³¹ <http://www.strdigma.com/turkce/nisan2003/makale-06.html> (28 Nisan 2005)

Aslında Papadapulos yani Rum halkı, Annan Plan'ını reddetseler de AB üyelik sürecinin başlayacağını biliyordu. Bu nedenle de, Türk tarafının planı reddi ya da kabulü aslında onlar için çokta önemli değildi.³³²

Rauf Denktaş planı kesin bir dille reddediyordu. Denktaş'a göre plan Adaya huzursuzluk ve savaş getirecek, ve adadaki Türk varlığını kısa sürede yok olmasını sağlayacaktı.³³³

Annan Planının kurduğu yeni sisteme göre; ilk 2,5 yıl içerisinde federal yasama ve yürütme sistemi kurulacak, ilk 2,5 yılda kurucu devletler kuruluş anlaşmasında yer alan belli bir antlaşmaya itiraz edebilirler, anlaşmanın yürürlüğe girmesinde 5 ay sonra, tüm Kıbrıslı Rum ve Türk askeri kuvvetleri feshedilecek ve bu süreç iki yıl içinde tamamlanacak, ilk yıllarda federal ekonomik politikada uyumlaştırmaya ve ekonomik eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya özen gösterilecektir.³³⁴

Annan Planı'nda belirtilen iki kesimliliğin ileri de Türk kesimi için sorun yaratmaması için vatandaşlık ve yerleşimden doğan hakların sınırlandırılması gerekmektedir. Mülkiyetle ilgili mantığında değişmesi gerekmektedir. Mülkiyeti kullanmamak ve kayıptan doğan zararların temini sadece Rumlar için tanınan haklardan biri olması kesinlikle düzeltilmelidir.³³⁵

³³² http://www.trncwashdcoc.org/News/03-02_25.html (15 Mayıs 2005)

³³³ <http://www.volkangazetesi.com/haber/03Subat/250203/habert1.htm> (15 Mayıs 2005)

³³⁴ Dodd, **a.g.e.**, s. 22.

³³⁵ <http://www.tesev.org.tr.> (18. Temmuz 2005)

SONUÇ

Tarihte birçok devletin istilasına uğrayan Kıbrıs, coğrafi ve stratejik önemi nedeniyle başta Türkiye olmak üzere yıllardır birçok Avrupalı ülkenin siyaset gündemini meşgul etmiştir.

1. Dünya Savaşında, adanın İngiltere’ce ilhak edilmesiyle Yunanistan, Kıbrıs’ın kendilerine ilhak edilmesi için komiteler kurmaya başlamıştır. Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesiminin ortaya attığı Enosis ve daha ileri bir anlayış olan Megola İdea yani Büyük İskender, Antik Yunan ve Bizans İmparatorluğunu kurma hayali yıllardır Türkiye’nin uluslararası alanda en büyük sorunudur. Yunan güdümlü Rumlar, Enosis’i gerçekleştirmek için 1821 yılından itibaren Kıbrıslı Türklere karşı çeşitli saldırılar düzenlemiştir.

1950’li yıllardan itibaren konuyu Birleşmiş Milletlere götürmeye başlayan Rum kesimi, adadaki durumu uluslararası alanda kendi lehine çevirmek için her yolu denemiştir. 1958 yılında imzalanan Zürih Anlaşması ve 1959 yılında imzalanan Lozan Anlaşmaları temelinde, kurulacak yeni devletteki iki cemaatin ortak sorumluluk, yetki ve haklara sahip olması kararlaştırılmış, bu çerçevede 1960 Anayasası kabul edilmiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. 1960 tarihinde imzalanan Garanti ve İttifak Anlaşmaları ile Kıbrıs Anayasasına göre; Rum tarafı Türkiye ile Türk kesiminin onayını almadan ve Türkiye’nin tam üye olmadığı AB’ye veya herhangi bir birliğe üye olamayacaktır.

Fakat Rum kesimi şimdiye kadar tüm bu anlaşmaları yok saymış, 1963 Kanlı Noel olarak da bilinen saldırılarını sürdürmüştür. Dünya kamuoyu ise olanları görmezlikten gelmiştir. Bunun üzerine Türkiye, kendi soydaşlarını haksızlıklara karşı korumak istemiş ve adaya 1974 yılında iki askeri hareket düzenlemiştir. Bu hareket tüm dünyada sert tepkilere neden olmuş, Türkiye’nin adayı istila ettiği iddia edilmiştir. Tüm bu gelişmeler Türkiye’nin Avrupa Birliğine üyelik sürecini olumsuz yönde etkilemiş, özellikle de Yunanistan hareketi aleyhimize kullanmıştır. Yaşananlar, Türk tarafının kendi kaderini çizmesine neden olmuş diğer bir deyişle zorlamış, 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti, 1983 yılında da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur.

Ancak KKTC'yi Türkiye'den başka tanıyan bir ülke olmamıştır. Son yıllara kadarda adada sular durulmamış, Türk tarafı kendi haklarını savunmaya çalışırken, Rum kesimi Yunanistan ile birlikte hareket edip adayı tek başına temsil etmenin yollarını aramıştır.

Rum kesimi-Yunanistan ile Türkiye- Türk tarafının karşı karşıya geldiği en önemli platform kuşkusuz Avrupa Birliğidir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa'da başlayan bütünleşme hareketleri başlarda ekonomik nedenlerde olsa da zamanla siyasi boyut kazanmıştır. İlk olarak 1951 yılında kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) altı ülkenin katılımı ile kurulmuş, ardından sırasıyla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM)ve son olarakta 7 Şubat 1992 yılında Avrupa Birliği (AB) kurulmuştur. Şu anda 25 ülke birliğe üyedir. Türkiye'nin birlik ile gerçek anlamdaki bağlantısı 1963 yılında imzaladığı Ankara Anlaşması ile başlamıştır. Atatürk'ün çizdiği batıya dönük politika, yaşanan ekonomik sıkıntılar ve siyaset adamlarının batı yönlü politikaları, Türkiye'nin birliğe başvurusunda en etkin nedenler olmuştur. Ankara Anlaşması ile Türkiye'nin adaylığı bir takvime bağlanmış ancak şimdilerde aslında tüm bu sözlere birlik tarafından uyulmadığı anlaşılmıştır. 14 Nisan 1987'de birliğe tam üyelik başvurusunda bulunulsa da, Türkiye'ye tam üyelik hakkı verilmemiştir. Ankara Anlaşması'nın belirlediği son döneminde atılması gereken diğer bir adım Türkiye tarafından gerçekleştirilmiş ve 6 Mart 1995 yılında Gümrük Birliği kurulmuştur.

1997 yılında yapılan Lüksemburg Zirvesi'nde Güney Kıbrıs Rum kesimi ile birliğe katılma sürecinin başlatılması öngörülmüştür. Türkiye'nin ise üyelik konusundaki ehliyetinin teyidi tekrar edilmekle yetinilmiştir.1999 yılındaki Helsinki Kararlarında Türkiye'ye resmi adaylık statüsü verilmiştir. Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Programda Kıbrıs Sorununa çözüm bulma çabalarını desteklememiz istenmiştir.

Gerçek amaçları birliğe girerek Enosis'i gerçekleştirmek olan Rum kesimi, birliğe üyeliği ile Yunanistan ile birlikte iki oya sahip olacak böylece Türkiye'nin birliğe üyeliğini engelleyecek ve adanın tek temsilcisi olarak tüm dünyada meşruluğunu kanıtlayacak, Türk kesimini kendi topraklarında azınlık durumuna düşürecektir. Gerek Garanti Anlaşmasının 1. Maddesi uyarınca gerekse Zürih ve Londra Anlaşmaları

dolayısıyla Rum kesimi, tek başına böyle bir uluslararası birliğe üye olma hakkına sahip değildir. Bu Anlaşmalara göre; Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmadığı bir birliğe Kıbrıs'ın katılması mümkün değildir. Avrupa Birliği tüm bu haksızlıklara rağmen gerçekleri gözdardı etmekte, Yunanistan'ın da çabaları sayesinde de, Türkiye'yi adanın temsilcisi olarak Rum tarafını kabul etmesi yönünde zorlamaktadır. Türkiye karşı kullandıkları en büyük kozda elbette birliğe üye olma konusudur. Avrupa Birliği bunun dışında adadan askerimizi çekmemizi istemektir. Ancak tüm bu istekler Türkiye'nin gelecekteki sınır güvenliğini olumsuz yönde etkileyecektir. Çünkü Rum kesiminin Yunanistan ile bir anlamda birleşmiş olması gelecekte Türkiye'nin sınır güvenliğini tehdit edecektir. Bunun dışında Türkiye, Ortadoğu ülkeleri üzerindeki etkisini de kaybedecektir. Bu güne kadar gerek Türkiye'nin gerekse Türk tarafının ortaya koyduğu tüm çözüm önerileri reddedilmiştir. Türk tarafı iki bölgelilik formülünü ortaya atmış, buna göre; GKRY ile KKTC'nin ayrı ayrı egemenlik haklarının olmasını, kurulacak federasyonun iki egemen topluluk ile ayrı ayrı idare edilmesini istemiştir. Ancak Rum tarafı böyle bir çözüm önerisini kabul etmemekte, adanın tek temsilcisi olmayı istemektedir. Türkiye'nin tüm uyarı ve itirazlarına kulağını tıkayan Avrupa Birliği ise bir taraftan Türkiye'yi oyalamaya çalışırken diğer taraftan Güney Kıbrıs lehine kararlar almaya devam etmektedir.

2004 yılında Annan Planı'nın adada oylamaya sunulması ve çıkan sonuç, tüm dünyaya Türk tarafının verdiği en güzel cevaptır. Yıllarca Türk tarafını çözüm istemeyen kesim olarak lanse eden Rum tarafı ve Avrupa Birliğine plana evet diyerek, sorunun çözümüne olumsuz yaklaşan tarafın kendileri olmadığını göstermiştir. Türkiye ise yıllardır birliğe girme sürecinde karşına çıkarılan Kıbrıs Sorununda çözüm yoluna gitmiştir. Fakat birlik Türkiye'nin Rum kesimini adanın tek temsilcisi olarak kabul etmesini istemektedir. Tarihsel, kültürel, stratejik olarak bağımızın bulunduğu adanın temsilcisi olarak Rum tarafını kabul etmek, Türk tarafını azınlık statüsüne sokmak Türkiye açısından mümkün görünmemektedir. Tüm bu gerçeklere rağmen 2004 yılında Rum kesimi adanın tek temsilcisi olarak kabul edilerek birliğe tam üye olarak alınmıştır. Avrupa Birliği, böylece tüm hukuk kurallarını çiğnemiştir. Türkiye ise, halen üye olarak kabul edilmemekte, sorun çeşitli şekillerde önümüze çıkarılmaktadır.

Gelecekte de Kıbrıs Sorunu'nun Türkiye – AB ilişkilerini etkileyen temel sorunlardan biri olacağı açıktır. AB ve Yunanistan, bundan sonraki dönemlerde de Ada'nın tek temsilcisi olarak Güney Kıbrıs Yönetimi'nin kabul edilmesini isteyecektir. Türkiye için stratejik öneme sahip olan Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi, gelecekte güvenlik sorunu yaratacaktır. ABD'nin de bu konuda AB'ni tutacağı açıktır. Türkiye bundan sonraki dönemde daha dikkatli davranıp elindeki en büyük koz olan Kıbrıs'ı kendi ve Türk tarafı lehine kullanmayı bilmelidir. Tavizkar davranmamalı, kararlı bir siyaset izlemelidir. 17 Aralık sürecinde yaşananlar Türkiye'nin birliğe üyeliğinin zor olduğunu kanıtlamıştır. “İmtiyazlı ortaklık” kavramı ortaya atılmış, bir anlamda Türkiye'ye ikinci sınıf üyelik verilmek istenmiştir. Böyle bir ortamda Kıbrıs konusunda verilecek herhangi bir imtiyaz bize üyeliği getirmeyeceği gibi, gelecekteki sınır güvenliğimizi de etkileyecek, bu da yeni imtiyaz isteklerini beraberinde getirecektir. Türkiye elindeki kozu iyi değerlendirmek durumundadır. Bulunacak çözüm ne olursa olsun, öncelikle ada halkını korumalı, Türkiye'nin üyeliğini sağlamalı ve Yunan- Rum kesiminin emellerini engellemelidir. Üye olunmadan verilecek bir imtiyaz bizim için büyük sorunları beraberinde getirebilir.

EKLER

AVRUPA TOPLULUKLARI KURAN ANTLAŞMALAR, GETİRİLEN DEĞİŞİKLER VE ÜYE ÜLKELER

A. Antlaşmalar (yürürlüğe Giriş Tarihleri İtibariyle)

1952 Paris Antlaşması/ AKÇT (ECSC)

1958 Roma Antlaşması/ AET(EEC)

1958 Roma Antlaşması/ AAET(EURATOM)

1967 Füzyon Antlaşması

1973 Danimarka, İrlanda ve İngiltere'nin Katılma Antlaşması

1981 Yunanistan'ın Katılma Antlaşması

1986 İspanya ve Portekiz'in Katılma Antlaşması

1987 Tek Avrupa Senedi

1993 Maastricht Antlaşması

1995 Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın Katılma Antlaşması

1999 Amsterdam Antlaşması

B. Kurucu Üyeler

F.Almanya, Belçika, Hollanda, Fransa, İtalya, Lüksemburg

C. Katılmalar

1973 İngiltere, Danimarka, İrlanda

1981 Yunanistan

1986 İspanya, Portekiz

1995 Avusturya, İsveç, Finlandiya³³⁶

2004 Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Estonya, Litvanya, Letonya, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Slovakya, Slovenya, Malta, Macaristan

³³⁶ KILIÇ, a.g.e., s.41-42

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AKDEMİR, Ali, **AT İşletmeleriyle Bütünleşmede Teknolojinin Stratejik Yönetimi**, Anadolu Üniversitesi Yayınevi, Eskişehir,1992.
- AKŞİN Sina, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi(1789- 1980)**, İmaj Yayınevi, Ankara, 1998.
- ALAÇAM, Fahir, **Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler**, SİSAV Yayınları, İstanbul, 1990.
- _____, **Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler**, On beşinci basım, Reyo Yayınevi, İstanbul, 1990.
- ALASYA, Fikret, **Tarihte Kıbrıs**, KKTC, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Lefkoşe, 1988.
- ARMAOĞLU Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi-1914-1995**, On üçüncü basım, Alkım Yayınevi , İstanbul (t.y).
- BİLGE Suat, **Ankara-Atina-Lefkoşe Üçgeni**, Birinci basım, İmge Kitapevi, Ankara,1996.
- BİLGE T., **This Was Cyprus**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1976.
- 1997 Sonu İtibariyle Kıbrıs Sorunu**, Dış Politika ve Savunma Grubu-Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, Yirminci basım,Tunç Ofset Yayınevi, İstanbul,1998.
- BOZKURT, Enver, DEMİREL Havva, **Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu**, Birinci basım, Nobel Yayınevi, Ankara, 2004.
- BOZKURT, Enver, ÖZCAN,Mehmet, KÖKTAŞ, Arif, **Avrupa Birliği Hukuku**, İkinci basım, Asil Yayın Dağıtım Limited Şirketi, Ankara, 2004.
- BOZKURT, Veysel, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Birinci Basım, ALFA Basım Yayınevi, İstanbul, 1997.
- CANBOLAT, İbrahim S., **Ulusalüstü Sistem Avrupa Birliği-Bir Dönüşüm analizi**, İkinci basım, Alfa Aktüel Yayınevi, İstanbul, 1998.
- ÇAVDAR, Tefik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1955)**, İkinci basım, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.

- DELİCEİRMAK, Orbay, **Timsah Gözyaşları**, KKTC Cumhurbaşkanlığı Basın Merkezi Yay., (y.y), 1991.
- DENKER, M.Sami, **Kıbrıs Sorunu: Bir Milletın ve Devletin Yaşama Hakkı**, Türk Metal Sendikası Yayınları, (yy) , 2001.
- DENTASH, R. RAUF, **The Cyprus Triangle**, Newyork, The Office Of The Turkish Republic Of Northern, 1988.
- DÖLEN, Meral, PİRİNÇÇİÖĞLU, Nejat, **Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Türkiye'nin Ekonomik ve Sınai Yapılarına ve Tarımsal Destekleme Fiyatlarına Yönelik Kararlaştırma Çalışmaları**, Milli Prodüktivite Merkezi Kararlaştırma Çalışmaları, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara, 1985.
- EROĞLU, Hamza, **Kıbrıs Uyuşmazlığı Ve Kıbrıs Barış Harekatı**, (yay.y), Ankara, 1975.
- GAZİOĞLU, C.Ahmet, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II.(1878-1952)- Enosis Çemberinde Türkler**, İkinci basım, Özyurt Yayınevi, Lefkoşe, 2000.
- GIBBONS, Hanry Scoot, **Kıbrıs'ta Soykırım**, Birinci basım, Çev. Alpaslan YILMAZ, Özyurt Yayınevi, Ankara, 1990.
- GÜREL, S. İsmail, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960)- Kolonyalizm, Ulusçuluk Ve Uluslararası Politika**, Sistem Ofset Yayıncılık ve Ticaret LMT Şirketi, İstanbul, 1985.
- GÜVENÇ Nazım, **Kıbrıs Sorunu, Yunanistan ve Türkiye**, Çağdaş Politika Yayınları, İstanbul,1984.
- HARMAN, Doğan, **Emperyalizm Kıbrıs ve AKEL**, Kıbrıslı Yayınevi, (y.y), (t.y).
- HASGÜLER, Mehmet, **Kıbrısta Enosis ve Taksimın İflası**, Birinci basım, Öteki Yayınevi, Ankara, 1998.
- İSMAİL, Sabahattin, **100 Soruda Kıbrıs Sorunu**, (yay.y), Lefkoşe, 1992.
- _____, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınevi, Lefkoşe, 1998.
- _____, **Kıbrıs Barış Harekatı Nedenleri-Gelişimi-Sonuçları**, Birinci basım, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1998.
- KARLUK, Rıdvan, **Türkiye Ekonomisi- Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim**, Yedinci basım, Beta Yayınları, İstanbul, 2002.
- _____, **Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu İle Olan Ortaklık İlişkileri Ve Türk Dış Ticareti İçinde Topluluğun Yeri**, Birinci basım, İktisadi Ve Ticari İlimler Akademisi Basımevi, Eskişehir, 1974.

- Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri**, Uluslararası İlişkiler Ajansı, (yay.y), İstanbul, 1992.
- Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler**,Siyasi Ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Dış İlişkiler Ve Savunma Araştırma Grubu, On beşinci basım, Reyo Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Kıbrıs Tarihi Gelişimi ve KKTC**, Kıbrıs Kültür Derneği Yayınları, Lefkoşe, 1984.
- KILIÇ, Ramazan, **Türkiye- AB İlişkileri Ve Gümrük Birliği-Ekonomik Entegrasyon Teorisi Gümrük Birliği Teorisi**, Birinci basım, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2002.
- KONGAR Emre, **21. Yüzyılda Türkiye- 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, Yirminci basım, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1999.
- MANİSALI, Erol, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Sessiz Darbe**, Derin Yayınları, İstanbul, 2002.
- MANİZADE, Derviş, **Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü-Yarını**, Harp Akademileri Yayınevi, İstanbul, 1995.
- MÜMTAZ, Hüseyin, **Kıbrıs’ın Çılgılığı**, Birinci basım, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2004.
- OKAN, Ahmet, RUSO, Gürol, **Avrupa Birliği Konusunda Türk ve Rum Görüşleri,1994-1995 Rauf.R.Denktaş’ın AB Konusunda Yaptığı Konuşmalar**, KKTC Cumhurbaşkanı Basım Merkezi Yayınları, Lefkoşa, 1996.
- OLGUN, Aydın, **Kıbrıs Gerçeği 1931-1990**, Demircioğlu Yayınevi, Ankara, 1991.
- ÖZBUDUN, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2002.
- SARICA, Murat ,TEZİÇ Erdoğan, ESKİYURT Özer, **Kıbrıs Sorunu**, Onuncu basım, İ.Ü.Yayınları, İstanbul, 1975.
- SERTER Vehbi Z, **Kıbrıs ve Enosis**, İkinci Basım, Halkın Sesi Yayınevi, Lefkoşe, 1980.
- SOYSAL, Mümtaz, **Aklını Kıbrıs’la Bozmak**, Birinci basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, **Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu**, İ. Ü. Yayınevi, İstanbul, 1991.

ŞEN, Faruk, diğerleri, **Türkiye'nin Tam Üyeliğinin Avrupa Topluluğu'na Sağlayacağı Faydalar**, Onuncu Basım, Türkiye Araştırmalar Merkezi Yayınları, (y.y), 1990.

TARKAN, Tevfik, **Kıbrıs (Genel Çizgileriyle)**, Dördüncü basım, Atatürk Üniversitesi yayınları, Ankara, 1975.

TEKELLİ, İlhan, İLKİN, Selim, **Türkiye-Avrupa Birliği III. Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2000.

Türkiye Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin İlerleme Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı, Tisamat Yayınevi, Ankara, 2002.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Muka Yayınevi, Ankara, 2003.

UÇKAN DAĞDEMİR, Elif, KURULKAN, Mesut, KILIÇALP, Ayla, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Gelişmeler ve Gelecek**, Birinci basım, Anadolu Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma Uygulama ve Dökümanasyon Merkezi Yayınları, Eskişehir, 2001.

ÜLGER İrfan Kaya, EFEGİL Ertan, **Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, Birinci basım, Ahsen Yayınevi, Ankara, 2001.

MAKALELER

ALTINTAŞ, Mustafa, "17 Aralık Sonrasını Şimdiden Yaratmak Zorundayız" **Yorum Dergisi**, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları, Sayı:2005-1, Ankara, 2005.

ARMAĞAN, Armağan, "Kıbrıs Türk'ünün 1960 antlaşmaları Çerçevesinde Avrupa Birliği'ne Türkiye'siz Girmesi Mümkün mü?", **Egemenlik, Avrupa Birliği ve KKTC**, Yayına Hazırlayan: Çiler Emine-Gülden İlkman, Lefkoşa, 2004.

AYDEMİR, Fikret, "AB Masası", **Sabah**, (y.y), 17 Aralık 2004.

BERBERAKİS, Stelyo, "Atina Kıbrıs İçin Bastırmadı", **Sabah**, 17 Aralık 2004.

CLEMENT, Dodd, "Annan Planı ve Kıbrıs Sorunu", **Güncel Hukuk Dergisi**, Sayı 3, (y.y), Ankara, Mart 2004.

ÇELEBİ, Işın, "Tarihe Tanıklık Ediyoruz", **Yeni Asır**, 6 Şubat 2003.

DEMİRTAŞ, Coşkun, Birgül, "Kıbrıs'ta Yeni Süreç: Dostlar Masa Başında Görsün Taktiği mi, Çözüm için Yeni Bir Strateji mi?", **Uluslararası İlişkiler ve**

Araştırmalar Dergisi-Stratejik Analiz Dergisi, Cilt II, Sayı 21, Ankara,Ocak 2002.

DONAT, Yavuz, “Yakın Tarih Böyle Diyor”, **Sabah**, (y.y), 17 Aralık 2004.

EMİNER, Çiler, “Rumlar, Neden Avrupa Birliği’ne Girmek İstiyor?”, **Egemenlik, Avrupa Birliği ve KKTC**, Yayına Hazırlayan: Çiler Eminer-Gülden İlkman, Lefkoşa , 2004.

EMİNER,Çiler, “Egemenliğe Dayanmayan Hak Hak Değildir”, **Egemenlik, Avrupa Birliği ve KKTC**, Yayına Hazırlayan: Çiler Eminer-GüldeN İlkman, Lefkoşa, 2004.

ERALP, Atilla, “Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri”, **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Yayını Hazırlayan: İsmail Soysal, Sayı 188, Ankara, 1999.

EVRAN, Mustafa, “Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs’ın Avrupa Birliği’ne Üyeliği”, **Egemenlik, Avrupa Birliği ve KKTC**, Yayına Hazırlayan: Çiler Eminer-Gülden İlkman, Lefkoşa, (yy), 2004.

FIRAT,M.Melek, “Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri”, **Çağdaş Türk Diplomasisi:200 Yıllık Süreç**,Ankara,Türk Tarih Kurumu, 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler,Yayına Hazırlayan: İsmail Soysal, Ankara, 1999.

GÜLER, Şükrü,”Kıbrıs Sorununun Tarihçesi”, **Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yıllığı**, Yayını Hazırlayan: Mehmet Emir Alioğlu, Ankara, 1995.

İSMAİL, Sabahattin,”Kıbrıs’ın AB’a Üyeliği ve Uluslar arası Hukuk”, **Egemenlik, Avrupa Birliği ve KKTC**, Yayına Hazırlayan: Çiler Eminer-Gülden İlkman, Lefkoşa, 2004.

KAPLAN, Sefa, “Türkiye’yi AB’ye İstiyoruz”, **Hürriyet**, 11 Eylül 2004.

KARSAVRAN, Erol, “Durdurun AB’yi İnecek Var!”, **Egemenlik, Avrupa Birliği ve KKTC**, Yayına Hazırlayan: Çiler Eminer-Gülden İlkman, Lefkoşa, 2004.

KILIÇKAYA, Belkıs, “Kararımıza Saygı Göstermeli”, **Sabah**, 17 Aralık 2004.

KONUKMAN, Aziz, “Türkiye’nin Üye Yapılacak Olsun Ya da Olmasın AB Nezlindeki Konumu Değişmiyor”, **Yorum Dergisi**, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları, Sayı: 2005-, Ankara, 2005.

MANİSALI, Erol, “KKTC’nin Geleceği, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin AB Üyeliği ve Federasyon Konusu”, **Egemenlik,Avrupa Birliği ve KKTC**, Yayına Hazırlayan: Çiler Eminer-Gülden İlkman, Lefkoşa, 2004.

- MANİSALI, Erol, “Kıbrıs’ta Yarın Barış Sağlamak İstiyorsak Gerçekleri Bugün Görmeliyiz”, **Haklılık ve Kararlılık (Tepkiler Demeti)**,Yayına Hazırlayan: Orbay Delice Irmak, (yy), Lefkoşa, 1993.
- METE, Ömer Lütfi, “Bugün 17 Aralık, Neşe Doluyor Ortalık”, **Sabah**, 17 Aralık 2004.
- ÖZDAĞ, Ümit, “ABD’nin Yeni Ulusal Güvenlik Doktrini”, **Uluslararası İlişkiler ve Araştırma Dergisi- Stratejik Analiz**, Cilt II, Sayı 20, Ankara, Kasım 2002.
- ÖZTÜRK, Osman Metin, “Türkiye Avrupa Birliği İle Olan İlişisini Askıya Almalıdır”, **Yorum Dergisi**, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları, Sayı: 2005-1, Ankara, 2005.
- SARIKAYA, Muharrem, “Türkiye’nin Jeostratejik Boşluğu”, **Sabah**, 28 Eylül 2003.
- SEMERCİ, Yavuz, “AB Yolunda Türkiye-Bir Halkla İlişkiler Başarısının Öyküsü”, **Sabah**, (y.y) ,17 Aralık 2004.
- SERTER, Vehbi Z., “Kıbrıs’ta 1974 Mutlu Barış Harekatı Bahane Edilerek Rum-Yunan İkilisi Tarafından Türklere Uygulanan Mezalim, **Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü,Uluslararası Sempozyumu**, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T:C: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Sayı 8, Ankara, (t.y.).
- TEZCAN, Ercüment, “Avrupa Birliğinin Kuruluşu, Gelişimi ve Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri”, **Güncel Hukuk Dergisi**, Sayı 1, Ankara, Ocak 2004.
- TUĞ, Aydın Z, “Kıbrıs sorunu Nasıl Çözülür?”, **Türk İdare Dergisi**, Cilt CXVII, Sayı 409, Ankara, 1995.
- ÜNAL, Coşkun, Demirtaş, Coşkun Birgül , “Kıbrıs Meselesi: Kısa Tarihçe, Mevcut durum Analizi Ve Muhtemel Senaryolar”, **Uluslar arası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi- Stratejik Analiz**, Cilt 1, Sayı 12, Ankara, Nisan 2001.
- ÜNAL, Hasan, Demirtaş Coşkun, Birgül, “Kıbrıs Meselesi: Kısa Tarihçe, Mevcut Durum Analizi ve Muhtemel Senaryolar”, **Aylık Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar-Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt I , Sayı 12, Ankara, Nisan 2001.
- YILDIRIM, Abdurrahman, “Balayı Dönemi Bitti, Hayatın Gerçekleriyle Tanışma Zamanı”, **Sabah**, (y.y), 17 Aralık 2004.
- YILMAZ, Şiir, “Müzakere Tarihi: Keçi Boynuzu”, **Yorum Dergisi**, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları, Ankara, Ankara, 2005.

ÇEVİRİMİÇİ ADRESLER

Mehmet Duman, <http://www.yarindergisi.com/yarindergisi/2/temmuz2002/22.htm> (2 Şubat 2005).

<http://www.ikb.org.tr/arastirmalar/degerlendirmeler/gumruk-birligi.html> (10 Nisan 2005)

<http://www.deltur.cec.eu.int/i-gumruk.html> (10 Nisan 2005)

<http://www.deltur.cec.eu.int/ab-tarihce.html> (11 Nisan 2005)

<http://www.dtm.gov.tr/ab/Ab.html> (11 Nisan 2005)

<http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki-sonuc.html> (12 Nisan 2005)

<http://www.deltur.cec.eu.int/turkiyeicinkatilimortakligi.rtf> (13 Şubat 2005)

<http://www.google.com/search?cache=yayim.meb.gov.tr/yayimlar/say:35/arisan.htm+ulusal+program&hl=tr> (14 Şubat 2005)

<http://www.haberx.com/n/86802/ulusal-program-yayinlandi.htm> (15 Şubat 2005)

<http://maktis.pamukkale.edu.tr/TR-AB.htm> (10 Mayıs 2005)

http://www.kibris.gen.tr/turkce/baris_harekati/index.html (02 Şubat 2004)

<http://www.kibris.gen.tr/turkce/konferans> (20Aralık 2004)

<http://www.kibris.gen.tr/turkce/federe/index.html> (10 Nisan 2005)

<http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/191/62/PDF/N9919162.pdf?OpenElement> (11 Ağustos 2003)

<http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/392/07/PDF/N0339207.pdf?OpenElement> (11 Mart 2003)

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html (28 Mayıs 2005).

<http://www.basin.adalet.gov.tr/b106.htm> (29 mart 2002).

http://www.pehlivanoglu.gen.tr/ab_tarih.htm (15 Şubat 2005)

<http://www.metu.edu.tr/home/www.strat/gruplar/yazarlar/arastirmalar/nihat.karedemir5.htm> (15 Şubat 2005)

<http://www.milliyet.com.tr/ozel/helsinki/tarihce/tar02.html> (15 Şubat 2005)

<http://www.metu.edu.tr/home/www.strat/gruplar/yazarlar/arastirmalar/nihat.karedemir5.htm> (15 Şubat 2005)

- <http://www.milliyet.com.tr/centent/belge/abkatilim.html> (1 Nisan 2005)
- http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob_2000.html (8 Nisan 2005)
- http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob_2003-5.html (8 Nisan 2005)
- http://www.belgenet.com/arsiv/ab/up_001.html (2 Nisan 2005)
- http://www.belgenet.com/arsiv/ab/up_2003-2.html (20 Mart 2005)
- <http://www.ctpkibris.org/Belgeler/RevizedAnnatr.htm> (2 Mayıs 2005)
- <http://www.samanyoluhaber.com/index.php?kehide> (10 Mayıs 2005)
- <http://www.ikv.gov.tr> (18.07.2005)
- <http://www.tesev.gov.tv> (18 Temmuz 2005)
- <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?pld=4&long=0&pml=1&fld=3&ord=0&doc/d536&fop=1> (12 Aralık 2005)
- Discover Turkey, <http://www.google.com/search?q=cache:txx2BeQ:www.turkishnews.com/DiscoverTurkey/cyprus/+Cyprus+a8&inlang=tr> (12.12.2005)
- <http://www.hurriyet.com.tr/avrupabirligi> (12 Aralık 2005)
- http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor98_05.html (12 Aralık .2005)
- <http://www.abmankara.gov.tr/ab/001f-a-kob2.html> (12 Aralık .2005)
- <http://www.bilimarastirmavakfi.org/kibris/Kibris02.html> (12 Aralık 2005)
- http://www.belgenet.com/kibris/tbmm_dek_150799.html (19 Aralık 2005)
- <http://forum.ceviz.net/showthread.php?t=15744> (20 Aralık 2005)
- <http://arsiv.hurriyetim.com.tr/hur/00/11/09/turkiye/76tur.htm> (19 Aralık 2005)

DİZİN

A

AAET.....	43, 62
AB 43, 54, 58, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 118, 119, 120	
ABA.....	68
AET....	43, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 79, 80
AİHS.....	72
AKÇT.....	43, 50, 62
AKEL.....	12, 14, 24
Annan.....	98, 106, 116, 117, 119, 120
AT 48, 49, 50, 51, 52, 55, 56, 58, 62, 64, 76, 89, 92, 94, 95, 102	

B

BMGS.....	36, 40, 72, 74
-----------	----------------

D

Denktaş.....	9, 24, 26, 36, 38, 81, 85, 90, 92, 93, 119, 120
--------------	--

E

ECSC.....	43
EDEK.....	25
EEC.....	43
EFTA.....	47, 50
ENOSİS.....	9, 115
EOKA.....	16, 23, 24, 27, 31
EURATOM.....	43, 76

G

Grivas.....	12, 15, 16, 24
GSMH.....	49, 64
gümrük birliği	52, 53, 56, 57, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 77

H

Helsinki.....	70, 105, 106, 107, 108
---------------	------------------------

K

KKTC	24, 27, 30, 35, 38, 39, 79, 80, 81, 83, 85, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 98, 100, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 119
Klerides.....	19, 26
KOB.....	72, 73, 107, 109
KTFD.....	36, 37

M

Makaros.....	15, 16, 19, 23, 25, 27, 28, 31, 36
mali protokol.....	55, 57, 63
Megola İdea.....	8, 9, 10, 95, 112

N

NATO.....	13, 16, 26, 33, 45, 48, 101
-----------	-----------------------------

O

OECD.....	45
-----------	----

R

RMMO.....	24, 30
-----------	--------

V

Venezilos.....	8
----------------	---